

EU:n ulkosopimusten välitön oikeusvaikutus

Helsingin yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Oikeustieteen maisterin tutkielma

12.7.2011

Tekijä: Iida Huhtanen

Ohjaaja: Prof. Juha Raitio

Sisällys

Lähteet.....	iv
1 Johdanto.....	1
1.1 Johdatus aiheeseen.....	1
1.2 Tutkimuksen kohde, aiheen rajausta, metodi ja lähteet.....	5
2 Välittömän oikeusvaikutuksen periaatteen kehitys ja merkitys EU-oikeudessa	7
2.1 Välitön oikeusvaikutus unionin sisäisessä oikeudessa	7
2.2 Välitön oikeusvaikutus unionin ulkosuhteissa	9
2.2.1 Kansainvälisen oikeuden ja unionin oikeuden välinen suhde	9
2.2.2 Välittömän oikeusvaikutuksen periaatteen soveltamisalan laajentuminen ulkosopimuksiin.....	12
3 Erilaisten ulkosopimustyyppien tavoitteet ja rakenne	15
3.1 EU:n kansainvälisen toiminnan jaottelu sopimustyyppisiin	15
3.2 Assosiaatiosopimukset EU-jäsenyyden tienraivaajina	16
3.3 Kumppanuus- ja yhteistyösopimukset löyhemmän yhteistyön sääntelijöinä	17
3.4 Kahdenväliset kauppasopimukset avoimen ja reilun kaupan edistäjinä.....	19
3.5 WTO-sopimukset vastavuoroisten oikeuksien ja velvoitteiden luojina	19
4 Välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolo sopimustyypeittäin oikeuskäytännön valossa	21
4.1 Välittömän oikeusvaikutuksen myöntäminen muille kuin GATT:lle ja WTO- sopimuksille	21
4.2 Assosiaatiosopimusten välitön oikeusvaikutus	22
4.2.1 Varhainen oikeuskäytäntö	22
4.2.2 Viimeaikainen oikeuskäytäntö.....	29
4.2.3 Yhteenvedo assosiaatiosopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta	34

4.3 Kumppanuus- ja yhteistyösopimusten välitön oikeusvaikutus	35
4.3.1 Varhainen oikeuskäytäntö	35
4.3.2 Viimeaikainen oikeuskäytäntö.....	36
4.3.3 Yhteenveto kumppanuus- ja yhteistyösopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta	38
4.4 Kahdenvälisten kauppasopimusten välitön oikeusvaikutus.....	39
4.4.1 Yhteenveto kahdenvälisten kauppasopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta	41
4.5 GATT:n ja WTO-sopimusten välitön oikeusvaikutus.....	41
4.5.1 GATT:a koskeva oikeuskäytäntö.....	41
4.5.2 Yhteenveto GATT:n välittömästä oikeusvaikutuksesta.....	44
4.5.3 WTO-sopimuksia koskeva oikeuskäytäntö	46
4.5.3 Yhteenveto WTO-sopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta.....	55
5 Yhteenveto ja johtopäätöksiä.....	57

Lähteet

Oikeuskirjallisuus

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Werner Söderström Osakeyhtiö 1989. (Aarnio 1989)

Buschle, Dirk: The Effect of the EC-Russia Partnership Agreement in Community Law: Lessons Learned from the soccer world. Teoksessa Talus, Kim & Fratini, Piero Luigi (toim.): EU – Russia Energy Relations. Euroconfidentiel 2010. (Buschle 2010)

Cheyne, Iona: Haegeman, Demirel and their Progeny. Teoksessa Dashwood, Alan & Hillion, Christopher (toim.): The General Law of E.C. External Relations. Sweet & Maxwell 2000. (Cheyne 2000 a)

Cheyne, Iona: International Instruments as a Source of Community Law. Teoksessa Dashwood, Alan & Hillion, Christopher (toim.): The General Law of E.C. External Relations. Sweet & Maxwell 2000. (Cheyne 2000 b)

Craig, Paul & de Búrca, Gráinne: EU Law – Text, Cases and Materials. 4th edition. Oxford University Press 2008. (Craig & de Búrca 2008)

Cremona, Marise: External Relations and External Competence: The Emergence of an Integrated Policy. Teoksessa Craig, Paul & de Búrca, Gráinne (toim.): The Evolution of EU Law. Oxford University Press 1999. (Cremona 1999)

Eeckhout, Piet: External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations. Oxford University Press 2004. (Eeckhout 2004)

Jans, J. & de Lange, R. & Prechal, S. & Widdershoven, R.J.G.M.: Europeanisation of Public Law. Europa Law Publishing 2007. (Jans & de Lange & Prechal & Widdershoven 2007)

Kelsen, Hans: Reine Rechtslehre: Einleitung in die rechtswissenschaftliche Problematik. Franz Deuticke 1983. (Kelsen 1983)

Klabbers, Jan: International Law in Community Law: the Law and Politics of Direct Effect. Teoksessa Eeckhout, Piet & Tridimas, Takis (toim.): The 21st Yearbook of European Law 2001–2002. Oxford University Press 2003. (Klabbers 2003)

Koutrakos, Panos: EU International Relations Law. Hart Publishing 2006. (Koutrakos 2006)

Kuilwijk, Kees Jan: The European Court of Justice and the GATT Dilemma. Public Interests versus Individual Rights? Critical European Studies Series – Volume 1. Nexed Editions Academic Publishers 1996. (Kuilwijk 1996)

Lenaerts, Koen & Van Nuffel, Piet: Constitutional Law of the European Union. Sweet & Maxwell 2005. (Lenaerts & Van Nuffel 2005)

MacLeod, I. & Hendry, I.D. & Hyett, S.: The External Relations of the European Communities. Oxford University Press 1996. (MacLeod & Hendry & Hyett 1996)

McGoldrick, Dominic: International Relations Law of the European Union. Addison Wesley Longman Limited 1997. (McGoldrick 1997)

Ojanen, Tuomas: EU-oikeuden perusteita. Uudistettu laitos. Edita Publishing Oy 2010. (Ojanen 2010)

Peers, Steve: EC Frameworks of International Relations: Co-operation, Partnership and Association. Teoksessa Dashwood, Alan & Hillion, Christopher (toim.): The General Law of E.C. External Relations. Sweet & Maxwell 2000. (Peers 2000)

Peers, Steve: Fundamental Right or Political Whim? WTO Law and the European Court of Justice. Teoksessa de Búrca, Gráinne & Scott, Joanne (toim.): The EU and the WTO. Legal and Constitutional Issues. Hart Publishing 2001. (Peers 2001)

Petersmann, Ernst-Ulrich: The EEC as a GATT Member – Legal Conflicts Between GATT Law and European Community Law. Teoksessa Hilf, Meinhard & Jacobs, Francis G. & Petersmann, Ernst-Ulrich (toim.): The European Community and GATT. Kluwer Law and Taxation Publishers 1986. (Petersmann 1986)

Raitio, Juha: Eurooppaoikeus ja sisämarkkinat. Talentum 2006. (Raitio 2006)

Rosas, Allan: The European Union and Mixed Agreements. Teoksessa Dashwood, Alan & Hillion, Christopher (toim.): The General Law of E.C. External Relations. Sweet & Maxwell 2000. (Rosas 2000)

Artikkelit

Alemanno, Alberto: At the end of the tunnel there is...darkness: The ECJ denies EC liability for WTO non-compliance. *European Law Reporter*. Issue 10. 2008, s. 347–355. (Alemanno 2008)

Bourgeois, Jacques H.J.: Effects of International Agreements in European Community Law: Are the Dice Cast? *Michigan Law Review*. Volume 82. Issues 5–6. 1984, s. 1250–1273. (Bourgeois 1984)

Castillo de la Torre, Fernando: The Status of GATT in EC Law, Revisited. The Consequences of the Judgment on the Banana Import Regime for the Enforcement of the Uruguay Round Agreements. *Journal of World Trade*. Volume 29. Issue 1. 1995, s. 53–68. (Castillo de la Torre 1995)

Cottier, Thomas & Nadakavukaren Schefer, Krista: The Relationship between World Trade Organization Law, National and Regional Law. *Journal of International Economic Law*. Volume 1. Issue 1. 1998, s. 83–122. (Cottier & Nadakavukaren Schefer 1998)

Gasparon, Philipp: The Transposition of the Principle of Member State Liability into the Context of External Relations. *European Journal of International Law*. Volume 10. Issue 3. 1999, s. 605–624. (Gasparon 1999)

Griller, Stefan: Judicial enforceability of WTO law in the European Union. Annotation to Case C-149/96, *Portugal v. Council*. *Journal of International Economic Law*. Volume 3. Issue 3. 2000, s. 441–472.

Göçmen, Ilke: To Visa or Not to Visa: That Is the (Only) Question, or Is It? Legal Issues of Economic Integration. Volume 37. Issue 2. 2010, s. 149–162. (Göçmen 2010)

Hilf, Meinhard & Schorkopf, Frank: WTO und EG: Rechtskonflikte vor den EuGH. Europarecht. Volume 35. 2000, s. 74–91.

Jacobs, Francis G.: The Evolution of the European Legal Order. Common Market Law Review. Volume 41. Issue 2. 2004, s.304–316. (Jacobs 2004)

Nemirovskis, Dmitrjjs: Small but Precious: The Actual and Potential Direct Effect of the Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and the Russian Federation. European Journal of Law Reform. Volume 9. Issue 4. 2007, s. 553–617. (Nemirovskis 2007)

Pedain, Antje: A Hollow Victory: The ECJ Rules on Direct Effect of Freedom of Establishment Provisions in Europe Agreements. The Cambridge Law Journal. Volume 61. Issue 2. 2002, s. 284–287. (Pedain 2002)

Pescatore, Pierre: The Doctrine of Direct Effect – An Infant Disease of Community Law? European Law Review. Volume 8. 1983, s. 171–174. (Pescatore 1983)

Rosas, Allan: Annotation Case C-149/96, *Portugal v. Council*. Common Market Law Review. Volume 37. 2000, s. 797–816. (Rosas 2000)

Zonnekeyn, Geert A.: The status of WTO law in the Community legal order: some comments in the light of the Portuguese Textiles case. European Law Review. Volume 25. 2000, s. 293–302. (Zonnekeyn 2000)

Muu kirjallisuus

Kagan, Robert: Paratiisin vartijat. Yhdysvallat, Eurooppa ja uusi maailmanjärjestys. Kustannusosakeyhtiö Tammi 2003. (Kagan 2003)

Virallislähteet

Primäärinormit

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) konsolidoitu toisinto, EUVL C115, 9.5.2008, s. 13.

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) konsolidoitu toisinto, EUVL C115, 9.5.2008, s. 47.

Kansainväliset sopimukset

General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), signed in Geneva, 30 October 1947, United Nations Treaty Series, Vol. 55, s. 187.

The Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Greece, signed at Athens on 9 July 1961. OJ, English Special Edition, Second Series, I External Relations (1), s. 3.

Euroopan talousyhteisön ja Portugalin tasavallan välinen sopimus, Bryssel 22.7.1972. EYVL L 301, s. 164.

Euroopan talousyhteisön ja Ruotsin kuningaskunnan välinen sopimus, 19.12.1972. EYVL L 300, s. 96.

The Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Turkey, signed on 12 September 1963 at Ankara. OJ 1973 C 113, s. 1.

Euroopan talousyhteisön ja Algerian demokraattisen kansantasavallan välinen yhteistyösopimus. Alger 26.4.1976, EYVL L 263, s. 1.

Euroopan talousyhteisön ja Marokon kuningaskunnan välinen yhteistyösopimus. Rabat 27.4.1976, EYVL L 264, s. 1.

Euroopan talousyhteisön ja Jugoslavian sosialistisen liittotasavallan välinen yhteistyösopimus, Belgrad 2.4.1980, EYVL 1983 L 41, s. 1.

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Puolan tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Bryssel 16.12.1991, EYVL 348, s. 1.

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bulgarian tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Bryssel 8.3.1993, EYVL L 358, s. 1.

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Slovakian tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Luxemburg, 4.10.1993, EYVL L 359, s. 1.

Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Tsekin tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Luxemburg, 4.10.1993, EYVL L 360, s. 1.

Maailman kauppajärjestön perustamissopimus (WTO), Marrakesh 15.4.1994, EYVL L 336, 23.12.1994, s. 3.

Kumppanuus- ja yhteistyösopimus kumppanuuden perustamisesta Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Venäjän federaation kesken. Korfu 24.6.1994. EYVL L 327, s. 3.

Partnership agreement between the members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in Cotonou on 23 June 2000. OJ L 317, 15.12.2000, s. 3.

Päätökset

Council Decision 94/800/EC of 22 December 1994 concerning the conclusion on behalf of the European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations (1986-1994).

Oikeuskäytäntö

Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisut

Asia 26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen (Van Gend en Loos)*, 5.2.1963, Kok. 1963, s. 161.

Asia 6/64 *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, 15.6.1964, Kok. 1964, s. 211.

Asia 9/70 *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein*, 6.10.1970, Kok. 1970, s. 483.

Asia 96/71 *R. & V. Haegeman v. Euroopan yhteisöjen komissio*, julkisasiamies Mayrasin ratkaisuehdotus, 28.6.1972, Kok. 1972, s. 1005.

Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company NV ym. v. Produktschap voor Groenten en Fruit (International Fruit Company)*, julkisasiamies Mayrasin ratkaisuehdotus, 25.10.1972, Kok. 1972, s. 1219.

Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company NV ym. v. Produktschap voor Groenten en Fruit (International Fruit Company)*, 12.12.1972, Kok. 1972, s. 49.

Asia 39/72 *Euroopan yhteisöjen komissio v. Italian tasavalta*, 7.2.1973, Kok. 1973, s. 75.

Asia 9/73 *Carl Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach*, 24.10.1973, Kok. 1973, s. 1135.

Asia 181/73 *R. & V. Haegeman v. Belgian valtio (Haegeman)*, 30.4.1974, Kok. 1974 s.283.

Asia 41/74 *Yvonne van Duyn v. Home Office*, 4.12.1974, Kok. 1974, s. 395.

Asia 43/75 *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena (Defrenne II)*, 8.4.1976, Kok. 1976, s. 63.

Asia 87/75 *Conceria Daniele Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze*, 5.2.1976, Kok. 1976, s. 17

Asia 90/77 *Hellmut Stimming KG v. Euroopan yhteisöjen komissio*, julkisasiamies Mayrasin ratkaisuehdotus, 14.3.1978, Kok. 1978, s. 995.

Asia 270/80 *Polydor Limited ja RSO Records Inc. v. Harlequin Records Shops Limited ja Simons Records Limited (Polydor)*, 9.2.1982, Kok. 1982, s. 329.

Asia 17/81 *Pabst & Richarz KG v. Hauptzollamt Oldenburg (Pabst & Richarz)*, 29.4.1982, Kok. 1982, s. 1331.

Asia 104/81 *Hauptzollamt Mainz v. C. A. Kupferberg & Cie KG a. A.(Kupferberg)*, julkisasiamies Rozèsin ratkaisuehdotus, 5.5.1982, Kok. 1982, s. 3641.

Asia 104/81 *Hauptzollamt Mainz v. C. A. Kupferberg & Cie KG a. A.(Kupferberg)*, 26.10.1982, Kok. 1982 s. 555.

Asia 266/81 *81 Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino (SIOT) v. Ministero delle finanze, Ministero della marina mercantile, Circoscrizione doganale di Trieste ja Ente autonomo del porto di Trieste (SIOT)*, julkisasiamies Reischlin ratkaisuehdotus, 14.12.1982, Kok. 1982, s. 731.

Asia 266/81 *Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino (SIOT) v. Ministero delle finanze, Ministero della marina mercantile, Circoscrizione doganale di Trieste ja Ente autonomo del porto di Trieste (SIOT)*, 28.3.1983, Kok. 1983, s. 731.

Yhdistetyt asiat 267-269/81 *Amministrazione delle finanze dello Stato v. Società petrolifera italiana SpA (SPI) ja SpA Michelin italiana (SAMI)*, 16.3.1983, Kok. 1983, s. 801.

Asia 12/86 *Meryem Demirel v. Ville de Schwäbisch Gmünd (Demirel)*, 30.9.1987, Kok. 1987 s. 177.

Asia 70/87 *Fédération de l'industrie de l'huilerie de la CEE (Fediol) v. Euroopan yhteisöjen komissio (Fediol)*, 22.6.1989, Kok. 1989, s. 1781.

Asia 30/88, *Helleenien tasavalta v. Euroopan yhteisöjen komissio (Kreikka v. komissio)*, 14.11.1989, Kok. 1989, s. 4015

Asia C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Euroopan yhteisöjen neuvosto (Nakajima)*, 7.5.1991, Kok. 1991, s. I-2069.

Asia C-192/89 *S. Z. Sevince v. Staatssecretaris van Justitie*, 20.9.1990, Kok. 1990, s. I-03461.

Asia C-18/90 *Office national de l'emploi v. Bahia Kziber (Kziber)*, 31.1.1991, Kok. 1991, s. I-00199.

Asia C-163/90 *Administration des douanes et droits indirects v. Léopold Legros ym.*, 16.7.1992, Kok. 1992, s. I-00053.

Asia C-188/91 *Deutsche Shell AG v. Hauptzollamt Hamburg-Harburg*, 21.1.1993, Kok. 1993, s. I-00363.

Asia C-207/91 *Pfizer Inc. v. Eurim-Pharm GmbH*, 1.7.1993, Kok. 1993, s. 2913.

Asia C-273/91 *Kazim Kus v. Landeshauptstadt Wiesbaden*, 16.12.1992, Kok. 1992, s. I-06781.

Asia C-12/92 *Rikosoikeudenkäynti Edmond Huygen ym.:ita vastaan*, 7.12.1993, Kok. 1993, s. I-06381.

Asia C-432/92 *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S. P. Anastasiou (Pissouri) Ltd ym.*, 5.7.1994, Kok. 1994, s. I-03087.

Yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du Pêcheur SA v. Bundesrepublik Deutschland ja The Queen vastaan Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.*, 5.3.1996, Kok. 1996, s. I-01029.

Asia C-58/93 *Zoubir Yousfi v. Belgian valtio*, 20.4.1994, Kok. 1994, s. I-01353.

Asia C-280/93 *Saksan liittotasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Bananas)*, julkisasiamies Gulmannin ratkaisuehdotus 8.6.1994, Kok. 1994, s. I-04973.

Asia C-280/93 *Saksan liittotasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Bananas)*, 5.10.1994, Kok. 1994, s. 4973.

Asia C-355/93 *Hayriye Eroglu v. Land Baden-Württemberg*, 5.10.1994, Kok. 1994, s. I-05113.

Asia C-70/94 *Fritz Werner Industrie-Ausrüstungen GmbH v. Saksan liittotasavalta*, 17.10.1995, Kok. 1995, s. I-03189.

Asia C-83/94 *Rikosoikeudenkäynti v. Peter Leifer, Reinhold Otto Krauskopf ja Otto Holzer*, 17.10.1995, Kok. 1995, s. I-03231.

Asia C-103/94 *Zoulika Krid v. Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés (CNAVTS)(Krid)*, 5.4.1995, Kok. 1995, s. I-00719.

Yhdistetyt asiat C-364/95 ja C-365/95 *T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas (T. Port)*, julkisasiamies Elmerin ratkaisuehdotus 24.6.1997, Kok. 1997, s. I-01023.

Asia C-392/93 *The Queen v. H. M. Treasury, ex parte British Telecommunications plc.*, 26.3.1996, Kok. 1996, s. I-01631.

Asia C-469/93 *Amministrazione delle finanze dello Stato v. Chiquita Italia SpA*, 12.12.1995, Kok. 1995, s. I-04533.

Asia C-5/94 *The Queen v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd*, 23.5.1996, Kok. 1996, s. I-02553.

Asia C-61/94 *Euroopan yhteisöjen komissio v. Saksan liittotasavalta (Komissio v. Saksa)*, 10.9.1996, Kok. 1996, s. I-03989.

Yhdistetyt asiat C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 ja C-190/94 *Erich Dillenkofer, Christian Erdmann, Hans-Jürgen Schulte, Anke Heuer, Werner, Ursula ja Trosten Knor v. Bundesrepublik Deutschland*, 8.10.1996, Kok. 1996, s. I-04845.

Asia C-277/94 *Z. Taflan-Met, S. Altun-Baser, E. Andal-Bugdayci v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank ja O. Akol vastaan Bestuur van de Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging (Taflan-Met)*, 10.9.1996, Kok. 1996 s. I-04085.

Yhdistetyt asiat C-114/95 ja C-115/95 *Texaco A/S ym. ja Olieselskabet Danmark ym.*, 17.7.1997, Kok. 1997, s. sivu I-04263.

Asia C-126/95 *A. Hallouzi-Choho v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank*, 3.10.1996, Kok. 1996, s. I-04807.

Asia C-171/95 *Recep Tetik v. Land Berlin*, 23.1.1997, Kok. 1997, s. I-00329.

Asia C-183/95 *Affish BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (Affish)*, julkisasiamies Cosmasin ratkaisuehdotus 10.12.1996, Kok. 1997, s. I-04315.

Asia C-386/95 *Süleyman Eker v. Land Baden-Württemberg*, 29.5.1997, Kok. 1997, s. I-02697.

Asia C-36/96 *Faik Günaydin, Hatice Günaydin, Günes Günaydin ja Seda Günaydin v. Freistaat Bayern*, 30.9.1997, Kok. 1997, s. I-05143.

Asia C-53/96 *Hermès International (société en commandite par actions) vastaan FHT Marketing Choice BV (Hermès)*, julkisasiamies Tesauron ratkaisuehdotus 13.11.1997, Kok. 1998, s. I-03603.

Asia C-53/96 *Hermès International (société en commandite par actions) vastaan FHT Marketing Choice BV (Hermès)*, 16.6.1998, Kok. 1998, s. I-03603.

Asia C-98/96 *Kasim Ertanir v. Land Hessen*, 30.9.1997, Kok. 1997, s. I-05179.

Asia C-149/96 *Portugalin tasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Portugali v. neuvosto)*, julkisasiamies Saggion ratkaisuehdotus 25.2.1999, Kok. 1999, s. I-08395.

Asia C-149/96 *Portugalin tasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Portugali v. neuvosto)*, 23.11.1999, Kok. 1999 s. I-08395.

Asia C-162/96 *A. Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz (Racke)*, 16.6.1998, Kok. 1998, s. I-03655.

Asia C-262/96 *Sema Sürül v. Bundesanstalt für Arbeit (Sürül)*, 4.5.1999, Kok. 1999, s. I-02685.

Asia C-416/96 *Nour Eddline El-Yassini v. Secretary of State for Home Department*, 2.3.1999, Kok. 1999, s. I-01209.

Asia C-1/97 *Mehmet Birden v. Stadtgemeinde Bremen*, 26.3.1998, Kok. 1998, s. I-07747.

Asia C-113/97 *Henia Babahenini v. Belgian valtio*, 15.1.1998, Kok. 1998, s. I-00183.

Asia C-210/97 *Haydar Akman v. Oberkreisdirektor des Rheinisch-Bergischen-Kreises*, 19.11.1998, Kok. 1998, s. I-07519.

Asia C-37/98 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Abdulnasir Savas (Savas)*, 11.5.2000, Kok. 2000, s. I-02927.

Yhdistetyt asiat C-300/98 ja C-392/98 *Parfums Christian Dior SA v. TUK Consultancy BV ja Assco Gerüste GmbH ja Rob van Dijk v. Wilhelm Layher GmbH & Co. KG ja Layher BV (Dior)*, 14.12.2000, Kok. 2000, s. I-11307.

Asia C-63/99 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Wieslaw Gloszczuk ja Elzbieta Gloszczuk (Gloszczuk)*, 27.9.2001, Kok. 2001, s. I-06369.

Asia C- 89/99 *Schieving-Nijstad vof ym. v. Robert Groeneveld*, 13.9.2001, Kok. 2001, s. I-05851.

Asia C-235/99 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Eleanora Ivanova Kondova*, 27.9.2001, Kok. 2001, s. I-06427.

Asia C-257/99 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Julius Barkoci ja Marcel Malik*, 27.9.2001, Kok. 2001, s. I-06557.

Asia C-268/99 *Aldona Malgorzata Jany ym. v. Staatssecretaris van Justitie*, 20.11.2001, Kok. 2001, s. I-08615.

Yhdistetyt asiat C-27/00 ja C-122/00 *The Queen v. Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, ex parte Omega Air Ltd ja Omega Air Ltd , Aero Engines Ireland Ltd ja Omega Aviation Services Ltd v. Irish Aviation Authority*, 12.3.2002, Kok. 2002, s. I-02569.

Asia C-76/00 P *Petrotub SA ja Republica SA v. Euroopan unionin neuvosto*, 9.1.2003, Kok. 2003, s. I-00079.

Asia C-162/00 *Land Nordrhein-Westfalen v. Beata Pokrzeptowicz-Meyer (Pokrzeptowicz-Meyer)*, 29.1.2002, Kok. 2002, s. I-01049.

Asia C-251/00 *Ilumitrónica - Iluminação e Electrónica Lda* v. *Chefe da Divisão de Procedimentos Aduaneiros e Fiscais/Direcção das Alfândegas de Lisboa, ja Ministério Público*, 14.11.2002, Kok. 2002, s. I-10433.

Asia C-438/00 *Deutscher Handballbund eV* v. *Maros Kolpak (Deutscher Handballbund)*, 8.5.2003, Kok. 2003, s. I-04135.

Asia C-171/01 *Wählergruppe "Gemeinsam Zajedno/Birlikte Alternative und Grüne GewerkschafterInnen/UG"*, ja *Bundesminister für Wirtschaft und Arbeit ym*, 8.5.2003, Kok. 2003 s. I-04301.

Yhdistetyt asiat C-317/01 ja C-369/01 *Eran Abatay ym. ja Nadi Sahin v. Bundesanstalt für Arbeit (Abatay ym.)*, 21.10.2003, Kok. 2003, s. I-12301.

Asia C-23/02 *Office national de l'emploi v. Mohamed Alami*, 12.2.2003, Kok. 2003, s. I-01399.

Asia C-93/02 P *Biret International SA v. Euroopan unionin neuvosto*, 30.9.2003, Kok. 2003, s. I-10497.

Asia C-94/02 P *Établissements Biret et Cie SA v. Euroopan unionin neuvosto*, 30.9.2003, Kok. 2003, s. I-10565.

Asia C-222/02 *Peter Paul, Cornelia Sonnen-Lütte ja Christel Mörkens v. Bundesrepublik Deutschland*, 12.10.2004, Kok. 2004, s. I-09425.

Asia C-245/02 *Anheuser-Busch Inc. v. Budějovický Budvar, národní podnik*, 16.11.2004, Kok. 2004, s. I-10989.

Asia C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, 1.3.2005, Kok. 2005, s. I-01465.

Asia C-265/03 *Igor Simutenkov v. Ministerio de Educación y Cultura ja Real Federación Española de Fútbol (Simutenkov)*, julkisasiamies Stix-Hacklin ratkaisuehdotus, 11.1.2005, Kok. 2005, s. I-02579.

Asia C-265/03 *Igor Simutenkov v. Ministerio de Educación y Cultura ja Real Federación Española de Fútbol (Simutenkov)*, 12.4.2005, Kok. 2005, s. I-02579.

Asia C-374/03 *Gaye Gürol v. Bezirksregierung Köln (Gürol)*, 7.7.2005, Kok. 2005, s. I-06199.

Asia C-144/04 *Werner Mangold v. Rüdiger Helm*, 22.11.2005, Kok. 2005, s. I-09981.

Asia C-313/04 *Franz Egenberger GmbH Molkerei und Trockenwerk v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung (Egenberger)*, julkisasiamies Geelhoedin ratkaisuehdotus 1.12.2005, Kok. 2006, s. I-06331.

Asia C-313/04 *Franz Egenberger GmbH Molkerei und Trockenwerk v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung (Egenberger)*, 11.7.2006, Kok. 2006, s. I-06331.

Asia C-502/04 *Ergün Torun v. Stadt Augsburg*, 16.2.2006, Kok. 2006, s. I-01563.

Asia C-16/05 *The Queen, Veli Tum ja Mehmet Dari v. Secretary of State for the Home Department (Tum ja Dari)*, 20.9.2007, Kok. 2007, s. I-07415.

Asia C-97/05 *Mohamed Gattoussi v. Stadt Rüsselsheim*, 14.12.2006, Kok. 2006, s. I-11917.

Asia C-325/05 *Ismail Derin v. Landkreis Darmstadt-Dieburg*, 18.7.2007, Kok. 2007, s. I-06495.

Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, julkisasiamies Maduron ratkaisuehdotus 20.2.2008, Kok. 2008, s. I-06513.

Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio SpA (FIAMM) ja Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio Technologies LLC, Giorgio Fedon & Figli SpA ja Fedon America, Inc. v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio (FIAMM)*, 9.9.2008, Kok. 2008, s. I-06513.

Asia C-228/06 *Mehmet Soysal ja Ibrahim Savatli v. Bundesrepublik Deutschland (Soysal and Savatli)*, 19.2.2009, Kok. 2009, s. I-01031.

Asia C-238/06 P *Develey Holding GmbH & Co. Beteiligungs KG v. Sisämarkkinoiden harmonisointivirasto (tavaramerkit ja mallit) (SMHV)*, 25.10.2007, Kok. 2007, s. I-09375.

Asia C-372/06 *Asda Stores Ltd v. Commissioners of Her Majesty's Revenue and Customs (Asda Stores)*, 13.12.2007, Kok. 2007, s. I-11223.

Asia C-337/07 *Ibrahim Altun v. Stadt Böblingen*, 18.12.2008, Kok. 2008, s. I-10323.

Asia C-152/08 *Real Sociedad de Fútbol SAD ja Nihat Kahveci v. Consejo Superior de Deportes ja Real Federación Española de Fútbol (Kahveci)*, 25.7.2008, Kok. 2008, s. I-06291.

Asia C-303/08 *Land Baden-Württemberg v. Metin Bozkurt*, 22.1.2010, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa.

Asia C-240/09 *Lesoochránárske zoskupenie VLK v. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*, 8.3.2011, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa.

Asia C-1010/10 *Gentcho Pavlov ja Gregor Famira v. Ausschuss der Rechtsanwaltskammer Wien (Pavlov ja Famira)*, julkisasiamies Mengozzin ratkaisuehdotus 17.3.2011, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa.

Asia C-101/10 10 *Gentcho Pavlov ja Gregor Famira v. Ausschuss der Rechtsanwaltskammer Wien (Pavlov ja Famira)*, 7.7.2011, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa.

Euroopan unionin yleisen tuomioistuimen ratkaisut

T-115/94 *Opel Austria GmbH v. Euroopan unionin neuvosto*, 15.7.1998, Kok. 1998, s. II-02739.

Asia T-228/95 *S. Lehrfreund Ltd v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio*, 12.2.1996, Kok. 1996, s. II-00111.

Asia T-18/99 *Cordis Obst und Gemüse Großhandel GmbH v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 20.3.2001, Kok. 2001, s. II-00913.

Asia T-30/99 *Bocchi Food Trade International GmbH v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 20.3.2001, Kok. 2001, s. II-00943.

Asia T-52/99 *T. Port GmbH & Co. KG v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 20.3.2001, Kok. 2001, s. II-00981.

Asia T-279/03 *Galileo International Technology LLC ym. v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 10.5.2006, Kok. 2006, s. II-01291.

Euroopan unionin tuomioistuimen lausunnot

Lausunto 1/94, 15.11.1994, Kok. 1994, s. I-05267.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut

KHO 23.12.2004 T 3361.

Verkkolähteet

Gideon Rachmanin kolumni "Europe is unprepared for austerity" Financial Times - lehdessä 10.5.2010. Verkossa osoitteessa: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/8b24504e-5c65-11df-93f6-00144feab49a.html#axzz1OnGR9TpO>. Vierailtu 9.6.2011.

Alexander Stubb in puhe "Dignified Foreign Policy" Kööpenhaminan yliopistossa 16.11.2011 pidetyssä seminaarissa "Bouncing Back? EU Foreign Policy in a New World Order". Verkossa osoitteessa: <http://www.alexstubb.com/fi/publication/8/?item=457>. Vierailtu 9.6.2011.

Europa-portaali: Partnership and Co-operation Agreements. Verkossa osoitteessa: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17002_en.htm. Vierailtu 13.6.2011.

Euroopan komission verkkosivut – Kauppa – EU & WTO. Verkossa osoitteessa: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/eu-and-wto/>. Vierailtu 14.6.2011.

Helsingin Sanomien artikkeli 7.6.2009: Mauno Koivisto arvostelee EU:n laajenemista. Verkossa osoitteessa: <http://www.hs.fi/politiikka/artikkeli/Mauno+Koivisto+arvostelee+EUn+laajentumista/1135246559806>. Vierailtu 27.6.2011.

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Euroopan unionin (jäljempänä EU tai unioni¹) yhteinen ulkopolitiikka hakee parhaillaan muotoaan ja unionin täytyy löytää roolinsa muuttuvissa kansainvälisissä suhteissa. Tämä kehitys on tehnyt ajankohtaiseksi myös kysymyksen EU:n yksin tai yhdessä jäsenvaltioidensa kanssa solmimien kansainvälisten sopimusten eli ulkosopimusten aiheuttamista vaikutuksista unionin sisäisessä oikeusjärjestyksessä. Keskustelluin ja kenties merkityksellisin näistä vaikutuksista on ulkosopimusten säännösten välitön oikeusvaikutus.

Välittömän oikeusvaikutuksen periaate kuuluu Euroopan unionin oikeuden (jäljempänä EU-oikeus tai unionin oikeus²) perustavanlaatuisimpiin periaatteisiin. Periaate on kehitetty oikeuskäytännössä ja sillä on pitkä historia. Välittömällä oikeusvaikutuksella tarkoitetaan unionin oikeusjärjestyksessä sitä, että unionin oikeus luo yksilölle oikeuksia, joihin tämä voi suoraan vedota kansallisissa viranomaisissa ja tuomioistuimissa.³ Sen toteamisen, että jollakin säännöksellä on välitön oikeusvaikutus, voidaan nähdä antavan kyseiselle säännökselle huomattavasti enemmän painoarvoa ja ennen kaikkea käytännön merkitystä kuin mitä vastaavalla säännöksellä ilman välitöntä oikeusvaikutusta olisi.⁴

¹ Tässä tutkielmassa käytetään sanaa unioni myös viitattaessa Euroopan yhteisöihin.

² Tässä tutkielmassa käytetään näitä termejä myös viitattaessa Euroopan yhteisöjen aikana luotuun oikeuteen.

³ Välittömän oikeusvaikutuksen laajaa ja suppeaa tulkintaa koskevasta keskustelusta, joka tässä sivuutetaan, ks. esim. Craig & de Búrca 2008, s. 270. Ks. lisäksi välittömän oikeusvaikutuksen käsitteen monista merkityksistä Ojanen 2010, s. 66.

⁴ Näin myös Buschle, ks. Buschle 2010, s. 184.

Unionin oikeuden välitön oikeusvaikutus tunnustettiin jo 1960-luvulla Euroopan unionin tuomioistuimen (jäljempänä EUTI tai unionin tuomioistuin⁵) virstanpylväsratkaisussa *Van Gend en Loos*.⁶ Ratkaisussa todettiin ensinnäkin, että unionin oikeus muodostaa kansainvälisessä oikeudessa uuden oikeusjärjestyksen. Toiseksi tuomioistuin totesi, että tämän oikeusjärjestyksen subjekteja ovat sekä jäsenvaltiot että niiden kansalaiset, ja että perustamissopimusten artiklat voivat suoraan perustaa oikeuksia yksityisille oikeussubjekteille.

EU:n ulkosuhteisiin liittyvistä kysymyksistä tärkeimpiä viime vuosikymmenten aikana on ollut se, minkälaisia vaikutuksia kansainvälisillä sopimuksilla on EU:n oikeusjärjestyksessä. Lähtökohtana on, että Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen⁷ (jäljempänä SEUT tai EUT-sopimus) 216 artiklan 2 kohdan mukaan unionin tekemät sopimukset sitovat paitsi unionin toimielimiä myös jäsenvaltioita. Lisäksi EU:n solmimat kansainväliset sopimukset ovat *Haegeman*-tapauksesta⁸ alkaneen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan olennainen osa unionin oikeusjärjestyksestä.⁹ Näistä säännöistä ei kuitenkaan vielä suoraan seuraa kansainvälisten sopimusten säännösten välitöntä oikeusvaikutusta. Välittömän oikeusvaikutuksen käsite liittyy kansainvälisen oikeuden ja unionin oikeuden väliseen suhteeseen ja siihen, millainen rooli EU:n solmimien kansainvälisten sopimusten säännöksille halutaan unionin sisäisessä oikeusjärjestyksessä antaa.

Tätä suhdetta voidaan hahmottaa joko monistisen tai dualistisen näkökulman kautta. Monistisen teorian mukaan kansainvälinen oikeus ja kansallinen oikeus – joksi unionin oikeus tässä luetaan – kuuluvat samaan perheeseen ja kansainvälisellä oikeudella on etusija.

⁵ Tässä tutkielmassa näitä lyhenteitä käytetään myös viitattaessa oikeuskäytäntöön, joka on peräisin ajalta, jolloin tuomioistuimen nimi oli Euroopan yhteisöjen tuomioistuin.

⁶ Asia 26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen (Van Gend en Loos)*, 5.2.1963, Kok. 1963, s. 161.

⁷ Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) konsolidoitu toisinto, EUVL C115, 9.5.2008, s. 47.

⁸ Asia 181/73 *R. & V. Haegeman v. Belgian valtio (Haegeman)*, 30.4.1974, Kok. 1974, s. 283.

⁹ Ks. esim. asia 181/73 *Haegeman*, kohta 5 ja asia C-240/09 *Lesoochranárske zoskupenie VLK v. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*, 8.3.2011, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa, kohta 30.

Dualistisen teorian mukaan kansainvälinen oikeus ja kansallinen oikeus ovat toisistaan erillisiä eikä niillä ole keskinäistä etusijajärjestystä. Kansainvälinen sopimus ei tule osaksi kansallista oikeusjärjestystä pelkällä ratifioinnilla, vaan siihen vaaditaan erillinen voimaansaattamissäädös. Kansainvälisten sopimusten välitön oikeusvaikutus sopii lähtökohtaisesti paremmin monistiseen malliin, sillä dualistisen teorian mukaan kansainvälinen oikeus voi saada oikeusvoiman kansallisessa oikeusjärjestyksessä vasta, kun se on muunnettu kansallisen oikeuden tunnustamaan muotoon.¹⁰

EU:lla on tärkeä ja unionin ulkopoliittisesta hapuilusta huolimatta todennäköisesti kasvava rooli kansainvälisissä suhteissa. EU on osapuolena – joko yksin tai yhdessä jäsenvaltioidensa kanssa – lukuisissa kansainvälisissä sopimuksissa. EU:n sisäisen oikeusjärjestyksen ja kansainvälisen oikeuden suhde on joutunut testattavaksi erilaisten kansainvälisten sopimusten osalta. Se, onko kansainvälisellä sopimuksella välitöntä oikeusvaikutusta vai ei, vaikuttaa sopimuksen merkitykseen yksityisille toimijoille eli siihen, voivatko sopijapuolena olevan maan kansalaiset ja yritykset vedota säännökseen ja johtaa siitä oikeuksia, vai tuleeko kansallinen laki sovellettavaksi. Silloin, kun kansainvälisen sopimuksen säännöksellä ei ole välitöntä oikeusvaikutusta, säännöksen tosiasiallinen merkitys riippuu sen kansallisesta voimaanpanosta. Tämä on voinut epäonnistua ja muodostua siksi yksilölle esteeksi käyttää oikeuksiaan.¹¹ Silloin kun EU:n solmimissa kansainvälisissä sopimuksissa itsessään ei ole säädetty niiden saamista vaikutuksista – mikä usein on tilanne – säännösten välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolon arvioinnissa toimivalta on EUTI:lla.¹²

Kansainvälisen sopimuksen säännöksen välittömän oikeusvaikutuksen kaksiosaiset kriteerit on ensimmäisen kerran varsinaisesti määritelty EU:n ja Portugalin väliseen

¹⁰ Ks. monistisesta ja dualistisesta teoriasta esim. Kelsen 1983, s. 329–343 ja suppeammin esim. Klabbers 2003, s. 273, MacGoldrick 1997, s. 117 ja – tosin toisin termein – Eeckhout 2004, s. 274–275.

¹¹ Buschle 2010, s. 84.

¹² Ks. asia C-149/96 *Portugalin tasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Portugali v. neuvosto)*, 23.11.1999, Kok. 1999 s. I-08395, kohta 34.

vapaakauppasopimukseen liittyvässä ratkaisussa *Kupferberg*.¹³ Kriteerien muoto vakiintui unionin ja Turkin välistä assosiaatiosopimusta koskevassa *Demirel*-ratkaisussa¹⁴, jossa todettiin, että ”yhteisön ja kolmansien maiden välisessä sopimuksessa olevan määräyksen on katsottava olevan välittömästi sovellettavissa silloin, kun se sanamuotonsa sekä sopimuksen tavoitteiden ja luonteen huomioon ottaen sisältää selvän ja täsmällisen velvoitteen, joka ei täyttämisenä ja vaikutustensa syntymisen osalta edellytä myöhempien toimenpiteiden toteuttamista”.¹⁵ Näin ollen välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolon arviointi jakautuu kahteen: säännöksen sanamuodon arviointiin ja koko sopimuksen tavoitteiden ja luonteen tarkasteluun.

EUTI on soveltanut edellä kuvattua välittömän oikeusvaikutuksen testiä moniin EU:n solmimiin kansainvälisiin sopimuksiin, ja välittömän oikeusvaikutuksen edellytysten on useimmiten katsottu olevan olemassa. Esimerkiksi EU:n kolmansien maiden kanssa solmimien assosiaatiosopimusten, kumppanuus- ja yhteistyösopimusten ja kahdenvälisten kauppasopimusten artikloille on tunnustettu välitön oikeusvaikutus, jos edellä selostetut kriteerit ovat täyttyneet.¹⁶ Merkittävän poikkeuksen kansainvälisten sopimusten artikloiden välittömän oikeusvaikutuksen tunnustavaan linjaan muodostavat maailman kauppajärjestön World Trade Organisationin perustamissopimus ja sen liitesopimukset (jäljempänä WTO-sopimukset) ja niiden edeltäjä GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), joiden artikloille EUTI ei ole *International Fruit Company* -ratkaisusta¹⁷ alkaneessa oikeuskäytännössä eri syistä myöntänyt välitöntä oikeusvaikutusta. Perusteluita ovat olleet muun muassa säännösten joustavuus sekä se, että WTO-sopimuksilla on ollut tarkoitus

¹³ Asia 104/81 *Hauptzollamt Mainz v. C. A. Kupferberg & Cie KG a. A. (Kupferberg)*, 26.10.1982, Kok. 1982 s. 555, kohta 23, 26–27. Myös tätä aiempia ratkaisuja ulkosopimusten välittömään oikeuskäytäntöön liittyen on, mutta kriteerit määriteltiin varsinaisesti vasta tässä ratkaisussa.

¹⁴ Asia 12/86 *Meryem Demirel v. Ville de Schwäbisch Gmünd (Demirel)*, 30.9.1987, Kok. 1987 s. 177.

¹⁵ Asia 12/86 *Demirel*, kohta 14.

¹⁶ Ks. assosiaatiosopimusten osalta esim. asia 87/75 *Conceria Daniele Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze (Bresciani)*, 5.2.1976, Kok. 1976, s. 17, kohta 17–26, kumppanuus- ja yhteistyösopimusten osalta esim. asia C-18/90 *Office national de l'emploi v. Bahia Kziber (Kziber)*, 31.1.1991, Kok. 1991, s. I-199, kohta 23 ja kahdenvälisten kauppasopimusten osalta esim. asia 104/81 *Kupferberg*, kohta 23–27.

¹⁷ Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company NV ym. v. Produktschap voor Groenten en Fruit (International Fruit Company)*, 12.12.1972, Kok. 1972, s. 49.

perustaa vastavuoroisia oikeuksia osapuolille.¹⁸ Oikeuskäytännöstä on nähtävissä, että kansainvälisen sopimuksen säännöksen välittömän oikeusvaikutuksen olemassaoloa ei ole aina päätetty puhtaasti *Van Gend en Loosista* lähtöisin olevien edellytysten valossa, vaan mukana on usein poliittista harkintaa. Hieman ongelmallisena voidaan pitää sitä, että EUTI harjoittaa oikeudellisen punninnan lisäksi poliittisten argumenttien arvottamista.

1.2 Tutkimuksen kohde, aiheen rajausta, metodi ja lähteet

Tutkielma on eurooppaoikeudellinen ja sen aiheena on EU:n yksin tai yhdessä jäsenvaltioidensa kanssa solmimien kansainvälisten sopimusten eli ulkosopimusten välitön oikeusvaikutus. Aihe on ajankohtainen ja merkityksellinen, sillä EU:n roolin kansainvälisenä toimijana voidaan odottaa kasvavan Lissabonin sopimuksen myötä voimaantulleen uuden yhteisen ulkopoliittikan vuoksi. Myös aiheeseen liittyvää uutta oikeuskäytäntöä tulee koko ajan. Koska välitön oikeusvaikutus on tuomioistuinkäytännössä luotu periaate eikä siitä ole mainintaa unionin perussopimuksissa, tutkielma pohjautuu erityisesti EUTI:n oikeuskäytäntöön. Unionin tuomioistuimen ratkaisujen ja julkisasiamiesten ratkaisuehdotusten ohella lähteinä on käytetty ulkomaista ja suomalaista oikeuskirjallisuutta – sekä EU-oikeuden peruskirjallisuutta että aihespesifejä teoksia – sekä EU:n virallislähteitä, kuten unionin perustamissopimuksia ja unionin ulkosopimuksia.

Tutkielman metodi on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Oikeusdogmatiikka tutkii oikeussääntöjä tulkitsemalla ja systematisoimalla niitä.¹⁹ Tutkielma painottuu voimassa olevan oikeuden systematisointiin eli *de lege lata* -näkökulmaan. Paikoin tutkielmassa on myös *de lege ferenda* -katsantokannan mukaista, tulevaisuuteen suuntautuvaa pohdintaa. Aiheen ja siihen liittyvien tuomioistuinratkaisujen taustoittamiseksi tutkielmassa on mukana jonkin verran myös oikeustieteen ulkopuolista, lähinnä valtiotieteellistä

¹⁸ Ks. säännösten joustavuuden osalta esim. asia 21–24/72 *International Fruit Company*, kohta 21 ja 27 ja vastavuoroisuuden osalta asia C-149/96 *Portugalin tasavalta v. Euroopan unionin neuvosto*, 23.11.1999, Kok. 1999 s. I-08395, kohta 45–48.

¹⁹ Aarnio 1989, s. 51.

argumentaatiota. Tällaisen aineksen osuus on kuitenkin hyvin pieni ja sen käyttöä voitaneen pitää perusteltuna.²⁰

EU:n ulkosuhteet muodostavat laajan kokonaisuuden, jonka eri osa-alueet limittyvät toisiinsa. Tutkielmalle asetettujen tavoitteiden ja käytettävissä olevan sivumäärän vuoksi tässä tutkielmassa ei yksityiskohtaisesti käsitellä sellaisia ulkosopimusten välittömään oikeusvaikutukseen melko läheisesti liittyviä aiheita kuten unionin toimivalta ulkosuhteissa, EUTI:n toimivalta tulkita ulkosopimuksia, välillinen oikeusvaikutus (eli ulkosopimusten säännösten kyky vaikuttaa unionin oikeuden tulkintaan) tai välittömän oikeusvaikutuksen ja suoran sovellettavuuden käsitteelliset erot.

Aluksi – tutkielman toisessa luvussa – käsitellään lyhyesti välittömän oikeusvaikutuksen syntyä EUTI:n oikeuskäytännössä ja sen asemaa unionin oikeudessa. Lisäksi valotetaan sitä, miten ulkosopimusten välitön oikeusvaikutus liittyy kansainvälisen oikeuden ja EU-oikeuden väliseen suhteeseen. Kolmannessa luvussa tarkastellaan erilaisten ulkosopimustyyppien tavoitteita ja rakennetta. Tämän luvun tarkoituksena on luoda konteksti neljännen luvun analyysille. Neljännessä luvussa tutkitaan oikeuskäytännön valossa välittömän oikeusvaikutuksen olemassaoloa ulkosopimustyypeittäin eli assosiaatiosopimusten, kumppanuus- ja yhteistyösopimusten, kahdenvälisen kauppasopimusten ja GATT:n ja WTO-sopimusten osalta.

Tutkielman tavoitteena on siten ensisijaisesti tuoda esille, millä kriteereillä ja minkälaisille sopimuksille välitön oikeusvaikutus voidaan antaa. Toiseksi pyritään selvittämään, miksi välitöntä oikeusvaikutusta ei katsota voitavan antaa WTO-sopimuksille, ja ovatko kieltämisen syyt puhtaan oikeudellisia vai myös poliittisia. Lopulta pohditaan edellisten kysymysten valossa, mikä on ulkosopimusten välittömän oikeusvaikutuksen odotettavissa oleva kehityssuunta, kun EU:n rooli kansainvälisenä toimijana todennäköisesti kasvaa.

²⁰ Oikeustieteen ulkopuolisista näkökulmista EU-oikeudellisessa tutkimuksessa ks. Raitio 2006, s. 12–13.

2 Välittömän oikeusvaikutuksen periaatteen kehitys ja merkitys EU-oikeudessa

2.1 Välitön oikeusvaikutus unionin sisäisessä oikeudessa

Seuraavassa luodaan tiivis katsaus välittömän oikeusvaikutuksen syntyyn EUTI:n oikeuskäytännössä ja periaatteen asemaan unionin oikeudessa. Tässä alaluvussa tarkastellaan välittömän oikeusvaikutuksen alkuvaiheita unionin sisäisen oikeuden periaatteena. Alaluvussa 2.2 käsitellään periaatteen soveltamisalan laajentumista unionin ulkosuhteisiin sekä sitä, miten periaate liittyy kansainvälisen oikeuden ja EU-oikeuden väliseen suhteeseen.

Kuten edellä on todettu, välittömällä oikeusvaikutuksella tarkoitetaan unionin oikeusjärjestyksessä sitä, että unionin oikeusjärjestyksestä johtuu yksilölle oikeuksia, joihin tämä voi suoraan vedota kansallisissa viranomaisissa ja tuomioistuimissa. Periaatetta ei ole kirjattu unionin perustamissopimukseen vaan se on kehitetty EUTI:n oikeuskäytännössä. Unionin perustamissopimuksien välitön oikeusvaikutus tunnustettiin ensimmäisen kerran jo 1960-luvulla EUTI:n klassisessa ja paljon siteeratussa *Van Gend en Loos* -ratkaisussa.

Ratkaisussa todettiin ensinnäkin, että unionin oikeus muodostaa kansainvälisessä oikeudessa uuden oikeusjärjestyksen. Toiseksi tuomioistuin totesi, että tämän oikeusjärjestyksen subjekteja ovat sekä jäsenvaltiot että niiden kansalaiset, ja että perustamissopimusten artiklat voivat suoraan perustaa oikeuksia yksityisille. Tuomioistuimen mukaan ”oikeudet voivat syntyä siten, että ne nimenomaisesti annetaan perustamissopimuksessa, mutta myös siten, että ne johtuvat perustamissopimuksessa yksityisille, jäsenvaltioille ja yhteisön toimielimille asetetuista, tarkasti määritellyistä velvoitteista”. Tapauksessa siis todettiin, että yksilölle voi unionin primäärioikeudesta tietyin edellytyksin johtua oikeuksia myös ilman nimenomaista säännöstä. Ratkaisussa *Van Gend en Loos* näin ollen luotiin ne kriteerit, jotka edelleen määrittävät, onko EU-oikeuden

välitön oikeusvaikutus käsillä. Säännöksen on ensinnäkin oltava riittävän selvä ja yksiselitteinen. Lisäksi säännöksen on oltava ehdoton, mikä tarkoittaa, ettei sen täytäntöönpano ole riippuvainen lisäedellytyksistä. Tuomioistuin lausui vielä, että kyseessä olevaa perustamissopimuksen artiklaa oli tulkittava sopimuksen tarkoituksen, rakenteen ja sanamuodon valossa.²¹

Välittömän oikeusvaikutuksen ulottuvuus on laajentunut vuosikymmenten kuluessa.²² Periaatteen vaikutusalana olivat aluksi perustamissopimus ja erityisesti sen jäsenvaltioihin kohdistuvat negatiiviset, velvoitteita luovat säännökset. *Van Gend en Loos* -tapauksessa tulkittavana ollut silloisen EY 12 artiklan (nykyinen SEUT 30 artikla) mukainen jäsenvaltioiden välisten tuonti- ja vientitullien kieltä on esimerkkinä tällaisesta säännöksestä. Myöhemmin mukaan välittömän oikeusvaikutuksen sovellettavuuden piiriin tulivat positiiviset perustamissopimuksen säännökset, joista esimerkkinä on *Defrenne II* -tapauksessa²³ tulkittu silloisen EY 119 artiklan (nykyinen SEUT 157 artikla) mukainen miesten ja naisten samapalkkaisuusperiaate. Sittemmin myös muille EU-oikeudellisille instrumenteille on EUTI:n oikeuskäytännössä myönnetty välitön oikeusvaikutus. Nykyään välitön oikeusvaikutus voi liittyä myös esimerkiksi asetuksiin²⁴, direktiiveihin²⁵, päätöksiin²⁶ ja tiettyihin perusoikeuksiin yleisten oikeusperiaatteiden osana²⁷.

²¹ Asia 26/62 *Van Gend en Loos*.

²² Ks. tiivis historiakatsaus välittömän oikeusvaikutuksen soveltamisalasta Jacobs 2004, s. 307 ja Ojanen 2010, s. 67–68. Laajempi selonteko ks. Craig & de Búrca 2008, s. 272–282.

²³ Asia 43/75 *Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena (Defrenne II)*, 8.4.1976, Kok. 1976, s. 63, kohta 40.

²⁴ Asetusten välitön oikeusvaikutus on vahvistettu ensimmäisen kerran asiassa 39/72 *Euroopan yhteisöjen komissio v. Italian tasavalta*, 7.2.1973, Kok. 1973, s. 75, kohta 17.

²⁵ Direktiivien välitön oikeusvaikutus on vahvistettu ensimmäisen kerran asiassa 41/74 *Yvonne van Duyn v. Home Office*, 4.12.1974, Kok. 1974, s. 395, kohta 9–15.

²⁶ Päätösten välitön oikeusvaikutus on vahvistettu ensimmäisen kerran asiassa 9/70 *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein*, 6.10.1970, Kok. 1970, s. 483, kohta 9–10.

²⁷ Esimerkiksi ikään perustuvan syrjinnän kiellon osalta, ks. asia C-144/04 *Werner Mangold v. Rüdiger Helm*, 22.11.2005, Kok. 2005, s. I-09981, kohta 76–78.

2.2 Välitön oikeusvaikutus unionin ulkosuhteissa

2.2.1 Kansainvälisen oikeuden ja unionin oikeuden välinen suhde

Tarkasteltaessa välittömän oikeusvaikutuksen periaatteen soveltamisalan laajenemista EU:n ulkosopimusten artikloihin on syytä luoda lyhyt katsaus kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisten sopimusten asemaan EU-oikeudessa yleisesti. Tämän aseman mukaan määrittäytyy se, millaisia vaikutuksia sopimusten artiklat voivat unionin oikeusjärjestyksessä saada.

Ensinnäkin EU:n solmimien kansainvälisten sopimusten asemaa määrittää sopimusten sitovuuden periaate eli *pacta sunt servanda*. SEUT 216 artiklan 2 kohdan mukaan unionin tekemät sopimukset sitovat paitsi unionin toimielimiä myös jäsenvaltioita. Toiseksi EU:n solmimat kansainväliset sopimukset ovat vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan olennainen osa unionin oikeusjärjestystä. Ensimmäisen kerran asia vahvistettiin *Haegeman*-ratkaisussa, jossa unionin tuomioistuin totesi, että ”sopimuksen määräykset muodostavat olennaisen osan yhteisön oikeusjärjestystä sopimuksen tultua voimaan”.²⁸ Lisäksi ratkaisussa *Komissio v. Saksa*²⁹ on todettu, että kansainvälisillä sopimuksilla on etusija unionin johdettuun oikeuteen nähden.³⁰ Näistä säännöistä ei kuitenkaan vielä suoraan seuraa kansainvälisten sopimusten säännösten välitöntä oikeusvaikutusta.³¹ Välittömän oikeusvaikutuksen käsite liittyy kansainvälisen oikeuden ja unionin sisäisen oikeuden – kansallisen oikeuden – väliseen suhteeseen ja siihen, millainen rooli EU:n solmimien kansainvälisten sopimusten säännöksille halutaan unionin oikeusjärjestyksessä antaa.

²⁸ Ks. asia 181/73 *Haegeman*, kohta 5. Myöhemmästä oikeuskäytännöstä ks. esim. asia C240/09 *Lesoochranárske zoskupenie VLK v. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*, kohta 30.

²⁹ Asia C-61/94 *Euroopan yhteisöjen komissio v. Saksan liittotasavalta (Komissio v. Saksa)*, 10.9.1996, Kok. 1996, s. I-03989.

³⁰ C-61/94 *Komissio v. Saksa*, kohta 52.

³¹ Kansainvälisen oikeuden EU:n oikeusjärjestyksessä saamista vaikutuksista puhuttaessa viitataan vakiintuneesti juuri välittömään oikeusvaikutukseen, vaikka muitakin mahdollisia vaikutustapoja olisi. Tämä johtunee EUTI:n valitsemasta tavasta tulkita ulkosopimuksia, jonka se otti käyttöön jo *International Fruit Company* -tapauksessa. Ks. aiheesta esim. Klabbers 2002, s. 263 ja 275.

EUTI julisti *Van Gend en Loos* -ratkaisussa unionin oikeuden muodostavan kansainvälisessä oikeudessa uuden oikeusjärjestyksen, jonka hyväksi jäsenvaltiot ovat rajoittaneet suvereenia oikeuksiaan.³² Ratkaisulla vahvistettiin, että unionin oikeus on etusijalla EU-oikeuden ja jäsenvaltion kansallisen oikeuden kollisiotilanteessa. Tämä oli merkittävä ratkaisu unionin oikeusjärjestyksen kehityksen kannalta. Eeckhout toteaa jopa, että tästä kannanotosta alkoi oikeudellinen vallankumous.³³ *Van Gend en Loosista* lähtien unionin oikeus on ollut kansainvälisestä oikeudesta erillinen systeemi. Kansainvälisellä oikeudella ei puolestaan itsestään selvästi ole etusijaa ja välitöntä oikeusvaikutusta, vaan sen vaikutukset kansallisessa oikeusjärjestyksessä – tässä tapauksessa EU-oikeudessa – jäävät ratkaistaviksi kansallisen oikeuden sääntöjen mukaan.³⁴ EU:n ulkosopimusten välitön oikeusvaikutus on eräs mahdollisista vaikutustavoista, joita kansainväliselle oikeudelle on unionin oikeusjärjestyksessä annettu. Klabbers esittää, että välitön oikeusvaikutus on eräänlainen portinvartija kansainvälisen oikeuden ja unionin oikeuden rajalla. Jos EUTI myöntää ulkosopimusten säännöksille välittömän oikeusvaikutuksen, ne sulautuvat osaksi unionin oikeusjärjestyksiä; jos välitöntä oikeusvaikutusta ei myönnetä, säännökset jäävät EU-oikeuden järjestelmän ulkopuolelle.³⁵

Kansainvälisen oikeuden ja kansallisen oikeuden suhdetta voidaan hahmottaa joko monistisen tai dualistisen näkökulman kautta. Dualismissa kansainvälinen oikeus ja kansallinen oikeus nähdään toisistaan erillisinä, riippumattomina ja eri perusnormeille pohjautuvina oikeusjärjestyksinä. Tällainen katsomus on kuitenkin Kelsenin mukaan jo loogisesti kestävä, sillä siinä sekä kansainvälisoikeudellisia että kansallisia normeja pidetään samanaikaisesti voimassaolevina ja pätevinä oikeusnormeina.³⁶ Dualistisessa mallissa kansainvälinen sopimus ei tule osaksi kansallista oikeusjärjestyksiä pelkällä ratifioinnilla, vaan siihen vaaditaan erillinen voimaansaattamissäädös.³⁷ Monismissa dualismin looginen kestävyys on ratkaistu siten, että kansainvälinen oikeus ja kansallinen oikeus nähdään kokonaisuutena, jossa kansainvälisellä oikeudella on etusija.

³² Asia 26/62 *Van Gend en Loos*.

³³ Eeckhout 2004, s. 274.

³⁴ Eeckhout 2004, s. 275.

³⁵ Klabbers 2003, s. 263.

³⁶ Kelsen 1983, s. 329.

³⁷ Klabbers 2003, s. 273.

Sekä kansainvälisen että kansallisen oikeuden voimassaolo perustuu näin ollen samaan perusnormiin.³⁸ Kansainvälisten sopimusten välitön oikeusvaikutus voi esiintyä vain monistisessa mallissa, sillä dualistisen teorian mukaan kansainvälinen oikeus voi saada oikeusvoiman kansallisessa oikeusjärjestyksessä vasta, kun se on muunnettu kansallisen oikeuden tunnustamaan muotoon.³⁹

Siitä huolimatta, että EUTI on julistanut unionin oikeuden uudeksi, muista systeemeistä erilliseksi oikeusjärjestykseksi, voitaneen todeta, että EU-oikeudessa on suhtauduttu lähtökohtaisen myönteisesti kansainvälisen oikeuden unionin sisäisiin vaikutuksiin. Tästä todistaa se, että nykyisin EUTI myöntää unionin erilaisten ulkosopimusten artikloille välittömän oikeusvaikutuksen samoilla kriteereillä kuin unionin sisäisille sääntelyinstrumenteille, elleivät sopimuksen tavoite ja luonne sitä estä.⁴⁰ Näin on toistaiseksi katsottu olevan vain GATT:n ja WTO-sopimusten osalta. Tähän palataan alaluvussa 2.2.2 sekä yksityiskohtaisemmin eri ulkosopimustyypeittäin neljännessä luvussa.

EU-oikeudessa omaksuttu avoin suhtautumistapa kansainväliseen oikeuteen on ymmärrettävissä sitä historiallista taustaa vasten, että EU ja sen oikeusjärjestys on saanut alkunsa kansainvälisistä sopimuksista ja on siten ikään kuin velkaa olemassaolostaan kansainväliselle oikeudelle.⁴¹ Suhtautumistapaa voidaan ymmärtää ja perustella myös ulkopoliittisen ulottuvuuden kautta. Siitä huolimatta, että esimerkiksi maailmanpoliittisen vallan nähdään yleisesti keskittyneen Yhdysvalloille ja että Aasian nousevat talousmahdit lisäävät vaikutusvaltaansa taloudellisesti ja poliittisesti Euroopan kustannuksella, Euroopalla ja EU:lla voidaan nähdä olevan suuri rooli kansainvälisissä suhteissa. Euroopan maksamat, kansainvälisesti suuret kehitysapusummat ja yhteistyö lukuisten valtioiden, alueiden ja järjestöjen kanssa tuo mukanaan vastuuta. Eurooppaa verraten pehmeine

³⁸ Kelsen 1983, s. 332–333. Kelsen tosin esittää, että myös kansallisella oikeudella voisi olla etusija kansainvälisen oikeuden ja kansallisen oikeuden muodostamassa kokonaisuudessa. Tähän teoriaan ei tässä kuitenkaan tarkemmin paneuduta.

³⁹ Klabbers 2003, s. 273 ja Cottier & Nadakavukaren Schefer 1998, s. 92.

⁴⁰ Myös Eeckhout näkee EU:n suhtautuvan vastaanottavasti kansainväliseen oikeuteen, ks. Eeckhout 2004, s. 343. Eriävistä näkemyksistä ks. esim. McGoldrick 1997, s. 127–129 ja Cremona 1999, s. 144–145. Cremona argumentoi, että ulkosopimusten säännöksiä ei kohdella yhtenevästi unionin sisäisten säännösten kanssa.

⁴¹ Eeckhout 2004, s. 343.

arvoineen on kuvattu lifestyle-supervallaksi Yhdysvaltain sotilaallisen ja Kiinan taloudellisen mahdin rinnalla.⁴² Myös Eeckhout näkee EU:n kansainvälisen yhteistyön ja yhteisen lainsäädännön edistäjänä.⁴³ Tämä rooli heijastuu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen⁴⁴ (jäljempänä SEU tai EU-sopimus) 21 artiklan 1 kohdan ensimmäisessä alakohdassa. Sen mukaan: Unionin toiminta kansainvälisellä tasolla perustuu sen perustamisen, kehittämisen ja laajentumisen johtoajatukseksi oleviin periaatteisiin, joita unioni pyrkii edistämään muualla maailmassa: demokratia, oikeusvaltio, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien yleismaailmallisuus ja jakamattomuus, ihmisarvon kunnioittaminen, tasa-arvo ja yhteisvastuu sekä Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden ja kansainvälisen oikeuden noudattaminen.

2.2.2 Välittömän oikeusvaikutuksen periaatteen soveltamisalan laajentuminen ulkosopimuksiin

Läheskään kaikki EU:n yksin tai yhdessä jäsenvaltioidensa kanssa solmimien kansainvälisten sopimusten säännöksistä eivät koskaan päädy tuomioistuimen – EUTI:n tai jäsenvaltion kansallisen tuomioistuimen – arvioitaviksi, mutta niitä sovelletaan silti ja useimmiten oikein. Voidaan kuitenkin sanoa, että tietty ulkosopimuksen säännös saavuttaa täyden oikeusvoimansa vasta kun se on suoraan sovellettavissa tuomioistuimessa. Näyttää nimittäin siltä, että tuomioistuimen säännökselle myöntämä oikeusvaikutus vaikuttaa siihen, miten säännökseen yleisesti suhtaudutaan esimerkiksi unionin poliittisissa toimielimissä tai jäsenvaltioiden viranomaisissa. Tapauksissa, joissa on selvää, että tietyllä säännöksellä on välitön oikeusvaikutus, viranomaiset ymmärrettävästi pyrkivät välttämään

⁴² Ilmausta *lifestyle superpower* käytti ensin Gideon Rachman kolumnissaan Financial Times –lehdessä 10.5.2010. Saatavilla verkossa osoitteessa <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/8b24504e-5c65-11df-93f6-00144feab49a.html#axzz1OnGR9TpO>. Sitten Suomeksi Suomen silloinen ulkoministeri Alexander Stubb lainasi Rachmania Kööpenhaminan yliopistossa 16.11.2010 pitämässään puheessa ja korosti maailman moniarvoisuutta ja ”arvokkaan ulkopoliitiikan” eli ei-saarnaavan asenteen merkitystä eurooppalaisittain hyväksytyjen arvojen viennissä maailmalle. Puhe saatavilla verkossa osoitteessa <http://www.alexstubb.com/fi/publication/8/?item=457>.

⁴³ Eeckhout 2004, s. 343. Myös Yhdysvaltain ja Euroopan ulkopoliitiikan tuntija Kagan katsoo, että eurooppalaiset käyttävät pehmeitä arvoja, sillä heidän tavoitteenaan on ”lakien, sääntöjen ja valtioiden välisten neuvotteluiden maailma” vastakohtana Yhdysvaltain sotilaallisen voiman ihannoinnille. Ks. Kagan 2003, s. 7 ja koko teos.

⁴⁴ Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) konsolidoitu toisinto, EUVL C115, 9.5.2008, s.13.

oikeusprosessin ja soveltamaan säännöstä tuomioistuimen tulkinnan mukaisesti.⁴⁵ Esimerkkinä voidaan mainita turkkilaisten työntekijöiden aseman unionin markkinoilla takaaviin säännöksiin liittyvä oikeuskäytäntö.⁴⁶

Se, onko kansainvälisellä sopimuksella välitöntä oikeusvaikutusta vai ei, vaikuttaa myös sopimuksen merkitykseen yksityisille toimijoille eli siihen, voivatko sopijapuolena olevan maan kansalaiset ja yritykset vedota säännökseen ja johtaa siitä oikeuksia, vai tuleeko kansallinen laki sovellettavaksi. Silloin, kun kansainvälisen sopimuksen säännöksellä ei ole välitöntä oikeusvaikutusta, säännöksen tosiasiallinen merkitys riippuu sen kansallisesta voimaanpanosta. Tämä on voinut epäonnistua ja muodostuu siksi yksilölle esteeksi käyttää oikeuksiaan.⁴⁷ EU:n ja Portugalin väliseen vapaakauppasopimukseen liittyvässä *Kupferberg*-ratkaisussa tuomioistuin totesi sopimusmääräyksistä, että ”ei voida sallia, että niiden oikeusvaikutukset yhteisössä vaihtelevat sen mukaan, kuuluuko niiden soveltaminen käytännössä yhteisön toimielimille vai jäsenvaltioille, ja jälkimmäisessä tapauksessa sen mukaan, miten kunkin jäsenvaltion kansallisessa oikeudessa suhtaudutaan siihen, mitä oikeusvaikutuksia jäsenvaltioiden tekemillä kansainvälisillä sopimuksilla on niiden kansallisissa oikeusjärjestyksissä”.⁴⁸

Silloin kun EU:n solmimissa kansainvälisissä sopimuksissa itsessään ei ole säädetty välittömästä oikeusvaikutuksesta – ja useimmiten tilanne on tämä – säännösten välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolon arvioinnissa toimivalta on EUTI:lla.⁴⁹ Vaikka läheskään kaikki kansainvälisten sopimusten säännökset eivät päädy tuomioistuinten arvioitaviksi, kansainvälisten sopimusten vaikutukset unionin oikeuteen ovat joutuneet testattaviksi useiden sopimusten osalta. Kansainvälisen sopimuksen säännöksen välittömän oikeusvaikutuksen kriteerit on ensimmäisen kerran määritelty *Kupferberg*-ratkaisussa.⁵⁰

⁴⁵ Eeckhout 2004, s. 279.

⁴⁶ Ks. esim. pitkän ratkaisujen sarjan aloittanut asia C-192/89 *S. Z. Sevince v. Staatssecretaris van Justitie (Sevince)*, 20.9.1990, Kok. 1990, s. I-03461, kohta 26, jossa myönnettiin välitön oikeusvaikutus EU–Turkki-assosiaationeuvoston turkkilaisten työntekijöiden oikeuksia turvaavalle päätökselle.

⁴⁷ Buschle 2010, s. 184.

⁴⁸ Asia 104/81 *Kupferberg*, kohta 14.

⁴⁹ Asia C-149/96 *Portugali v. neuvosto*, kohta 34.

⁵⁰ Asia 104/81 *Kupferberg*, kohta 23, 26–27.

Kriteerien muoto vakiintui unionin ja Turkin välistä assosiaatiosopimusta koskevassa *Demirel*-ratkaisussa, jossa todettiin, että ”yhteisön ja kolmansien maiden välisessä sopimuksessa olevan määräyksen on katsottava olevan välittömästi sovellettavissa silloin, kun se sanamuotonsa sekä sopimuksen tavoitteiden ja luonteen huomioon ottaen sisältää selvän ja täsmällisen velvoitteen, joka ei täyttämisenä ja vaikutustensa syntymisen osalta edellytä myöhempien toimenpiteiden toteuttamista”.⁵¹ Näin ollen välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolon arviointi jakautuu kahteen: säännöksen sanamuodon arviointiin ja koko sopimuksen tavoitteiden ja luonteen tarkasteluun.

Sittemmin EUTI on soveltanut edellä kuvattua välittömän oikeusvaikutuksen testiä moniin unionin solmimiin kansainvälisiin sopimuksiin, ja välittömän oikeusvaikutuksen edellytysten on useimmiten katsottu olevan olemassa. Esimerkiksi EU:n kolmansien maiden kanssa tekemien assosiaatiosopimusten, kumppanuus- ja yhteistyösopimusten ja kahdenvälisten kauppasopimusten artikloille on tunnustettu välitön oikeusvaikutus, jos edellä selostetut kriteerit ovat täyttyneet. Merkittävän poikkeuksen kansainvälisten sopimusten artikloiden välittömän oikeusvaikutuksen tunnustavaan linjaan muodostavat WTO-sopimukset. Kun edellä on käsitelty välittömän oikeusvaikutuksen periaatteen synty EUTI:n ratkaisukäytännössä sekä sen merkitys tietyn säännöksen painoarvolle, jäljempänä neljännessä luvussa eritellään välittömän oikeusvaikutuksen käsilläoloa sopimustyypeittäin.

⁵¹ Asia 12/86 *Demirel*, kohta 14.

3 Erilaisten ulkosopimustyyppien tavoitteet ja rakenne

3.1 EU:n kansainvälisen toiminnan jaottelu sopimustyypeihin

EU:n toiminta kansainvälisissä suhteissa on hyvin aktiivista ja laaja-alaista. EU osallistuu lukuisiin kahden- ja monenkeskisiin neuvotteluihin, vuoropuheluihin ja sopimuksiin eri valtioiden, alueiden ja järjestöjen kanssa. Osittain toiminta on virallista ja sopimuksin säänneltyä, osittain vapaamuotoisempaa ajatustenvaihtoa.⁵² Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole tarpeen eikä mahdollistakaan yksityiskohtaisemmin perehtyä unionin kansainväliseen toimintaan kokonaisuudessaan.

Seuraavassa on pyritty luokittelemaan tärkeimpiä unionin solmimia kansainvälisiä sopimuksia ryhmiin niiden tavoitteiden ja rakenteen perusteella ja esittelemään eri ryhmät lyhyesti. Tämä luku luo kontekstin neljännen luvun analyysiosalle, jossa tutkitaan välittömän oikeusvaikutuksen olemassaoloa ja kriteereitä sopimustyypeittäin. Sopimusten luokittelu ei ole yksiselitteistä eikä koko sopimuskentän kattavaa. McGoldrickin mukaan sopimusten tyypittelyyn vaikuttavat tekijät ovat sopimuskumppanin tulevan EU-jäsenyyden mahdollisuus, yhteistyön taso, pääsy EU:n markkinoille ja vastavuoroisuuden aste sekä poliittiset ja turvallisuuteen liittyvät tekijät.⁵³ Peers puolestaan toteaa, että unionin ulkosopimusten tyypittelyssä on kysymys poliittisesta päätöksenteosta eikä niinkään oikeussäännöistä.⁵⁴ Seuraavassa on noudatettu jaottelua assosiaatiosopimukseen, kumppanuus- ja yhteistyösopimukseen, kahdenvälisiin kauppasopimukseen sekä GATT:iin ja WTO-sopimukseen. GATT ja WTO-sopimukset on erotettu omaksi ryhmäkseen niiden muihin sopimuksiin nähden erilaisen kohtelun vuoksi.

⁵² Myös McGoldrick toteaa, että EU:n ulkoinen toimintaverkosto on laaja ja sen kuvaaminen haastavaa. Ks. McGoldrick 1997, s. 181.

⁵³ McGoldrick 1997, s. 182.

⁵⁴ Peers 2000, s. 160.

3.2 Assosiaatiosopimukset EU-jäsenyyden tienraivaajina

SEUT 217 artiklan mukaan unioni voi tehdä yhden tai useamman kolmannen maan tai kansainvälisen järjestön kanssa sopimuksia assosioinnista, joka koskee vastavuoroisia oikeuksia ja velvollisuuksia, yhteistä toimintaa ja erityismenettelyjä.

Assosioinnin voidaan katsoa tarkoittavan erityistä tai etuoikeutettua suhdetta unionin kanssa. Assosiaation tarkempaa sisältöä ei ole SEUT 217 artiklassa määritelty. EUTI lausui *Demirel*-ratkaisussaan, että assosiaatiosopimuksilla ”luodaan erityisiä etuoikeutettuja yhteyksiä kolmanteen valtioon, jonka on ainakin tiettyyn määrään saakka osallistuttava yhteisön järjestelmään”.⁵⁵ Sopimukset voivat kattaa monia unionin toiminnan aloja tai liittyä vain johonkin tiettyyn alaan.⁵⁶ Julkisasiamies Mayras lausui eräässä ratkaisuehdotuksessaan, että assosiaatiosopimukset voivat johtaa unionin ja vastapuolen hyvin tiiviiseen ja institutionaaliseen yhteistyöhön, joka eroaa kuitenkin kyseisen maan täydestä jäsenyydestä. Toisaalta assosiaatiosopimuksin voidaan sopia vain esimerkiksi syrjimättömyydestä tai vapaakauppa-alueen perustamisesta.⁵⁷

Vastavuoroisilla oikeuksilla ja velvollisuuksilla ei nähdä tarkoitettavan samanlaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, sillä usein etenkin kehitysmaiden kanssa tehtävillä sopimuksilla on tarkoitus tukea näiden valtioiden kehitystä. Tällainen tilanne oli esimerkiksi EU:n Afrikan valtioiden ja Madagaskarin kanssa solmiman ns. Jaundén sopimuksen osalta, minkä EUTI vahvisti *Bresciani*-ratkaisussaan.⁵⁸ Yhteinen toiminta puolestaan viittaa siihen, että unionin assosiaatiopartnerin odotetaan ainakin jossain määrin osallistuvan unionin tavoitteiden toteuttamiseen.⁵⁹ Voitaneen kuitenkin ajatella, että yhteisten tavoitteiden jakaminen on tärkeämpää silloin, kun assosiaatiosopimuksella

⁵⁵ Asia 12/86 *Demirel*, kohta 9.

⁵⁶ MacLeod & Hendry & Hyett 1996, s. 368.

⁵⁷ Asia 96/71 *R. & V. Haegeman v. Euroopan yhteisöjen komissio*, julkisasiamies Mayrasin ratkaisuehdotus, 28.6.1972, Kok. 1972, s. 1005.

⁵⁸ Asia 87/75 (*Bresciani*), 5.2.1976, Kok. 1976, s. 17, kohta 22.

⁵⁹ MacLeod & Hendry & Hyett 1996, s. 369.

pyritään assosiaatiovaltion EU-jäsenyyteen. Artiklan lopussa mainituilla erityismenettelyillä viitataan osapuolten yhteiselimiin, jotka ovat useimmiten assosiaationeuvostoja. Neuvostot toimeenpanevat assosiaatiosopimuksen tavoitteita sitovilla päätöksillä.⁶⁰ Päätöksiä pidetään niin suoraan assosiaatiosopimukseen liittyvinä, että niiden katsotaan sopimusten tavoin voimaantulostaan alkaen olevan osa unionin oikeusjärjestystä ja siksi myös näiden päätösten välitön oikeusvaikutus on mahdollinen. Tähän palataan jäljempänä neljännessä luvussa.

Käytännössä unioni on solminut hyvin erilaisia assosiaatiosopimuksia eri sopimuspuolten kanssa. Esimerkkeinä voidaan mainita unionin jäsenyyteen tähtäävät assosiaatiosopimukset – joita edustavat Kreikan kanssa vuonna 1961 solmittu sopimus (jäljempänä Ateenan sopimus)⁶¹ ja Turkin kanssa vuonna 1964 solmittu, edelleen voimassaoleva sopimus (jäljempänä Ankarin sopimus)⁶² –, assosiaatiovaltion kehittymistä tukevat assosiaatiosopimukset – kuten Jaundén sopimuksen seuraaja eli Afrikan, Karibian ja Tyynenmeren maiden kanssa solmittu Cotonoun sopimus⁶³ – sekä Euroopan talousalueen perustava assosiaatiosopimus (jäljempänä ETA-sopimus)⁶⁴.

3.3 Kumppanuus- ja yhteistyösopimukset löyhemmän yhteistyön sääntelijöinä

EU:n kolmansien valtioiden kanssa solmitut kumppanuus- ja yhteistyösopimukset voivat koskea hyvin laaja-alaisesti eri aloja eikä niille siksi voi osoittaa yhtä ainoaa oikeusperustaa. Usein kumppanuus- ja yhteistyösopimukset on tehty sekä unionin että sen

⁶⁰ Ks. tarkemmin assosiaationeuvostoista esim. MacLeod & Hendry & Hyett 1996, s. 370.

⁶¹ The Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Greece, signed at Athens on 9 July 1961. OJ, English Special Edition, Second Series, I External Relations (1), s. 3.

⁶² The Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Turkey, signed on 12 September 1963 at Ankara. OJ 1973 C 113, s. 1.

⁶³ Partnership agreement between the members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in Cotonou on 23 June 2000. OJ L 317, 15.12.2000, s. 3.

⁶⁴ Euroopan talousalueesta tehty sopimus. 2.5.1992, EYVL 1994, L 1, s. 3.

jäsenvaltioiden jaetun toimivallan aloilla ja näin ollen molempien allekirjoittamina eli niin sanottuina sekasopimuksina.⁶⁵

Kumppanuus- ja yhteistyösopimuksilla pyritään luomaan alusta osapuolten väliselle poliittiselle keskustelulle, vahvistamaan asianomaisen sopimusvaltion taloutta ja demokratiaa, edistämään markkinataloutteen siirtymistä sekä kauppaa ja investointeja. Lisäksi sopimuksilla pyritään luomaan pohja lainsäädännölliselle, taloudelliselle, sosiaaliselle, tieteelliselle, teknologiselle ja kulttuurilliselle yhteistyölle osapuolten välillä.⁶⁶ Kumppanuus- ja yhteistyösopimuksilla säännelty unionin ja kolmansien valtioiden yhteistyö ei ole niin intensiivisiä kuin assosiaatiosopimuksin säännellyt yhteistyön muodot. Kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen unionin kanssa solmineen valtion ei yleensä odoteta lähitulevaisuudessa pyrkivän unionin jäseneksi. Tällaisella sopimuksella ei myöskään perusteta vapaakauppa-aluetta. Joissakin sopimuksissa – kuten EU:n ja Venäjän välisessä – tosin sovitaan asian myöhempien toteuttamismahdollisuuksien selvittämisestä.⁶⁷

Esimerkkinä kumppanuus- ja yhteistyösopimuksesta on EU:n ja Venäjän yhteistyötä sääntelevä sopimus.⁶⁸ Kumppanuuden tavoitteena on kumppanuussopimuksen 1 artiklan mukaan muun muassa luoda asianmukaiset puitteet osapuolten väliselle poliittiselle vuoropuhelulle, edistää kauppaa ja investointeja, vahvistaa poliittisia ja taloudellisia vapauksia, edistää yhteisen edun mukaista toimintaa sekä luoda asianmukaiset puitteet Venäjän ja Euroopan laajemman yhteistyöalueen väliselle asteittaiselle yhdentymiselle. Kuten näistä tavoitteista käy ilmi, kumppanuussopimus luo vain puitteet osapuolten yhteistyön kehittämiseksi. Yksityiskohtaisempia ja velvoittavampia järjestelyjä voidaan osapuolten välille luoda tämän sopimuksen pohjalta.

⁶⁵ Toimivaltaan liittyvää kysymystä ei tässä tutkielmassa eritellä tarkemmin. Sekasopimuksia on oikeuskirjallisuudessa käsitelty laajalti, ks. esim. Koutrakos 2006, s. 150–160, Rosas 2000, s. 200–220 ja Eeckhout 2004, s. 191–192.

⁶⁶ Europa-portaali: Partnership and Co-operation Agreements. http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17002_en.htm. Vierailtu 13.6.2011.

⁶⁷ McGoldrick 1997, s. 190.

⁶⁸ Kumppanuus- ja yhteistyösopimus kumppanuuden perustamisesta Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Venäjän federaation kesken. Korfu 24.6.1994. EYVL L 327, s. 3.

3.4 Kahdenväliset kauppasopimukset avoimen ja reilun kaupan edistäjinä

Alaluvussa 3.5 käsiteltävien WTO-tasoisien neuvotteluiden lisäksi EU:lla on huomattava määrä kahdenvälistä yhteistyötä kaupan alueella eri valtioiden ja alueiden kanssa. Kahdenvälisten kauppasopimusten tavoitteena on ensisijaisesti avoimen ja reilun kaupan edistäminen ja vapaakauppasopimusten ollessa kyseessä vapaakauppajärjestelmän luominen.⁶⁹ Esimerkkeinä kahdenvälisistä kauppasopimuksista voidaan mainita ennen Portugalin EU-jäsenyyttä voimassa ollut Euroopan talousyhteisön ja Portugalin tasavallan välinen sopimus⁷⁰ sekä samoin ennen Ruotsin EU-jäsenyyttä voimassa ollut Euroopan talousyhteisön ja Ruotsin kuningaskunnan välinen sopimus⁷¹.

3.5 WTO-sopimukset vastavuoroisten oikeuksien ja velvoitteiden luojina

Kansainvälisen kaupan edistämiseksi solmittiin vuonna 1947 tulleja ja kaupankäyntiä koskeva yleissopimus eli GATT.⁷² Sen osapuolia olivat EU:n jäsenvaltiot mutta ei unioni itse. Sopimusvaltiot sitoutuivat noudattamaan suosituimmuuskohtelun periaatetta toisiinsa nähden ja pidättäytymään sellaisten kaupan esteiden luomisesta, joita ei sopimuksessa erikseen hyväksytty. EU:n tulliliitto kuului nimenomaisesti hyväksytyihin järjestelyihin.⁷³ Vaikka EU ei ollutkaan GATT:n sopimuspuolena, se katsoi olevansa sidottu sopimuksen määräyksiin. Tämä vahvistettiin ratkaisussa *International Fruit Company*, jossa todettiin, että unioni oli perustamissopimuksellaan saanut vastattavakseen aiemmin jäsenvaltioille kuuluneen, GATT:n sääntelemään alaan kuuluvan kauppapolitiikan. Näin ollen GATT:n

⁶⁹ Lisää aiheesta, ks. Euroopan komission verkkosivut – Kauppa – Kahdenväliset suhteet: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/>. Vierailtu 14.6.2011.

⁷⁰ Euroopan talousyhteisön ja Portugalin tasavallan välinen sopimus, Bryssel 22.7.1972. EYVL L 301, s. 164.

⁷¹ Euroopan talousyhteisön ja Ruotsin kuningaskunnan välinen sopimus, 19.12.1972. EYVL L 300, s. 96.

⁷² General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), signed in Geneva, 30 October 1947, United Nations Treaty Series, Vol. 55, s. 187.

⁷³ Lenaerts & Van Nuffel 2005, s. 840.

määräykset olivat unionia sitovia.⁷⁴ Täten siis unionista tuli *de facto* jäsenvaltioidensa seuraaja GATT:n sopimuspuolena. Komissio toimi unionin edustajana GATT:n alaisissa toimielimissä ja tuli osapuoleksi neuvotteluissa syntyneisiin sopimuksiin.⁷⁵

GATT korvattiin Uruguayn neuvottelukierroksen tuloksena perustetulla maailman kauppajärjestö WTO:lla.⁷⁶ WTO-sopimus astui voimaan vuonna 1995 ja se sisältää aiemman GATT:n kattamat alat sekä uutuutena muun muassa palvelujen kaupan sekä immateriaalioikeuksien kaupan liittyvät asiat. WTO-sopimus tehtiin unionin ja sen jäsenvaltioiden allekirjoittamana sekasopimuksena.⁷⁷

WTO:n tavoitteena on edistää jäsentensä välistä kauppaa. Järjestö käy monenkeskisiä neuvotteluita alaansa kuuluvista asioista, ratkaisee jäsenvaltioidensa välisiä ristiriitoja, luo kaupankäynnin säännöstöä sopimuksin ja valvoo jäsentensä kauppapolitiikkaa. EU pyrkii WTO:n jäsenenä turvaamaan markkinoita eurooppalaisille yrityksille, noudattamaan pelisääntöjä ja valvomaan, että myös muut jäsenet noudattavat niitä sekä edistämään kaupankäynnin kestävästä kehitystä muun muassa luomalla erityisjärjestelyjä kehitysmaiden tuotteille.⁷⁸

⁷⁴ Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company*, kohta 14–18.

⁷⁵ Ks. tarkemmin Lenaerts & Van Nuffel 2005, s. 840.

⁷⁶ Maailman kauppajärjestön perustamissopimus (WTO), Marrakesh 15.4.1994, EYVL L 336, 23.12.1994, s. 3.

⁷⁷ Ks. EUTI:n lausunto 1/94, 15.11.1994, Kok. 1994, s. I-05267, kohta 43–47. Ks. aiheesta myös Craig & de Búrca 2008, s. 184–185.

⁷⁸ Ks. Euroopan komission verkkosivut – Kauppa – EU & WTO: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/eu-and-wto/>. Vierailtu 14.6.2011.

4 Välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolo sopimustyypeittäin oikeuskäytännön valossa

4.1 Välittömän oikeusvaikutuksen myöntäminen muille kuin GATT:lle ja WTO-sopimuksille

Edellä on käsitelty välittömän oikeusvaikutuksen periaatetta ja sen soveltumista kansainvälisten sopimusten säännöksiin yleisellä tasolla sekä tyypitelty unionin solmimia ulkosopimuksia niiden sisällön ja tavoitteiden perusteella. Seuraavassa perehdytään EUTI:n käsiteltäväksi tulleiden sopimusartikloiden kautta erilaisten sopimustyyppien välittömään oikeusvaikutukseen. Käsittelytavaksi on seuraavassa valittu sopimustyypeihin perustuva jako, koska siinä tulee parhaiten esille välittömän oikeusvaikutuksen kriteeristön toinen osa eli sopimuksen tavoitteiden ja luonteen vaikutus arviointiin. Koska ulkosopimusten välittömään oikeusvaikutukseen liittyvä oikeuskäytäntö ei kuitenkaan ole kehittynyt sopimustyyppi kerrallaan, seuraava esitys on kronologinen vain kunkin alaluvun sisällä. Eri sopimustyypejä koskeviin ratkaisuihin kuitenkin viitataan silloin, kun kehityksen kuvaaminen sitä vaatii.

Alaluvuissa 4.2, 4.3 ja 4.4 eritellään assosiaatiosopimusten, kumppanuus- ja yhteistyösopimusten sekä kahdenvälisten kauppasopimusten säännöksiä, joille lähtökohtaisesti on myönnetty välitön oikeusvaikutus, jos edellä esitellyt kriteerit ovat täyttyneet. Sen sijaan välitöntä oikeusvaikutusta ei ole unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä annettu alaluvussa 4.5 analysoitavien GATT:n ja WTO-sopimusten artikloille.

4.2 Assosiaatiosopimusten välitön oikeusvaikutus

4.2.1 Varhainen oikeuskäytäntö

Assosiaatiosopimusten säännösten välitöntä oikeusvaikutusta koskevaa oikeuskäytäntöä on runsaasti. Ensimmäinen EUTI:n ratkaisu tällä saralla oli nykyisen Cotonoun sopimuksen edeltäjän eli Jaundén sopimuksen välitöntä oikeusvaikutusta koskeva *Bresciani*-tapaus. Ratkaisussa EUTI totesi, että tapauksessa kyseessä olevan sopimusartiklan välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolon selvittämiseksi oli ensin otettava huomioon kyseisen sopimuksen ja määräyksen tarkoitus, rakenne ja sanamuoto.⁷⁹ Samaan sopimuksen kokonaisuutta arvioivaan testiin tuomioistuin oli tukeutunut jo GATT:iin liittyvässä *International Fruit Company* -ratkaisussaan.⁸⁰ Tuomioistuin muistutti alkuperäisen Jaundén sopimuksen tarkoituksesta, joka oli sopimuspuolina olevien merentakaisten maiden ja alueiden taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen tukeminen. Sopimuksella ei ollut tarkoitus perustaa yhtäläisiä oikeuksia ja velvollisuuksia sopimuspuolten välille. Tuomioistuin kuitenkin katsoi, että mainittu epäsuhta ei estänyt välittömän oikeusvaikutuksen myöntämistä tietyille sopimuksen säännöksille. Kun vielä ratkaisussa nimenomaisesti kyseessä oleva säännös oli täsmällinen eikä sitä koskenut mikään suora tai epäsuora unionin varauma, sen katsottiin antavan yksityisille oikeuden vedota siihen tuomioistuimessa.⁸¹

Cheyne huomauttaa sopimuksen kokonaisuuden arviointiin liittyen, että tuomioistuin ei juuri valottanut, mitä se sopimukselta vaati. Ratkaisussa todettiin ainoastaan tavoite tukea merentakaisten maiden kehitystä. Tältä osin välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolon kriteerit jäivät epäselviksi.⁸² Myöskään seuraava assosiaatiosopimukseen liittyvä ratkaisu ei tuonut tilanteeseen selvyyttä. Ateenan sopimuksen välitöntä oikeusvaikutusta koskevassa

⁷⁹ Asia 87/75 *Bresciani*, kohta 16.

⁸⁰ Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company*, kohta 20.

⁸¹ Asia 87/75 *Bresciani*, kohta 17–26. Ks. myös tähän ratkaisuun viittavaa, Jaundén seuraajaa, Lomén sopimuksia, koskeva asia C-469/93 *Amministrazione delle finanze dello Stato v. Chiquita Italia SpA (Chiquita Italia)*, 12.12.1995, Kok. 1995, s. I-04533, kohta 30–35.

⁸² Cheyne 2000 a, s. 24.

ratkaisussa *Pabst & Richarz*⁸³ todettiin jo tutuksi tulleita kaksiosaisia kriteereitä käyttäen, että yksityinen saattoi vedota sopimuksen erilaisen verokohtelun kieltävään artiklaan.⁸⁴ Eeckhout katsoo tämän ratkaisun merkityksen piilevän siinä, että sillä vahvistettiin, että assosiaatiosopimuksilla voi periaatteessa olla välitön oikeusvaikutus.⁸⁵

Seuraavaksi EUTI pureutui kysymykseen Ankaran sopimuksen artikloiden välittömästä oikeusvaikutuksesta *Demirel*-ratkaisussaan. Kyseessä oli Turkin kansalainen, joka oli Saksaan perheen yhdistämisen yhteydessä tullut ja siellä sen jälkeen työskennelleen ja asuneen Turkin kansalaisen vaimo. Vaimo oli tullut maahan asuakseen miehensä kanssa, mutta hänellä oli yksinomaan vierailutarkoitusta varten myönnetty viisumi. Saadakseen oikeuden jäädä maahan hän vetosi Ankaran sopimuksen työntekijöiden vapaata liikkuvuutta koskevaan 12 artiklaan sekä sopimuksen lisäpöytäkirjan 36 artiklaan, jossa annetaan yksin assosiointineuvostolle toimivalta säätää täsmälliset säännöt työntekijöiden vapaan liikkuvuuden asteittaiseksi toteuttamiseksi. Assosiointineuvosto oli tässä asiassa tehnyt ainoastaan yhden päätöksen. Päätöksellä 1/80 kiellettiin uudet työhönpääsyä koskevien ehtojen rajoitukset niiden turkkilaisten työntekijöiden osalta, jotka jo ovat laillisesti tulleet osaksi jäsenvaltioiden työmarkkinoita. Perheenyhdistämisen osalta ei yhtäkään tällaista päätöstä ollut tehty.

Ratkaistessaan rouva Demirelin tapausta tuomioistuin veti yhteen aiempaa oikeuskäytäntöään ja muotoili välittömän oikeusvaikutuksen testin seuraavanlaiseksi: ”Yhteisön ja kolmansien maiden välisessä sopimuksessa olevan määräyksen on katsottava olevan välittömästi sovellettavissa silloin, kun se sanamuotonsa sekä sopimuksen tavoitteiden ja luonteen huomioon ottaen sisältää selvän ja täsmällisen velvoitteen, joka ei täyttämisenä ja vaikutustensa syntymisen osalta edellytä myöhempien toimenpiteiden toteuttamista.”⁸⁶ Ulkosopimusten välittömän oikeusvaikutuksen kriteerit siis muodostuivat kaksiosaisiksi. Välittömän oikeusvaikutuksen poissulkemiseksi on

⁸³ Asia 17/81 *Pabst & Richarz KG v. Hauptzollamt Oldenburg (Pabst & Richarz)*, 29.4.1982, Kok. 1982, s. 1331.

⁸⁴ Asia 17/81 *Pabst & Richarz*, kohta 25–27.

⁸⁵ Eeckhout 2004, s. 284.

⁸⁶ Asia 12/86 *Demirel*, kohta 14.

riittävää, että toinen ehdoista jää täyttymättä. Analysoidessaan Ankaran sopimuksen tavoitetta ja luonnetta tuomioistuin totesi, että sopimuksessa asetetaan yleisellä tavalla assosioinnin tavoitteet ja määritellään suuntaviivat näiden tavoitteiden toteuttamiseksi ilman, että siinä itsessään säädetään täsmällisiä sääntöjä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi.⁸⁷ Kyseessä olevassa asiassa tuomioistuin katsoi, että artikla 12 ja lisäpöytäkirjan artikla 36 olivat sisällöltään ohjelmallisia eivätkä sisältäneet riittävän selviä ja täsmällisiä velvoitteita, jotta ne olisivat suoraan voineet säännellä työntekijöiden vapaata liikkuvuutta.⁸⁸ Sopimuksen luonteessa ei ollut mitään, joka olisi estänyt välittömän oikeusvaikutuksen myöntämisen sen artikloille, vaan lopputulos johtui ainoastaan artikloiden itsensä sisällöstä.

Näiden ensi askelten jälkeen unionin tuomioistuin on antanut monia ratkaisuja assosiaatiosopimusten välittömään oikeusvaikutukseen liittyen.⁸⁹ Sitten EUTI on myös laajentanut välittömän oikeusvaikutuksen soveltamisalaa. Edelleen Ankaran sopimusta koskevassa ratkaisussa *Kreikka v. komissio*⁹⁰ tuomioistuin tunnusti, että koska assosiaationeuvoston päätökset ovat välittömästi yhteydessä assosiaatiosopimukseen, myös ne muodostavat erottamattoman osan unionin oikeusjärjestyksessä. Ratkaisussa *Sevince* tuomioistuin katsoi, että ei ollut estettä myöntää sopimuksella perustetun assosiaationeuvoston päätöksille välitöntä oikeusvaikutusta samoilla kriteereillä kuin sopimusartikloille, kun huomioon otettiin sekä kyseisen päätöksen että sen sopimuksen, johon päätös liittyi, luonne ja tavoitteet.⁹¹ Samalla tuomioistuin vahvisti, että sopimuksen

⁸⁷ Asia 12/86 *Demirel*, kohta 16.

⁸⁸ Asia 12/86 *Demirel*, kohta 18–25.

⁸⁹ Ks. esim. asia C-432/92 *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S. P. Anastasiou (Pissouri) Ltd ym.*, 5.7.1994, Kok. 1994, s. I-03087, kohta 23–27. *Sevince*-ratkaisusta alkaneen pitkän ratkaisujen sarjan osalta ks. asia C-355/93 *Hayriye Eroglu v. Land Baden-Württemberg*, 5.10.1994, Kok. 1994, s. I-05113, kohta 11, asia C-171/95 *Recep Tetik v. Land Berlin*, 23.1.1997, Kok. 1997, s. I-00329, kohta 22, asia C-386/95 *Süleyman Eker v. Land Baden-Württemberg*, 29.5.1997, Kok. 1997, s. I-02697, kohta 18, asia C-36/96 *Faik Günaydin, Hatice Günaydin, Günes Günaydin ja Seda Günaydin v. Freistaat Bayern*, 30.9.1997, Kok. 1997, s. I-05143, kohta 24, asia C-98/96 *Kasim Ertanir v. Land Hessen*, 30.9.1997, Kok. 1997, s. I-05179, kohta 24, asia C-1/97 *Mehmet Birden v. Stadtgemeinde Bremen*, 26.3.1998, Kok. 1998, s. I-07747, kohta 19.

⁹⁰ Asia 30/88, *Hellenien tasavalta v. Euroopan yhteisöjen komissio (Kreikka v. komissio)*, 14.11.1989, Kok. 1989, s. 4015, kohta 13.

⁹¹ Asia C-192/89 *Sevince*, kohta 14–26. Samoin asia C-273/91 *Kazim Kus v. Landeshauptstadt Wiesbaden*, 16.12.1992, Kok. 1992, s. I-06781, kohta 27–31, 36, asia C-171/01 *Wählergruppe "Gemeinsam Zajedno/Birlikte Alternative und Grüne GewerkschafterInnen/UG"*, ja *Bundesminister für Wirtschaft und Arbeit ym.*, 8.5.2003, Kok. 2003 s. I-04301, kohta 54–55 ja asia C-502/04 *Ergün Torun v. Stadt Augsburg*,

ja lisäpöytäkirjan *Demirel*-tapauksessa kyseessä olleiden määräysten olennaisesti ohjelmallinen merkitys ei ollut esteenä sille, että assosiaationeuvoston päätöksillä tietyiltä kohdin sopimuksessa tarkoitettuja ohjelmia toteuttaessaan voisi olla välitön oikeusvaikutus.⁹² Muutamaa vuotta myöhemmin tuomioistuin kuitenkin muistutti välittömän oikeusvaikutuksen testin siitä osasta, joka vaatii säännökseltä riippumattomuutta myöhemmistä toimenpiteistä. Ratkaisussa *Taflan-Met*⁹³ EUTI katsoi, että Ankaran sopimuksella perustetun assosiaationeuvoston sosiaaliturvajärjestelmien yhtenäistämiseen pyrkivällä päätöksellä 3/80 ei ollut välitöntä oikeusvaikutusta, koska päätöstä oli tarkoitettu täydennettävän, mutta neuvosto ei ollut vielä hyväksynyt komission ehdotusta täytäntöönpanoasetuksesta.⁹⁴ Tuomioistuin selvensi tätä ratkaisuaan *Sürül*-tapauksessa⁹⁵ toteamalla, että ensin mainitussa kyseessä olleet säännökset vaativat täydennystä, mutta sama ei pätenyt nyt käsillä olevaan kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kieltoon sosiaaliturva-asioissa. Tämä säännös oli sanamuodoltaan riittävän selkeä ja täsmällinen sekä sopimuksen luonne ja tarkoitus sellaiset, että säännös tuotti yksilölle oikeuksia, joihin tämä saattoi suoraan vedota.⁹⁶

Tapauksessa *Savas*⁹⁷ Tuomioistuin myönsi välittömän oikeusvaikutuksen Ankaran sopimuksen lisäpöytäkirjan 41 artiklan 1 kohdan ns. standstill-lausekkeelle, jolla kiellettiin sopimuspuolia ottamasta välillään käyttöön sijoittautumisvapautta koskevia uusia rajoituksia. EUTI viittasi unionin perustamissopimukseen aiemmin sisältyneeseen, silloiseen 53 artiklaan, joka oli sisällöltään lähes yhtäpitävä nyt puheena olleen standstill-

16.2.2006, Kok. 2006, s. I-01563, kohta 19. Ks. myös asia C-188/91 *Deutsche Shell AG v. Hauptzollamt Hamburg-Harburg*, 21.1.1993, Kok. 1993, s. I-00363, kohta 14–18: Euroopan vapaakauppaliiton (EFTA) alaisen toimielimen ei-sitovalla suosituksella ei ollut välitöntä oikeusvaikutusta, mutta tuomioistuimilla oli kuitenkin velvollisuus ottaa ne huomioon ratkaistessaan erityisesti kyseiseen sopimukseen liittyviä tapauksia.

⁹² Asia C-192/89 *Sevince*, kohta 21.

⁹³ Asia C-277/94 *Z. Taflan-Met, S. Altun-Baser, E. Andal-Bugdayci v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank ja O. Akol vastaan Bestuur van de Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging (Taflan-Met)*, 10.9.1996, Kok. 1996 s. I-04085.

⁹⁴ Asia C-277/94 *Taflan-Met*, kohta 33–38.

⁹⁵ Asia C-262/96 *Sema Sürül v. Bundesanstalt für Arbeit (Sürül)*, 4.5.1999, Kok. 1999, s. I-02685.

⁹⁶ Asia C-262/96 *Sürül*, kohta 48–74.

⁹⁷ Asia C-37/98 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Abdulnasir Savas (Savas)*, 11.5.2000, Kok. 2000, s. I-02927.

lausekkeen kanssa ja jolle oli myönnetty välitön oikeusvaikutus.⁹⁸ *Savas*-ratkaisu sai jatkoa tapauksessa *Soysal ja Savatli*⁹⁹. Ratkaisu koski samaa lisäpöytäkirjan artiklaa, jolla todettiin vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan olevan välitön oikeusvaikutus.¹⁰⁰ Saksassa työskenteleviä turkkilaisia koskevan viisumivaatimuksen katsottiin olevan standstill-lausekkeen kieltämä uusi rajoitus.¹⁰¹ Ratkaisulla oli paitsi suuri käytännön merkitys unionin alueella työskenteleville tietyille turkkilaisille, jotka nyt saattoivat matkustaa tiettyihin jäsenvaltioihin ilman viisumia, myös laajempia oikeudellisia kytkentöjä. Ratkaisussa toistettiin jo vuoden 1996 tapauksessa *Komissio v. Saksa* lausuttu sääntö, että unionin oikeutta on mahdollisuuksien mukaan tulkittava ulkosopimusten mukaisesti, mikä johtuu ulkosopimusten ensisijaisuudesta unionin johdettuun oikeuteen nähden.¹⁰² Yhdenmukaisen tulkinnan tekniikkaa ei ulkosopimusten osalta kovin usein käytetä, sillä suurimmalle osalle sopimuksista on myönnetty välitön oikeusvaikutus.¹⁰³ Eniten yhdenmukaista tulkintaa onkin sovellettu GATT:iin ja WTO-sopimuksiin, joihin palataan jäljempänä alaluvussa 4.5.

Ulkosopimusten ensisijaisuudesta johtuu myös Göçmenin punnitsema mahdollisuus, että Ankaran sopimuksen lisäpöytäkirjan välittömän oikeusvaikutuksen omaavaan standstill-lausekkeeseen vedoten voitaisiin kyseenalaistaa unionin johdetun oikeuden lainmukaisuus.¹⁰⁴ Ulkosopimuksen säännöksen välitön oikeusvaikutus voidaan liittää myös valtion ja unionin vahingonkorvausvastuun periaatteeseen. Vakiintuneen oikeuskäytännön

⁹⁸ Asia C-37/98 *Savas*, kohta 46–48. Entisen 53 artiklan välittömästä oikeusvaikutuksesta ks. runsaasti siteerattu asia 6/64 *Flaminio Costa v. E.N.E.L.*, 15.6.1964, Kok. 1964, s. 211.

⁹⁹ Asia C-228/06 *Mehmet Soysal ja Ibrahim Savatli v. Bundesrepublik Deutschland (Soysal ja Savatli)*, 19.2.2009, Kok. 2009, s. I-01031.

¹⁰⁰ Asia C-228/06 *Soysal ja Savatli*, kohta 45; ks. myös asia C-37/98 *Savas*, kohta 46–54, yhdistetyt asiat C-317/01 ja C-369/01 *Eran Abatay ym. ja Nadi Sahin v. Bundesanstalt für Arbeit (Abatay ym.)*, 21.10.2003, Kok. 2003, s. I-12301, kohta 58–59, asia C-16/05 *The Queen, Veli Tum ja Mehmet Dari v. Secretary of State for the Home Department (Tum ja Dari)*, 20.9.2007, Kok. 2007, s. I-07415, kohta 46.

¹⁰¹ Asia C-228/06 *Soysal ja Savatli*, kohta 62.

¹⁰² Asia C-228/06 *Soysal ja Savatli*, kohta 59 ja asia C-61/94 *Komissio v. Saksa*, kohta 52. GATT:n osalta samansuuntaista, mutta sanamuodoltaan pehmeämpää argumentointia sisältyy jo aiempiin ratkaisuihin, ks. asia C-70/94 *Fritz Werner Industrie-Ausrüstungen GmbH v. Saksan liittotasavalta*, 17.10.1995, Kok. 1995, s. I-03189, kohta 23 ja asia C-83/94 *Rikosoikeudenkäynti v. Peter Leifer, Reinhold Otto Krauskopf ja Otto Holzer*, 17.10.1995, Kok. 1995, s. I-03231, kohta 24.

¹⁰³ Ks. myös Eeckhout 2004, s. 315.

¹⁰⁴ Ks. tästä pohdinnasta Göçmen 2010, s. 153. Johdetun oikeuden säännös on vain kerran todettu ulkosopimuksen säännöksen vastaiseksi. Ks. tästä asia T-115/94 *Opel Austria GmbH v. Euroopan unionin neuvosto*, 15.7.1998, Kok. 1998, s. II-02739, kohta 95 ja 122.

mukaan unionin oikeuden rikkomisesta seuraa vahingonkorvausvastuu, kun seuraavat edellytykset täyttyvät: rikotun oikeusnormin tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille, rikkominen on riittävän ilmeinen ja yksityisille aiheutunut vahinko on välittömässä syy-yhteydessä kyseiseen rikkomiseen.¹⁰⁵ Tässä yhteydessä voidaan pohtia ensinnäkin sitä, voidaanko välittömän oikeusvaikutuksen omaavaan ulkosopimuksen artiklaan vedota vahingonkorvausvastuuseen liittyvässä tapauksessa ja toiseksi sitä, täyttääkö tällaisen säännöksen rikkominen vahingonkorvausvastuun edellytykset. Ensimmäiseen kysymykseen ei toistaiseksi ole oikeuskäytännössä suoraan vastattu, mutta WTO-sopimusten osalta tämä on katsottu tietyissä tilanteissa mahdolliseksi.¹⁰⁶ Tämä osoittanee, että myös välittömän oikeusvaikutuksen omaaviin ulkosopimusten säännöksiin olisi mahdollista vedota vahingonkorvauskanteissa.¹⁰⁷ Toisen kysymyksen osalta jokaista kriteeriä ja jokaista yksittäistapausta joudutaan tarkastelemaan erikseen. Selvästi voitaneen pitää, että jos ulkosopimuksen säännöksellä on välitön oikeusvaikutus, antaa yksityisille oikeuksia -kriteeri täyttyy. Näiden käsitteiden välisestä erosta on tosin oikeuskirjallisuudessa käyty keskustelua.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Ks. esim yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du Pêcheur SA v. Bundesrepublik Deutschland ja The Queen vastaan Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ym.*, 5.3.1996, Kok. 1996, s. I-01029, kohta 51, asia C-392/93 *The Queen v. H. M. Treasury, ex parte British Telecommunications plc.*, 26.3.1996, Kok. 1996, s. I-01631, kohta 39, asia C-5/94 *The Queen v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd*, 23.5.1996, Kok. 1996, s. I-02553, kohta 25, yhdistetyt asiat C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 ja C-190/94 *Erich Dillenkofer, Christian Erdmann, Hans-Jürgen Schulte, Anke Heuer, Werner, Ursula ja Trosten Knor v. Bundesrepublik Deutschland*, 8.10.1996, Kok. 1996, s. I-04845, kohta 21.

¹⁰⁶ Ks. asia T-18/99 *Cordis Obst und Gemüse Großhandel GmbH v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 20.3.2001, Kok. 2001, s. II-00913, kohta 51 ja 58, asia T-52/99 *T. Port GmbH & Co. KG v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 20.3.2001, Kok. 2001, s. II-00981, kohta 51 ja 58 ja asia T-30/99 *Bocchi Food Trade International GmbH v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 20.3.2001, Kok. 2001, s. II-00943, kohta 56 ja 63. Tapauksissa todetaan, että ”tuomioistuinten on valvottava yhteisön toimenpiteen lainmukaisuutta WTO:n sääntöihin nähden vain, jos yhteisön tarkoituksena on ollut panna täytäntöön WTO:n yhteydessä hyväksymänsä erityinen velvoite taikka jos kyseisessä yhteisön toimenpiteessä nimenomaisesti viitataan WTO-sopimuksen liitteisiin sisältyvien sopimusten tiettyihin määräyksiin.”

¹⁰⁷ Näin myös Göçmen 2010, s. 154. Välittömän oikeusvaikutuksen ja vahingonkorvausvastuun välisestä suhteesta ks. Gasparon 1999, s. 619–623 ja Asia 90/77 *Hellmut Stimming KG v. Euroopan yhteisöjen komissio*, julkisasiamies Mayrasin ratkaisuehdotus, 14.3.1978, Kok. 1978, s. 995, 1016.

¹⁰⁸ Göçmenin ja Gasparonin mukaan jos säännöksellä on välitön oikeusvaikutus, se myös antaa oikeuksia yksityiselle, ks. Göçmen 2010, s. 154 ja Gasparon 1999, s. 614–615. Toisaalta Jans ym. argumentoivat, että käsitteellä ”oikeuksia yksilölle” voi olla eri merkitys suhteessa esim. välittömään oikeusvaikutukseen ja vahingonkorvausvastuuseen, ks. Jans & de Lange & Prechal & Widdershoven 2007, s. 337–338. Tältä osin ks. myös asia C-222/02 *Peter Paul, Cornelia Sonnen-Lütte ja Christel Mörkens v. Bundesrepublik Deutschland*, 12.10.2004, Kok. 2004, s. I-09425, erityisesti kohta 40.

2000-luvun alussa tuomioistuin laajensi jo vakiintuneen oikeuskäytäntönsä koskemaan myös niin sanottujen Eurooppa-sopimusten eli Puolan¹⁰⁹, Bulgarian¹¹⁰ ja Tsekin tasavallan¹¹¹ kanssa tehtyjen assosiaatiosopimusten säännöksiä. Tuomioistuin katsoi, että mikään sopimusten luonteesta tai tavoitteista ei asettanut estettä välittömän oikeusvaikutuksen myöntämiselle näille säännöksille, kunhan säännösten sanamuoto täytti asetetut vaatimukset.¹¹²

Vaikka EUTI myönsi välittömän oikeusvaikutuksen Eurooppa-sopimusten säännöksille, se ei kuitenkaan mainituissa tapauksissa ryhtynyt poliittiseksi päättäjäksi Itä-Euroopan integraation suhteen. Esimerkiksi *Gloszczuk*-tapauksessa hakijat oleskelivat laittomasti Yhdistyneen kuningaskunnan alueella ja vetosivat assosiaatiosopimusten EU:ssa laillisesti oleskelevien assosiaatiomaiden kansalaisten sijoittautumisvapautta sääntelevään artiklaan saadakseen luvan jäädä Yhdistyneeseen Kuningaskuntaan. Hakijat myös katsoivat säännöksen vastaavan sijoittautumisoikeutta sääntelevää silloista EY 43 artiklaa (nykyinen SEUT 49 artikla), jonka on katsottu antavan jäsenvaltion kansalaiselle oikeuden saapua toisen jäsenvaltion alueelle ja oleskella siellä riippumatta siitä, myöntääkö vastaanottava jäsenvaltio oleskeluluvan. Tuomioistuin kuitenkin katsoi, että sanamuodoiltaan täysin tai lähes yhteneviä säännöksiä oli tulkittava niiden asiayhteyttä ja tavoitteita ajatellen. Perustamissopimuksen ja assosiaatiosopimuksen tavoitteita vertaillen EUTI katsoi assosiaatiosopimuksen osalta, että sillä ”pyritään yksinkertaisesti luomaan asianmukaiset kehykset Puolan tasavallan asteittaiselle yhdentymiselle yhteisöön tarkoituksena sen

¹⁰⁹ Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Puolan tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Bryssel 16.12.1991, EYVL 348, s. 1.

¹¹⁰ Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Bulgarian tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Bryssel 8.3.1993, EYVL L 358, s. 1.

¹¹¹ Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Tsekin tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Luxemburg, 4.10.1993, EYVL L 360, s. 1.

¹¹² Ks. Puolan assosiaatiosopimuksen osalta asia C-63/99 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Wieslaw Gloszczuk ja Elzbieta Gloszczuk (Gloszczuk)*, 27.9.2001, Kok. 2001, s. I-06369, kohta 29–38 sekä asia C-162/00 *Land Nordrhein-Westfalen v. Beata Pokrzeptowicz-Meyer (Pokrzeptowicz-Meyer)*, 29.1.2002, Kok. 2002, s. I-01049, kohta 19–30 sekä Slovakian kanssa solmitun assosiaatiosopimuksen identtiselle työsyntymän kieltävälle artiklalle myönnetystä välittömästä oikeusvaikutuksesta ks. asia C-438/00 *Deutscher Handballbund eV v. Maros Kolpak (Deutscher handballbund)*, 8.5.2003, Kok. 2003, s. I-04135, kohta 30; Bulgarian assosiaatiosopimuksen osalta asia C-235/99 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Eleanora Ivanova Kondova (Kondova)*, 27.9.2001, Kok. 2001, s. I-06427, kohta 30–39; Tsekin (ja Puolan) assosiaatiosopimuksen osalta asia C-268/99 *Aldona Malgorzata Jany ym. v. Staatssecretaris van Justitie*, 20.11.2001, Kok. 2001, s. I-08615, kohta 26–28 sekä asia C-257/99 *The Queen v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Julius Barkoci ja Marcel Malik*, 27.9.2001, Kok. 2001, s. I-06557, kohta 30–39.

mahdollinen liittyminen tähän, kun taas perustamissopimuksen tavoitteena on sisämarkkinoiden luominen, mikä edellyttää tavaroiden, henkilöiden, palvelujen ja pääomien vapaaseen liikkuvuuteen kohdistuvien esteiden poistamista jäsenvaltioiden väliltä”.¹¹³ Assosiaatiosopimuksen tapauksessa maahantulo- ja oleskeluoikeus annetaan sijoittautumisoikeudesta johtuvina oikeuksina, mutta ne eivät ole ehdottomia etuoikeuksia, vaan niiden käyttöä voidaan tarvittaessa rajoittaa Puolan kansalaisten maahan saapumista ja maassa oleskelua sekä maahan sijoittautumista koskevilla vastaanottavan jäsenvaltion säännöillä. Sijoittautumisvapautta koskevalla artiklalla on siis välitön oikeusvaikutus, mutta tästä huolimatta vastaanottavan jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset saattoivat hylätä artiklan nojalla tehdyn hakemuksen pelkästään sillä perusteella, että Puolan kansalainen oleskeli lainvastaisesti tämän valtion alueella hakemusta tehdessään.¹¹⁴ Voitaneen pitää perusteltuna, että EUTI pitäytyi neutraalissa ja tarkasti sopimuksen sanamuotoa noudattavassa tulkinnassa, eikä ryhtynyt omilla toimillaan tekemään poliittisia päätöksiä integraation etenemisestä.¹¹⁵

4.2.2 Viimeaikainen oikeuskäytäntö

Viimeaikainen oikeuskäytäntö assosiaatiosopimusten välittömään oikeusvaikutukseen liittyen on koskenut pääosin Ankaran sopimusta ja siinä on toistettu jo aiemmin omaksuttuja kantoja.¹¹⁶ Muutamia uutta luovia ratkaisuja on kuitenkin tällä alalla annettu viime vuosien aikana.

Gürol-ratkaisussa¹¹⁷ oli kysymys Ankaran sopimuksen alaisen assosiaationeuvoston päätöksen 1/80 9 artiklan välittömästä oikeusvaikutuksesta. Artiklan mukaan "turkkilaiset

¹¹³ Asia C-63/99 *Gloszczuk*, kohta 49–50.

¹¹⁴ Asia C-63/99 *Gloszczuk*, kohta 87, alakohta 1–4.

¹¹⁵ Ks. myös Pedain 2002, s. 284–287.

¹¹⁶ Ks. esim. Ankaran assosiaationeuvoston päätöksen 1/80 turkkilaisten työntekijöiden perheenjäsenten työskentelyoikeutta koskevan 7 artiklan osalta asia C-325/05 *Ismail Derin v. Landkreis Darmstadt-Dieburg*, 18.7.2007, Kok. 2007, s. I-06495, kohta 47, asia C-337/07 *Ibrahim Altun v. Stadt Böblingen*, 18.12.2008, Kok. 2008, s. I-10323, kohta 20 ja asia C-303/08 *Land Baden-Württemberg v. Metin Bozkurt*, 22.1.2010, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa, kohta 31.

¹¹⁷ Asia C-374/03 *Gaye Gürol v. Bezirksregierung Köln (Gürol)*, 7.7.2005, Kok. 2005, s. I-06199.

lapset, jotka asuvat säännönmukaisesti jossakin yhteisön jäsenvaltiossa vanhempiensa kanssa, jotka työskentelevät tai ovat työskennelleet siellä säännönmukaisesti, otetaan tässä jäsenvaltiossa opetuksen, oppisopimuskoulutuksen ja ammattikoulutuksen kursseille yhtäläisin edeltävää koulutusta koskevin pääsyvaatimuksin kuin tämän jäsenvaltion kansalaisten lapset. He voivat saada kansallisessa lainsäädännössä tällä alalla säädetyt etuudet tässä jäsenvaltiossa." Ratkaisussaan tuomioistuin muistutti, että assosiaationeuvoston päätöksen artikloille oli yleisesti myönnetty välitön oikeusvaikutus, kun sen edellytykset täyttyivät.¹¹⁸ EUTI katsoi, että 9 artiklan ensimmäisessä virkkeessä oli kyseessä yhdenvertaisen kohtelun velvoite, johon yksityinen saattoi vedota kansallisessa tuomioistuimessa ja vaatia tätä jättämään soveltamatta jäsenvaltion lainsäädännön syrjivät säännökset. Lisäksi tuomioistuin huomautti, että päätöksen 9 artiklalla toimeenpantiin assosiaatiosopimukseen sisältyvä kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän yleisperuste opetukseen ja koulutukseen osallistumisen osalta.¹¹⁹ Tuomioistuin myönsi välittömän oikeusvaikutuksen päätöksen 1/80 9 artiklalle.¹²⁰

Tulleihin ja tavaroiden alkuperään liittyvässä ratkaisussa *Asda Stores*¹²¹ oli kyse useista Ankaran sopimuksen alaisista säännöksistä. Ensinnäkin EUTI ei myöntänyt välitöntä oikeusvaikutusta assosiaationeuvoston päätöksen 1/95 44 artiklan 1 kohdalle. Artiklan mukaan "assosiaationeuvosto tarkastelee uudelleen kumman tahansa osapuolen pyynnöstä muiden kaupan suojelemista koskevien säännösten kuin toisen sopimuspuolen suhteissaan toiseen osapuoleen käyttämien suojatoimenpiteiden soveltamisen periaatetta. Tällaisen uudelleen tarkastelun aikana assosiaationeuvosto voi päättää väliaikaisesti olla soveltamatta näitä säännöksiä, jos [Turkin tasavalta] on pannut täytäntöön yhteisön säännösten kilpailua, valtion tukien valvontaa ja muita aiheellisia sisämarkkinoihin liittyviä kohtia koskevat osat ja varmistanut niiden tehokkaan soveltamisen tarjoten näin sisämarkkinoiden takeita vastaavat takeet vilpillisen kilpailun torjumiseksi."¹²² Säännöksen selvän ehdollisuuden

¹¹⁸ Asia C-374/03 *Gürol*, kohta 20.

¹¹⁹ Asia C-374/03 *Gürol*, kohta 23–24. Oikeudesta osallistua koulutukseen ks. myös asia C-210/97 *Haydar Akman v. Oberkreisdirektor des Rheinisch-Bergischen-Kreises*, 19.11.1998, Kok. 1998, s. I-07519, kohta 41.

¹²⁰ Asia C-374/03 *Gürol*, kohta 26.

¹²¹ Asia C-372/06 *Asda Stores Ltd v. Commissioners of Her Majesty's Revenue and Customs (Asda Stores)*, 13.12.2007, Kok. 2007, s. I-11223.

¹²² Kursiivi tässä.

vuoksi EUTI katsoi, että sillä ei voitu suoraan säännellä yksityishenkilöiden oikeudellista tilannetta, eikä sillä tämän vuoksi voitu katsoa olevan välitöntä oikeusvaikutusta.¹²³

Toiseksi oli kyse Ankaran sopimuksen lisäpöytäkirjan 47 artiklan 1–3 kohdan ja päätöksen 1/95 46 artiklan välittömästä oikeusvaikutuksesta. Koska näissä säännöksissä säädettiin sopimuspuolten mahdollisuudesta ryhtyä suojatoimenpiteisiin polkumyynnin estämiseksi, mutta ei asetettu velvollisuutta tähän, välittömän oikeusvaikutuksen vaatima ”riittävän selkeä ja ehdoton määräys” -kriteeri ei täytynyt eikä säännöksillä voitu katsoa olevan välitöntä oikeusvaikutusta. Sama päti sopimuspuolien toimien yhteensovittamiseen kehottavaan päätöksen 1/95 45 artiklaan.¹²⁴ Sitä vastoin päätöksen 1/95 47 artiklan säännökselle voitiin myöntää välitön oikeusvaikutus. Artikla kuuluu: ”1. Täydennettäessä edellisissä artikloissa määrättyjä kauppapoliittisten toimenpiteiden soveltamisalaan kuuluvan tuotelajin tuontiin liittyviä muodollisuuksia tuontivaltion viranomaiset pyytävät tuojaa ilmoittamaan kyseisten tuotteiden alkuperän tulli-ilmoituksessa. 2. Lisätodisteita voidaan vaatia, jos vakavat ja perustellut epäilyt tekevät ne ehdottoman tarpeellisiksi kyseisen tuotteen todellisen alkuperän todistamiseksi.” Tuomioistuimen perusteluiden mukaan säännöksessä ”asetetaan selvin, täsmällisin ja ehdottomin sanoin tuontivaltion viranomaisille velvollisuus, jonka täytäntöönpano tai oikeusvaikutusten syntyminen ei edellytä muita toimenpiteitä, vaatia tuojaa tuonti-ilmoituksessa ilmoittamaan kyseisten tuotteiden alkuperä. Kyseisten määräysten tarkoitus ja luonne huomioden tällaisella velvollisuudella, jolla ilmaistaan sopimuspuolten tahtoa vaatia, että tuojat antavat tiettyjä tietoja, säännellään välittömästi toimijoiden oikeudellista tilannetta.”¹²⁵

Lopuksi voidaan vielä mainita EUTI:n määräys ammattilaisjalkapalloiluun liittyvässä asiassa *Kahveci*¹²⁶, jossa tuomioistuin selkeästi totesi, että Ankaran sopimuksen lisäpöytäkirjan 37 artiklassa sekä assosiaationeuvoston päätöksen 1/80 10 artiklan 1

¹²³ Asia C-372/06 *Asda Stores*, kohta 85–86.

¹²⁴ Asia C-372/06 *Asda Stores*, kohta 87 ja 89. Vastaavasti Ankaran sopimuksen 25 artiklan osalta ks. asia C-251/00 *Ilumitrónica - Iluminação e Electrónica Lda v. Chefe da Divisão de Procedimentos Aduaneiros e Fiscais/Direcção das Alfândegas de Lisboa, ja Ministério Público*, 14.11.2002, Kok. 2002, s. I-10433, kohta 73.

¹²⁵ Asia C-372/06 *Asda Stores*, kohta 90.

¹²⁶ Asia C-152/08 *Real Sociedad de Fútbol SAD ja Nihat Kahveci v. Consejo Superior de Deportes ja Real Federación Española de Fútbol (Kahveci)*, 25.7.2008, Kok. 2008, s. I-06291.

kohdassa ilmaistu selvä, täsmällinen ja ehdoton jäsenvaltioita koskeva kieltö kohdella turkkilaisia työntekijöitä työehdoissa, palkkauksessa ja irtisanomisessa omiin kansalaisiinsa nähden syrjivästi heidän kansalaisuutensa perusteella ei merkittävästi eronnut Slovakian assosiaatiosopimuksen¹²⁷ ja Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen vastaavista säännöksistä, joille oli myönnetty välitön oikeusvaikutus.¹²⁸ Tuomioistuin katsoi, että myös Ankaran sopimuksen määräykset täyttivät täsmällisyyden ja ehdottomuuden kriteerit ja ne olivat myös assosiaatiosopimuksen tavoitteiden – assosiaation perustaminen sopimuspuolten kaupallisten ja taloudellisten suhteiden kehittämisen edistämiseksi myös toteuttamalla asteittain työntekijöiden vapaa liikkuvuus – mukainen ja siten niillä oli välitön oikeusvaikutus.¹²⁹ Säännöksiä oli siis tulkittava siten, että ne olivat ”esteenä sille, että jäsenvaltioon sijoittautuneessa seurassa laillisesti ammattilaisurheilijana työskentelevään Turkin kansalaiseen sovelletaan kyseisen jäsenvaltion urheiluliiton asettamaa sääntöä, jonka mukaan seurat saavat peluuttaa valtakunnallisissa kilpailuissa vain rajoitettua määrää sellaisista kolmansista valtioista kotoisin olevia pelaajia, jotka eivät ole Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen sopimuspuolia.”¹³⁰

Bulgarian assosiaatiosopimusta koskien julkisasiamies Mengozzi antoi kuluvana vuonna ratkaisuehdotuksensa asiassa *Pavlov ja Famira*¹³¹. Tapauksessa oli kyse siitä, voitiinko Itävallassa laillisesti työskentelevä Bulgarian kansalainen merkitä viralliseen asianajajaharjoittelijoiden luetteloon. Luetteloon merkitseminen edellytti Itävallan kansallisen lainsäädännön mukaan Itävallan kansalaisuutta. Tapauksessa vedottiin assosiaatiosopimuksen 38 artiklan 1 kohdan ensimmäiseen luetelmakohtaan, jonka mukaan ”Jollei kussakin jäsenvaltiossa sovellettavista edellytyksistä ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu: kansalaisuudeltaan bulgarialaisia työntekijöitä, jotka laillisesti

¹²⁷ Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Slovakian tasavallan välisestä assosioinnista tehty Eurooppa-sopimus, Luxemburg, 4.10.1993, EYVL L 359, s. 1.

¹²⁸ Asia C-152/08 *Kahveci*, kohta 25 ja 28. Ks. myös asia C-438/00 *Deutscher Handballbund*, kohta 44–46 ja asia C-265/03 *Igor Simutenkov v. Ministerio de Educación y Cultura ja Real Federación Española de Fútbol (Simutenkov)*, 12.4.2005, Kok. 2005, s. I-02579, kohta 32, 36–37.

¹²⁹ Asia C-152/08 *Kahveci*, kohta 30.

¹³⁰ Asia C-152/08 *Kahveci*, kohta 32.

¹³¹ Asia C-1010/10 *Gentcho Pavlov ja Gregor Famira v. Ausschuss der Rechtsanwaltskammer Wien (Pavlov ja Famira)*, julkisasiamies Mengozzin ratkaisuehdotus 17.3.2011, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa.

työskentelevät jonkin jäsenvaltion alueella, ei verrattuna kyseisen jäsenvaltion kansalaisiin saa syrjiä heidän kansalaisuutensa perusteella *työoloissa*, palkkauksessa tai irtisanomisessa”.¹³² Julkisasiamies viittasi artiklan sanamuodon osalta lähes identtiseen saman sopimuksen 37 artiklan 1 kohdan ensimmäiseen luetelmakohtaan, jolle myönnettiin välitön oikeusvaikutus ratkaisussa *Pokrzeptowicz-Meyer*¹³³. Julkisasiamiehen mukaan myös 38 artiklan 1 kohdan ensimmäisessä luetelmakohtaan ”yhdenvertaista kohtelua koskevassa määräyksessä määrätään lopputulosta koskevasta täsmällisestä velvollisuudesta, ja se on perusolemuksestaan sellainen, että yksityinen voi vedota siihen kansallisessa tuomioistuimessa vaatiakseen tätä jättämään soveltamatta jäsenvaltion lainsäädännön syrjivät säännökset, eikä tätä varten vaadita täydentävien täytäntöönpanotoimenpiteiden toteuttamista”. Myöskään ilmaus ”jollei kussakin jäsenvaltiossa sovellettavista edellytyksistä ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu” ei aseta tätä toteamusta kyseenalaiseksi.¹³⁴ Kun myöskään se, että ”assosiaatiosopimuksen olennaisena tarkoituksena on edistää Bulgarian taloudellista kehitystä ja että yhteisön velvoitteet ovat näin ollen epätasapainossa kyseisen kolmannen maan velvoitteisiin nähden” ei asettanut esteitä kriteerien täyttymiselle, 38 artiklan 1 kohdan ensimmäiselle luetelmakohtalle tulee Mengozzin mukaan myöntää välitön oikeusvaikutus.¹³⁵ Julkisasiamies katsoi kuitenkin, että asianajajajarjoittelijoiden luetteloon merkitsemisessä ei ollut kysymyksessä työolot vaan mahdollisuudet työhön. Julkisasiamies myös huomautti, että Bulgarian assosiaatiosopimuksella ei ole ollut tarkoitus poistaa kaikenlaista kansalaisuuteen perustuvaa syrjintää.¹³⁶ Mengozzi lausui myös laajemmin assosiaatiosopimusten tarkoituksesta: ”Tässä kohtaamme epäilemättä unionin ja kolmannen valtion välisen assosiaation periaatteelle ominaiset rajat, sillä vaikka assosiaation tarkoituksena on valmistella liittymistä, se ei selvästikään anna yhtä laajaa ja täydellistä suojaa kuin unionin perussopimuksissa annetaan.” Näillä perusteilla Mengozzi katsoi, että assosiaatiosopimuksen 38 artiklan 1 kohdan ensimmäistä luetelmakohtaa ei voitu soveltaa

¹³² Kursiivi tässä.

¹³³ Asia C-162/00 *Pokrzeptowicz-Meyer*, kohta 19–30.

¹³⁴ Asia C-1010/10 *Pavlov ja Famira*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 33. Näiltä osin julkisasiamies viittaa asiaan C-162/00 *Pokrzeptowicz-Meyer*, kohta 21–23.

¹³⁵ Asia C-1010/10 *Pavlov ja Famira*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 34, 36–37. Näiltä osin julkisasiamies viittaa asiaan C-235/99 *Kondova*, kohta 36–37.

¹³⁶ Asia C-1010/10 *Pavlov ja Famira*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 59 ja 63.

tilanteeseen, jossa asianajajaharjoittelijaluetteloon merkitseminen edellytti Itävallan kansalaisuutta.¹³⁷ EUTI päättyi samaan lopputulokseen erittäin tuoreessa ratkaisussaan.¹³⁸

4.2.3 Yhteenveto assosiaatiosopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta

Kaiken kaikkiaan voitaneen todeta, että EUTI on assosiaatiosopimusten määräysten välitöntä oikeusvaikutusta punnitessaan noudattanut *Demirel*-kriteerejä hyvin tunnollisesti. Tuomioistuin on kuitenkin joustavasti katsonut, että samoja kriteerejä noudattaen voidaan arvioida säännöstä siitä riippumatta, mihin sopimukseen tai sopimuksenalaiseen asiakirjaan se kuuluu. Tätä EUTI:n harjoittamaa laajaa tulkintaa voidaan pitää hyvänä lähtökohtana, koska useimmat tapaukset vaikuttavat hyvin tuntuvasti yksilöiden – oikeuskäytännön valossa erityisesti EU:ssa asuvien ja työskentelevien turkkilaisten – jokapäiväiseen elämään. Samasta syystä sekä EU:n laajentumis- ja lifestyle superpower -pyrkimykset¹³⁹ huomioon ottaen on hyväksyttävää ja oikeutettua, että tuomioistuin ei ole katsonut sopimukseen sisältyvien epäsuhtaisten velvoitteiden estävän välittömän oikeusvaikutuksen olemassaoloa. Tiettyjen maiden ja alueiden kehittymisen tukemisen unionin toimin voidaan nähdä suorastaan edellyttävän, että näiden kansalaisille taataan unionin oikeusjärjestyksessä laajoja oikeuksia, joihin nämä voivat suoraan vedota.

¹³⁷ Asia C-1010/10 *Pavlov ja Famira*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 64–65.

¹³⁸ Asia C-101/10 *Gentcho Pavlov ja Gregor Famira v. Ausschuss der Rechtsanwaltskammer Wien (Pavlov ja Famira)*, 7.7.2011, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa, kohta 30.

¹³⁹ Toisaalta muun muassa presidentti Mauno Koivisto on kritisoinut EU:n pyrkimyksiä samanaikaisesti sekä laajentua että tiivistää yhteistyötään. Tämä on Koiviston mukaan mahdotonta. Ks. Helsingin Sanomien artikkeli 7.6.2009: Mauno Koivisto arvostelee EU:n laajenemista. Saatavilla verkossa osoitteessa <http://www.hs.fi/politiikka/artikkeli/Mauno+Koivisto+arvostelee+EU+laajentumista/1135246559806>.

4.3 Kumppanuus- ja yhteistyösopimusten välitön oikeusvaikutus

4.3.1 Varhainen oikeuskäytäntö

Vuonna 1991 unionin tuomioistuin vahvisti, että ei ollut periaatteellista estettä sille, että myös ns. heikoimman sopimustyyppin¹⁴⁰ eli kumppanuus- ja yhteistyösopimusten säännöksille myönnettäisiin välitön oikeusvaikutus. *Kziber*-ratkaisussa oli kyse ETY–Marokko-yhteistyösopimuksen¹⁴¹ 41 artiklan 1 kohdan välittömästä oikeusvaikutuksesta. Kyseisessä säännöksessä kielletään sosiaaliturvan alalla marokkolaisiin työntekijöihin ja heidän kanssaan asuviin perheenjäseniin kansalaisuuden perusteella kohdistuva syrjintä. Tuomioistuin seurasi totuttua linjaansa ja katsoi, että säännöksellä on selvä, täsmällinen ja ehdoton sanamuoto.

Kiinnostavaa ratkaisussa oli, että tuomioistuin katsoi säännöksen sanamuodon täyttävän ehdottomuuden vaatimuksen, vaikka 41 artiklan 2–4 kohdassa luetellaankin lisäehtoja kausien yhteenlaskemisen, perhe-etuuksien myöntämisen sekä eläkkeiden ja elinkorkojen Marokkoon siirtämisen osalta. EUTI:n mukaan ”kyseisen varauksen ei kuitenkaan voida tulkita poistavan syrjintäkielloilta sen ehdotonta luonnetta kaikkien muiden sosiaaliturvan alaan liittyvien kysymysten osalta”.¹⁴² Sopimuksen luonteen ja tavoitteiden osalta tuomioistuin puolestaan katsoi, että ”sopimuksen tarkoituksena on pääasiassa edistää Marokon talouden kehittymistä ja siinä rajoitutaan yhteistyön aikaansaamiseen sopimuspuolten välillä pyrkimättä Marokon assosioitumiseen tai tulevaan jäsenyyteen yhteisöissä, mikä ei luonteeltaan estä sopimuksen tiettyjen määräysten välitöntä sovellettavuutta”.¹⁴³ Näillä perusteilla tuomioistuin katsoi sopimuksen 41 artiklan 1 kohdan olevan välittömästi sovellettavissa.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Eeckhout käyttää termiä ”weakest type” ja viitaa sillä integraation syvyyteen ja yhteistyön laajuuteen. Ks. Eeckhout 2004, s. 289.

¹⁴¹ Euroopan talousyhteisön ja Marokon kuningaskunnan välinen yhteistyösopimus. Rabat 27.4.1976, EYVL L 264, s. 1.

¹⁴² Asia C-18/90 *Kziber*, kohta 15–18.

¹⁴³ Asia C-18/90 *Kziber*, kohta 21.

¹⁴⁴ Asia C-18/90 *Kziber*, kohta 23. Myöhemmin tähän ratkaisuun on viitattu mm. seuraavissa ratkaisuisissa: asia C-58/93 *Zoubir Yousfi v. Belgian valtio*, 20.4.1994, Kok. 1994, s. I-01353, kohta 16–19, asia C-126/95

Ratkaisu *Krid*¹⁴⁵ koski Algerian kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen¹⁴⁶ 39 artiklan 1 kohtaa. Säännös on sanamuodoltaan sama kuin Marokon yhteistyösopimuksen 41 artiklan 1 kohta ja myös sopimusten tavoitteet ovat samat. Näihin seikkoihin vedoten tuomioistuin myönsi säännökselle välittömän oikeusvaikutuksen.¹⁴⁷ Ratkaisussaan *Racke*¹⁴⁸ EUTI myönsi välittömän oikeusvaikutuksen sopimuspuolten välisen kauppavaihdon kehittymiseen ja kaupan keskeisten esteiden asteittaiseen poistamiseen tähtäävän Jugoslavian kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen¹⁴⁹ säännökselle.

4.3.2 Viimeaikainen oikeuskäytäntö

Laaja-alaisen EU–Venäjä-kumppanuussopimuksen osalta EUTI ratkaisi kysymyksen välittömästä oikeusvaikutuksesta *Simutenkov*-tapauksella vuonna 2005. Ratkaisussa oli kyse siitä, voitiinko Espanjassa laillisesti oleskelevaan ja paikallisessa jalkapalloseurassa työskentelevään venäläiseen ammattijalkapalloilijaan soveltaa Espanjan urheiluliiton antamaa sääntöä, jonka mukaan seurat saavat peluuttaa valtakunnallisissa kilpailuissa vain rajoitettua määrää pelaajia, jotka ovat kotoisin sellaisista kolmansista valtioista, jotka eivät ole ETA-sopimuksen sopimuspuolia. Tulkittavaksi tuli EU–Venäjä-kumppanuussopimuksen 23 artiklan 1 kohta, jonka mukaan jollei yksittäisissä jäsenvaltioissa sovellettavista edellytyksistä ja yksityiskohtaisista säännöistä muuta johdu,

A. *Hallouzi-Choho v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank*, 3.10.1996, Kok. 1996, s. I-04807, kohta 19–20, asia C-416/96 *Nour Eddline El-Yassini v. Secretary of State for Home Department*, 2.3.1999, Kok. 1999, s. I-01209, kohta 25–31, asia C-23/02 *Office national de l'emploi v. Mohamed Alami*, 12.2.2003, Kok. 2003, s. I-01399, kohta 22 ja asia C-97/05 *Mohamed Gattoussi v. Stadt Rüsselsheim*, 14.12.2006, Kok. 2006, s. I-11917, kohta 26–28.

¹⁴⁵ Asia C-103/94 *Zoulika Krid v. Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés (CNAVTS)(Krid)*, 5.4.1995, Kok. 1995, s. I-00719.

¹⁴⁶ Euroopan talousyhteisön ja Algerian demokraattisen kansantasavallan välinen yhteistyösopimus. Alger 26.4.1976, EYVL L 263, s. 1.

¹⁴⁷ Asia C-103/94 *Krid*, kohta 21–24. Vastaavasti asia C-113/97 *Henia Babahenini v. Belgian valtio*, 15.1.1998, Kok. 1998, s. I-00183, kohta 17–18.

¹⁴⁸ Asia C-162/96 *A. Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz (Racke)*, 16.6.1998, Kok. 1998, s. I-03655, kohta 31–36.

¹⁴⁹ Euroopan talousyhteisön ja Jugoslavian sosialistisen liittotasavallan välinen yhteistyösopimus, Belgrad 2.4.1980, EYVL 1983 L 41, s. 1.

yhteisö ja jäsenvaltiot pyrkivät varmistamaan, että jäsenvaltion alueella laillisesti työskenteleviä Venäjän kansalaisia ei, verrattuna kyseisen jäsenvaltion omiin kansalaisiin, syrjitä heidän kansalaisuutensa perusteella työoloissa, palkkauksessa tai irtisanomisessa. EUTI katsoi, että kyseinen säännös sisälsi selvän, täsmällisen ja ehdottoman jäsenvaltioita koskevan kiellon kohdella venäläisiä työntekijöitä omiin kansalaisiinsa nähden syrjivästi heidän kansalaisuutensa perusteella.¹⁵⁰

Ratkaisun kiinnostavin anti on – edellä mainittujen ratkaisujen tavoin – tuomioistuimen punninta Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen tavoitteiden merkityksestä välittömän oikeusvaikutuksen myöntämiselle. Buschle huomauttaa, että sopimuksen 1 artiklassa säädetty tavoitteet eivät ole vähemmän konkreettisia tai kunnianhimoisia kuin Eurooppa-sopimusten 1 artiklassa säädetty tavoitteet.¹⁵¹ Suurin ero on siinä, että kun Eurooppa-sopimusten tavoitteena on muun muassa ”tarjota sopivat puitteet - - asteittaiseksi integroimiseksi yhteisöön”¹⁵², Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen tavoitteena on ”perustaa osapuolten välinen kumppanuus, jolla pyritään erityisesti edistämään näiden osapuolten välisten tiiviiden poliittisten suhteiden kehittämistä, kauppaa ja sopusointuisia taloudellisia suhteita niiden välillä, poliittisia ja taloudellisia vapauksia sekä Venäjän federaation ja Euroopan laajemman yhteistyöalueen välistä asteittaista yhdentymistä”.¹⁵³

Julkisasiamies Stix-Hackl analysoi *Simutenkov*-tapauksen ratkaisuehdotuksessaan Venäjä-sopimuksen luonnetta ja tavoitteita ja lausui tässä yhteydessä mielipiteenään, että sopimusmääräyksen välittömän vaikutuksen hyväksymisen kannalta ei ole ratkaisevaa, että sopimukseen sisältyy nimenomainen viittaus liittymisen mahdollisuuteen.¹⁵⁴ Stix-Hackl jatkoi: ”Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee lisäksi, että sopimuksen tavoitteen osalta riittää, että sopimuspuolet edistävät kaikenkattavaa yhteistyötä erityisesti työvoiman

¹⁵⁰ Asia C-265/03 *Simutenkov*, kohta 22.

¹⁵¹ Buschle 2010, s. 189.

¹⁵² Ks. esim. Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Slovakian tasavallan välisestä assosioinnista tehdyn Eurooppa-sopimuksen 1 artikla. Vapaa käännös.

¹⁵³ Kumppanuus- ja yhteistyösopimus kumppanuuden perustamisesta Euroopan yhteisöjen ja niiden jäsenvaltioiden sekä Venäjän federaation kesken 1 artikla.

¹⁵⁴ Asia C265/03 *Simutenkov*, julkisasiamies Stix-Hacklin ratkaisuehdotus, 11.1.2005, Kok. 2005, s. I-02579, kohta 35.

alalla, jotta tällaiseen sopimukseen sisältyvän määräyksen voidaan katsoa säätelevän välittömästi yksityisten oikeusasemaa.” Koska tällainen tavoite sisältyy sopimuksen 1 artiklaan, julkisasiamies päätyi toteamaan, että sopimuksen 23 artiklan 1 kohdalla on välitön oikeusvaikutus.¹⁵⁵ EUTI seurasi ratkaisuehdotusta ja lausui, että ”se, että mainitussa sopimuksessa rajoitetaan - - kumppanuuden perustamiseen osapuolten välillä pyrkimättä Venäjän federaation assosioitumiseen tai tulevaan jäsenyyteen yhteisöissä, ei ole luonteeltaan sellainen seikka, että se estää sopimuksen tiettyjen määräysten välittömän oikeusvaikutuksen”.¹⁵⁶ Näin ollen EUTI katsoi kumppanuussopimuksen 23 artiklan 1 kohdalla olevan välitön oikeusvaikutus, ja yksityisillä oikeussubjekteilla, joihin sitä sovelletaan, oikeus vedota siihen jäsenvaltioiden tuomioistuimissa.¹⁵⁷ Siten Espanjan urheiluliiton kolmansien maiden kansalaisia koskevaa säännöstä ei voitu soveltaa Simutenkoviin.¹⁵⁸

4.3.3 Yhteenveto kumppanuus- ja yhteistyösopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta

Yhteenvetona voidaan todeta, että myöskään kumppanuus- ja yhteistyösopimusten luonne ja tavoitteet eivät näytä muodostavan estettä välittömän oikeusvaikutuksen myöntämislle tällaisen sopimuksen säännöksille, jos muut kriteerit täyttyvät.¹⁵⁹ Voitaneen ajatella, että sopimuksen tavoitteiden täytyisi olla hyvin selvästi oikeuksien myöntämisen vastaisia tai ainoastaan julistuksenomaisia, jotta ne estäisivät sopimuksen säännösten suoran sovellettavuuden. Unionin tuomioistuin on kumppanuus- ja yhteistyösopimukseen liittyvällä oikeuskäytännöllään siten ottanut selvän kannan, että unionissa halutaan turvata melko laajoja oikeuksia myös sellaisten maiden kansalaisille, jotka eivät ole pyrkimässä unionin jäseneksi.

¹⁵⁵ Asia C265/03 *Simutenkov*, julkisasiamies Stix-Hacklin ratkaisuehdotus, kohta 38 ja 44.

¹⁵⁶ Asia C-265/03 *Simutenkov*, kohta 28.

¹⁵⁷ Asia C-265/03 *Simutenkov*, kohta 29.

¹⁵⁸ Asia C-265/03 *Simutenkov*, kohta 41. Nemirovskis esittää, että Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimuksen muillekin säännöksille olisi mahdollista myöntää välitön oikeusvaikutus, mutta yksilöt eivät ole vedonneet näihin artikloihin. Ks. Nemirovskis 2007, s. 607–616.

¹⁵⁹ Näin myös Eeckhout. Ks. Eeckhout 2004, s. 289.

Kumppanuus- ja yhteistyösopimusten osalta ei näytä olevan myöskään merkitystä vastavuoroisuudella eli sillä, myönnetäänkö samat oikeudet myös sopimusvaltion tuomioistuimissa EU:n kansalaisille. Esimerkiksi *Simutenkov*-ratkaisu osoittaa varsin selvästi, että tätä seikkaa ei ole tuomioistuimen punninnassa pidetty lainkaan merkityksellisenä.¹⁶⁰ Tämä on erittäin kiintoisaa sitä taustaa vasten, että juuri vastavuoroisuuden puute on ollut usein syynä sille, että WTO-sopimuksille ei ole myönnetty välitöntä oikeusvaikutusta. Tähän asiaan palataan alaluvussa 4.5.

4.4 Kahdenvälisten kauppasopimusten välitön oikeusvaikutus

Kahdenvälisten kauppasopimusten välittömään oikeusvaikutukseen liittyvä oikeuskäytäntö alkaa vuoden 1982 *Polydor*-ratkaisusta¹⁶¹. Tässä ratkaisussa unionin tuomioistuin ei ottanut lainkaan kantaa kysymykseen välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolosta, koska sen näkemyksen mukaan Portugalin vapaakauppasopimuksen artikloille ei voitu antaa samaa merkitystä kuin unionin perustamissopimuksen vastaaville säännöksille, ja siksi edellisten suora sovellettavuutta ei tarvinnut tulkita.¹⁶² Tällä ratkaisulla on kuitenkin merkitystä välittömän oikeusvaikutuksen kannalta siksi, että komissio ja väliintulijajäsenvaltiot nostivat suullisessa prosessissa esille välittömän oikeusvaikutuksen käsitteen ja argumentoivat, ettei sitä voisi myöntää Portugalin vapaakauppasopimukselle, sillä ”on tärkeää säilyttää tasapaino etuuksissa ja epäedullisuuksissa kansainvälisen sopimuksen osapuolten välillä”.¹⁶³ Klabbers esittää, että tällä tulkinnalla välitön oikeusvaikutus muuttuu sellaisesta vaikutuksesta, joka myönnetään tai jota ei myönnetä tietyn säännöksen ominaisuuksista johtuen seikaksi, jonka myöntämisestä voidaan neuvotella.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Tästä pohdinnasta ks. myös Buschle 2010, s. 193.

¹⁶¹ Asia 270/80 *Polydor Limited ja RSO Records Inc. v. Harlequin Records Shops Limited ja Simons Records Limited (Polydor)*, 9.2.1982, Kok. 1982, s. 329.

¹⁶² Asia 270/80 *Polydor*, kohta 18–19.

¹⁶³ Asia 270/80 *Polydor*, englanninkielinen versio: Oral Procedure, s. 343. Vapaa käännös.

¹⁶⁴ Klabbers 2003, s. 279.

Unionin tuomioistuin joutui ottamaan kantaa Portugalin vapaakauppasopimuksen välittömään oikeusvaikutukseen melko pian tämän jälkeen jo edellä mainitussa ratkaisussaan *Kupferberg*. Ratkaisussa punnittiin sopimuksen 21 artiklan 1 kohdan verotuksellisen syrjäntäkiellon välittömän oikeusvaikutuksen mahdollisuutta. Kuten edellä on todettu, tässä ratkaisussa määriteltiin ensimmäisen kerran kansainvälisen sopimuksen säännöksen välittömän oikeusvaikutuksen kaksiosaiset kriteerit. Eeckhout toteaa perustellusti, että tässä varhaisessa tapauksessa on esitetty tähän mennessä kattavin analyysi ulkosopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta.¹⁶⁵ Julkisasiamies Rozès lausui, että tuomioistuimen tulisi seurata *International Fruit Company* -ratkaisussa omaksumaansa linjaa, jolla kiellettiin GATT:n välitön oikeusvaikutus. Rozèsin mukaan välittömän oikeusvaikutuksen tunnustaminen Portugalin sopimuksen säännökselle johtaisi epätasapainoiseen tilanteeseen, joka olisi vastoin sopimuspuolten tarkoitusta ja saattaisi unionin epäedulliseen asemaan.¹⁶⁶

EUTI katsoi kuitenkin, että kunkin sopimuspuolen asiana on määrittellä ne oikeudelliset keinot, joilla sopimusvelvoitteet voidaan täyttää sen oikeusjärjestyksessä. Siten ”se, että yhden sopimuspuolen tuomioistuimet katsovat, että tietyt sopimuksen määräykset ovat sellaisenaan sovellettavia, kun taas toisen sopimuspuolen tuomioistuimet eivät tätä hyväksy, ei itsessään ja yksinään merkitse sitä, että vastavuoroisuus puuttuisi sopimuksen toteuttamisessa.”¹⁶⁷ Kun myöskään sopimuksen tavoitteet ja luonne – vapaakauppajärjestelmän luominen – tai 21 artiklan 1 kohdan sanamuoto – joka asetti osapuolille ehdottoman syrjinnän kiellon – eivät olleet esteenä välittömän oikeusvaikutuksen myöntämiselle, tuomioistuin katsoi, että 21 artiklan 1 kohta oli suoraan sovellettavissa.¹⁶⁸ Näiden ratkaisujen jälkeen EUTI on oikeuskäytännössään myöntänyt välittömän oikeusvaikutuksen kahdenvälisille kauppasopimuksille tai sivuuttanut

¹⁶⁵ Eeckhout 2004, s. 284.

¹⁶⁶ Asia 104/81 *Kupferberg*, julkisasiamies Rozèsin ratkaisuehdotus, 5.5.1982, Kok. 1982, s. 3641, kyseinen kohta englanninkielisessä versiossa sivulla 3674.

¹⁶⁷ Asia 104/81 *Kupferberg*, kohta 18.

¹⁶⁸ Asia 104/81 *Kupferberg*, kohta 23–27.

kysymyksen ja tulkinnut tällaisten sopimusten säännöksiä, olettaen näin ollen niiden olevan suoraan sovellettavia.¹⁶⁹

4.4.1 Yhteenveto kahdenvälisen kauppasopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta

Yhteenvetona voidaan todeta, että tuomioistuin ei ole pitänyt myöskään kahdenvälisen kauppasopimusten välittömän oikeusvaikutuksen myöntämiselle esteenä sitä, että samoille säännöksille ei välttämättä sopimuskumppanina olevan valtion alueella myönnetä yhtä laajoja vaikutuksia kuin unionin alueella. Kuten alaluvussa 4.3 kumppanuus- ja yhteistyösopimuksiin liittyen on esitetty, on tässäkin todettava, että tämä on kiinnostavaa, sillä WTO-sopimusten osalta samaa seikkaa on pidetty perusteena kieltää välitön oikeusvaikutus. Tätä käsitellään seuraavassa alaluvussa.

4.5 GATT:n ja WTO-sopimusten välitön oikeusvaikutus

4.5.1 GATT:a koskeva oikeuskäytäntö

GATT:n ja WTO-sopimusten välitöntä oikeusvaikutusta koskeva ensimmäinen ratkaisu, *International Fruit Company*, oli samalla ensimmäinen tapaus, joka koski unionin ulkosopimusten välitöntä oikeusvaikutusta. Kyseessä oli omenoiden tuontia rajoittavan unionin asetuksen väitetty GATT XI artiklan vastaisuus. EUTI totesi aluksi, että jotta unionin sisäisen oikeusjärjestyksen säädöksen yhteensoveltumattomuus kansainvälisen oikeuden määräyksen kanssa voisi vaikuttaa unionin säädöksen pätemättömyyteen, on ulkosopimuksen määräyksen oltava unionia sitova ja lisäksi sellainen, että unionin yksityiset oikeussubjektit voivat vedota siihen tuomioistuimissa.¹⁷⁰ Edellä alaluvussa 3.5

¹⁶⁹ Jälkimmäisestä tilanteesta ks. esim. ETY:n ja Ruotsin välistä vapaakauppasopimusta koskien asia C-163/90 *Administration des douanes et droits indirects v. Léopold Legros ym.*, 16.7.1992, Kok. 1992, s. I-00053 ja yhdistetyt asiat C-114/95 ja C-115/95 *Texaco A/S ym. ja Olieleskabet Danmark ym.*, 17.7.1997, Kok. 1997, s. sivu I-04263 ja ETY:n ja Itävallan välistä vapaakauppasopimusta koskien asia C-207/91 *Pfizer Inc. v. Eurim-Pharm GmbH*, 1.7.1993, Kok. 1993, s. 2913 ja asia C-12/92 *Rikosoikeudenkäynti Edmond Huygen ym.:ita vastaan*, 7.12.1993, Kok. 1993, s. I-06381.

¹⁷⁰ Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company*, kohta 7–8.

on jo tuotu esiin, että EU:n katsottiin olevan sidottu GATT:n määräyksiin.¹⁷¹ Punnitessaan toisen edellytyksen täyttymistä tuomioistuin tarkasteli sopimuksen ”tarkoitusta, rakennetta ja muotoa”.¹⁷² GATT perustui johdanto-osansa mukaan ”periaatteeseen neuvotella keskinäisen ja kaikille osapuolille edullisen sopimuksen saamisesta”, ja sille oli tyypillistä määräysten suuri joustavuus, erityisesti poikkeuksien ja sopimuspuolten välisten erimielisyyksien sovitteluista koskevan sääntelyn osalta. Tuomioistuin katsoi näiden seikkojen vuoksi, että GATT XI artikla ei tuottanut yksityisille oikeuksia, joihin nämä olisivat voineet vedota tuomioistuimissa.¹⁷³ Seuraavan vuosikymmenen aikana tuomioistuin vahvisti *International Fruit Companyssa* antamansa ratkaisun useissa tapauksissa.¹⁷⁴ *SIOT*-ratkaisussa tuomioistuin kuitenkin korosti, että välittömän oikeusvaikutuksen puuttuminen ei vaikuttanut unionin velvollisuuteen täyttää GATT-velvoitteitaan suhteessa muihin GATT:n sopimuspuoliin.¹⁷⁵ Tämän voitaneen nähdä osoittavan unionin tiivistä sitoutumista GATT:n määräyksiin välittömän oikeusvaikutuksen kieltämistä lieventävänä tekijänä. Samaa tapausta koskevassa ratkaisuehdotuksessaan julkisasiamies Reischl lausui, että välitön oikeusvaikutus edellytti aina säännösten joustamattomuutta, mikä ei ollut tilanne GATT-määräysten osalta. Julkisasiamies myös huomautti, että useimmat unionin jäsenvaltiot ja – mikä kiinnostavinta – myös useimmat muut GATT:n sopimuspuolet kielsivät GATT:n säännöksiltä välittömän oikeusvaikutuksen sisäisissä oikeusjärjestyksissään. Edelleen julkisasiamies katsoi, että jos tällainen vaikutus

¹⁷¹ Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company*, kohta 14–18.

¹⁷² Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company*, kohta 20. Tämän toisen edellytyksen osalta on mainittava, että tuomioistuin ei vielä tässä ratkaisussa viitannut välittömän oikeusvaikutuksen käsitteeseen vaan puhui ainoastaan oikeuksien tuottamisesta yksityisille. Sen sijaan julkisasiamies Mayras käytti molempia käsitteitä samaan vaikutukseen viitaten. Ks. yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company*, julkisasiamies Mayrasin ratkaisuehdotus, 25.10.1972, Kok. 1972, s. 1219, kyseinen kohta englanninkielisessä versiossa sivulla 1234. Eeckhout pohtii välittömän oikeusvaikutuksen ja ”tuottaa yksilölle oikeuksia” -käsitteen eroa ja toteaa, että oikeuksien tuottaminen yksilölle on uskottavampi argumentti puhuttaessa esimerkiksi turkkilaisia työntekijöitä koskevista syrjäntäkielloista kuin käsiteltäessä kaupan esteitä koskevia säännöksiä, jotka suoranaisesti eivät anna oikeuksia jollekulle. Eeckhoutin mukaan myös EUTI:n olisi suotavaa pohtia tätä näkökulmaa esimerkiksi GATT- ja WTO-määräyksiä tulkitessaan. Tähän näkemykseen voi yhtyä. Ks. Eeckhout 2004, s. 312–314.

¹⁷³ Yhdistetyt asiat 21–24/72 *International Fruit Company*, kohta 21–27.

¹⁷⁴ Ks. asia 9/73 *Carl Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach*, 24.10.1973, Kok. 1973, s. 1135, kohta 27–30, yhdistetyt asiat 267–269/81 *Amministrazione delle finanze dello Stato v. Società petrolifera italiana SpA (SPI) ja SpA Michelin italiana (SAMI)*, 16.3.1983, Kok. 1983, s. 801, kohta 30–31 ja asia 266/81 *Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino (SIOT) v. Ministero delle finanze, Ministero della marina mercantile, Circoscrizione doganale di Trieste ja Ente autonomo del porto di Trieste (SIOT)*, 28.3.1983, Kok. 1983, s. 731, kohta 28. Viimeksi mainitussa asiassa ei tosin ollut kyseessä unionin säädöksen pätevyys, mutta EUTI käytti samoja argumentteja kuin *International Fruit Companyssa* todetakseen, että GATT:n säännöksillä ei ollut välitöntä oikeusvaikutusta.

¹⁷⁵ Asia 266/81 *SIOT*, kohta 28.

myönnettäisiin unionin oikeusjärjestyksessä, se heikentäisi unionin neuvotteluvoimaa sekä sen mahdollisuuksia reagoida GATT:in kuuluvan käytännön mukaisesti muiden sopimuspuolten mahdollisiin sopimusrikkomuksiin.¹⁷⁶

Ratkaisuissa *Fediol*¹⁷⁷ ja *Nakajima*¹⁷⁸ ei varsinaisesti ollut kysymys GATT-määräysten välittömästä oikeusvaikutuksesta, mutta näillä tapauksilla on aiheen kannalta merkitystä siksi, että niissä EUTI teki jälleen pienen kädenojennuksen GATT:n merkityksellisyyden suuntaan. Tuomioistuin nimittäin totesi *Fediol*-ratkaisussa, että GATT:n välittömän oikeusvaikutuksen kieltävästä oikeuskäytännöstä ei voida päätellä, että oikeussubjektit eivät voi vedota EUTI:ssa GATT-sopimukseen saadakseen ratkaisun siitä, onko unionin sisäisen asetuksen nojalla tehdyssä valituksessa esiin tuotua käyttäytymistä pidettävä kyseisessä asetuksessa tarkoitettuna laittomana kauppatapana. GATT-sopimuksen määräykset ovat nimittäin kansainvälisen oikeuden sääntöjä, joihin kyseisessä asetuksessa viitataan. EUTI voi siis tulkita ja soveltaa GATT:n määräyksiä tiettyyn tapaukseen tarkastellakseen, onko tiettyjä kauppatapoja pidettävä yhteensoveltumattomina näiden määräyksien kanssa. GATT-määräysten sisältöä on täsmennettävä tulkinnan avulla, jotta määräyksiä voitaisiin soveltaa yksittäistapauksiin.¹⁷⁹ *Nakajima*-ratkaisussa todettiin vastaavasti, että GATT-määräysten välittömän oikeusvaikutuksen puute ei estänyt unionin sisäisen oikeuden määräysten pätevyuden punnintaa tällaisten GATT-määräysten valossa unionin tuomioistuimessa.¹⁸⁰ Tämän ratkaisun on tulkittu tarkoittavan, että välitöntä oikeusvaikutusta edellytetään vain silloin, kun juttu viedään kansalliseen tuomioistuimeen.¹⁸¹ *Bananas*-ratkaisussa¹⁸² EUTI vahvisti niin sanotun *Fediol* ja *Nakajima*-poikkeuksen ja lausui, että ”yhteisöjen tuomioistuimen asiana on tutkia yhteisön toimenpiteen lainmukaisuus GATT-sopimuksen määräysten perusteella ainoastaan, jos

¹⁷⁶ Asia 266/81 *SIOT*, julkisasiamies Reischlin ratkaisuehdotus, 14.12.1982, Kok. 1982, s. 731, kyseinen kohta englanninkielisessä versiossa sivulla 790–791.

¹⁷⁷ Asia 70/87 *Fédération de l'industrie de l'huilerie de la CEE (Fediol) v. Euroopan yhteisöjen komissio (Fediol)*, 22.6.1989, Kok. 1989, s. 1781.

¹⁷⁸ Asia C-69/89 *Nakajima All Precision Co. Ltd v. Euroopan yhteisöjen neuvosto (Nakajima)*, 7.5.1991, Kok. 1991, s. I-2069.

¹⁷⁹ Asia 70/87 *Fediol*, kohta 19–21.

¹⁸⁰ Asia C-69/89 *Nakajima*, kohta 27–28.

¹⁸¹ Ks. esim. Castillo de la Torre 1995, s. 56.

¹⁸² Asia C-280/93 *Saksan liittotasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Bananas)*, 5.10.1994, Kok. 1994, s. 4973.

yhteisön tarkoituksena on ollut panna kyseisellä toimenpiteellä täytäntöön jokin erityinen velvoite, johon se on sitoutunut GATT-sopimuksen yhteydessä, tai jos yhteisön toimenpiteessä nimenomaisesti viitataan tiettyihin GATT-sopimuksen määräyksiin”.¹⁸³ Tätä poikkeusta ei tässä käsitellä laajemmin. Portinvartija-metaforaan palaten todettakoon kuitenkin, että tällä ratkaisulla vahvistettiin edelleen sitä, että GATT on tervetullut astumaan unionin oikeusjärjestykseen, kunhan sillä on unionin leimaama passi eli maahantulo tapahtuu unionin omien säädösten kautta.

4.5.2 Yhteenveto GATT:n välittömästä oikeusvaikutuksesta

Yhteenvetona GATT:a koskevasta oikeuskäytännöstä voidaan todeta, että unionin tuomioistuimen tähän liittyvät ratkaisut yhdessä WTO-sopimukseen liittyvien ratkaisujen kanssa muodostavat ainoan poikkeuksen ulkosopimuksille hyvin laajat vaikutukset takaavassa linjassa ja niihin on kohdistettu paljon kritiikkiä. Esimerkiksi Pescatore toteaa, että koska oikeussäätöjen perusominaisuuksiin kuuluu, että ne toimivat tehokkaasti, EUTI:n tulisi pitää unionia sitovien ulkosopimusten säännöksiä välitöntä oikeusvaikutusta lähtökohtana pikemmin kuin poikkeuksena. Pescatoren mukaan on kuitenkin niin, että ulkosopimusten välitön oikeusvaikutus riippuu enemmän asiaa ratkaisevien tuomareiden harkinnasta kuin kyseessä olevien oikeussäätöjen ominaisuuksista.¹⁸⁴ Lisäksi Kuilwijk huomauttaa, että kansainväliset sopimukset ovat aina monimutkaisia ja sisältävät sekä velvoitteita että periaatteita. Siksi ulkosopimusten välitöntä oikeusvaikutusta tulisi arvioida vain yksittäisen säännöksen valossa ja ainakin niin, että ensin arvioidaan säännöksen ominaisuuksia ja vasta sitten sen laajempaa kontekstia. Tuomioistuimen GATT-ratkaisukäytännössä on aloitettu sopimuksen tavoitteiden arvioinnista ja poissuljettu niiden

¹⁸³ Asia C-280/93 *Bananas*, kohta 112. *Bananas*-ratkaisulla vahvistettiin myös, että jäsenvaltiot eivät olleet yksityisiin nähden paremmassa asemassa GATT:n suoran sovellettavuuden suhteen, sillä nekään eivät tuomion mukaan voineet vedota GATT-määräyksiin EUTI:ssa. Ks. asia C-280/93 *Bananas*, kohta 109. Kommissio vaati *Fediol* ja *Nakajima* -poikkeuksen poistamista tapauksessa *Egenberger*. Julkisasiamies kuitenkin vastusti tätä ja EUTI ei ottanut asiaan kantaa. Ks. asia C-313/04 *Franz Egenberger GmbH Molkerei und Trockenwerk v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung (Egenberger)*, 11.7.2006, Kok. 2006, s. I-06331 ja erityisesti asia C-313/04 *Egenberger*, julkisasiamies Geelhoedin ratkaisuehdotus 1.12.2005, Kok. 2006, s. I-06331, kohta 63–66.

¹⁸⁴ Ks. Pescatore, Pierre: The Doctrine of Direct Effect – An Infant Disease of Community Law? *European Law Review*. Volume 8. 1983, s. 171–174. Koska kyseinen artikkeli ei kohtuullisella vaivalla ollut saatavissa, viitataan tässä toisen käden lähteeseen eli Kuilwijk 1996, s. 156–157.

avulla välitön oikeusvaikutus siirtymättä lainkaan arvioimaan itse säännöstä.¹⁸⁵ Petersmannin mukaan on sitä paitsi epäuskottavaa pitää GATT:a joustavana sen riidanratkaisujärjestelmän vuoksi, sillä se toimii erittäin tehokkaasti velvoitteiden täytön kontrollivälineenä.¹⁸⁶ Bourgeois huomauttaa vielä, että välittömän oikeusvaikutuksen testi ei ole luonnontieteellinen, vaan testin lopputulos riippuu siitä, millainen arvo tulkittavalle säännökselle annetaan. Jos kyseessä on painoarvoltaan suuri määräys, sille myönnetään välitön oikeusvaikutus todennäköisemmin kuin merkityksettömämmille säännöksille.¹⁸⁷

Toisaalta oikeuskäytännölle voidaan myös löytää vakuuttavia perusteluja. Eeckhout muistuttaa, että GATT oli instrumentti, jossa yhdistyivät lainoppi ja diplomatia. Hänen mukaansa GATT-oikeuskäytännön kritiikki on syntynyt pitkälti halusta vahvistaa GATT:n oikeudellista osaa.¹⁸⁸ On lisäksi totta, että GATT kokonaisuutena sisälsi elementtejä, jotka asettivat kyseenalaiseksi, saattoiko edes sopimuksen yksittäistä säännöstä pitää esimerkiksi ehdottomana. Julkisasiamies Gulmann argumentoi napakasti *Bananas*-tapauksen ratkaisuehdotuksessaan toden, että välittömän oikeusvaikutuksen myöntäminen GATT:n määräyksille kyllä lisäisi sopimuksen merkitystä unionin oikeusjärjestyksessä ja takaisi toimielinten kunnioituksen sitä kohtaan, mutta vaikeuttaisi unionin toimielinten mahdollisuuksia turvata omia intressejään GATT-järjestelmässä.¹⁸⁹ Sekä Castillo de la Torre että Eeckhout huomauttavat, että EUTI on pyrkinyt huomioimaan GATT:n poliittisen luonteen. Heidän mukaansa tuomioistuin ei ole katsonut asiakseen ottaa unionin päätöksentekuelimien tehtäviä itselleen ja yrittää vahvistaa sopimuksen oikeudellista merkitystä myöntämällä sille välittömän oikeusvaikutuksen.¹⁹⁰ Toisaalta voitaneen pohtia, eikö tuomioistuimen nimenomaan voida nähdä osallistuneen poliittiseen keskusteluun, kun se on argumentaatioissaan viitannut muun muassa unionin neuvotteluaseman

¹⁸⁵ Kuilwijk 1996, s. 158.

¹⁸⁶ Petersmann 1986, s. 58.

¹⁸⁷ Bourgeois 1984, s. 1268.

¹⁸⁸ Eeckhout 2004, s. 302–303.

¹⁸⁹ Asia C-280/93 *Saksan liittotasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Bananas)*, julkisasiamies Gulmannin ratkaisuehdotus 8.6.1994, Kok. 1994, s. I-04973, kohta 131.

¹⁹⁰ Ks. Castillo de la Torre 1995, s. 64 ja Eeckhout 2004, s. 303.

huononemiseen ja poikennut merkittävästi aiemmasta, ulkosopimukseen hyvin vastaanottavasti suhtautuvasta linjastaan.¹⁹¹

4.5.3 WTO-sopimuksia koskeva oikeuskäytäntö

Kuten edellä on todettu, GATT korvattiin Uruguayn neuvottelukierroksen tuloksena perustetulla maailman kauppajärjestö WTO:lla, jonka perustamissopimus astui voimaan vuonna 1995. Uusi sopimus kiihdytti keskustelua WTO-oikeuden välittömästä oikeusvaikutuksesta. Asiaan otetaan kantaa WTO-sopimuksen voimaanpanevan neuvoston päätöksen 94/800 johdanto-osassa, jossa todetaan, että sopimukseen tai sen liitteisiin ei sopimuksen luonteen vuoksi voi suoraan vedota EUTI:ssa tai kansallisissa tuomioistuimissa.¹⁹²

Monissa oikeudenkäynneissä vedottiin siihen, että GATT:n välittömän oikeusvaikutuksen kieltävät perusteet eivät soveltuneet enää WTO-sopimukseen, jonka säännöksiä oli GATT:in verrattuna olennaisesti muutettu.¹⁹³ EUTI:n tasolla keskustelun aiheesta aloitti varsinaisesti julkisasiamies Cosmas *Affish*-tapauksen ratkaisuehdotuksessaan¹⁹⁴. Cosmas ei ollut vakuuttunut WTO-sopimuksen poikkeuksia, poikkeuksellisten vaikeuksien sattuessa toteutettavia toimia ja riitojenratkaisumenettelyä koskevien muutoksien merkityksestä, ja katsoi, että myös uutta sopimusta leimasi suuri joustavuus. Hän viittasi myös päätökseen 94/800 ja totesi, että koska välittömän oikeusvaikutuksen torjuva lause ei sisältynyt itse päätösosaan vaan perusteluosaan, se ei suoraan riittänyt sulkemaan pois välitöntä oikeusvaikutusta, mutta osoitti kuitenkin, että ”vakavat syyt, joiden perusteella yhteisöjen

¹⁹¹ Tässä yhteydessä on tosin huomattava, että väitettyä linjanmuutosta ei voi pitää tosiasiana, jos pitää argumentteja GATT:n joustavuudesta uskottavina. Tässä tapauksessahan tuomioistuin olisi vain noudattanut itse luomiaan ja hyvin vakiintuneita kriteereitään.

¹⁹² Council Decision 94/800/EC of 22 December 1994 concerning the conclusion on behalf of the European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations (1986-1994).

¹⁹³ Ks. esim. asia T-228/95 S. *Lehrfreund Ltd v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio*, 12.2.1996, Kok. 1996, s. II-00111, kohta 28.

¹⁹⁴ Asia C-183/95 *Affish BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (Affish)*, julkisasiamies Cosmasin ratkaisuehdotus 10.12.1996, Kok. 1997, s. I-04315.

tuomioistuin oli todennut, ettei se voinut katsoa vuoden 1947 yleissopimuksella [GATT] olevan minkäänlaista välitöntä oikeusvaikutusta, eivät ole menettäneet merkitystään vuoden 1994 uuden yleissopimuksen ja Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen jälkeen”. Näillä perusteilla Cosmas katsoi, että *International Fruit Company*sta alkanutta, välittömän oikeusvaikutuksen kieltävää ratkaisulinjaa voitiin edelleen soveltaa.¹⁹⁵ EUTI puolestaan katsoi, ettei kysymys välittömästä oikeusvaikutuksesta sisältynyt ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen pyyntöön eikä ottanut asiaan kantaa vielä tässä ratkaisussa.

Seuraavana vuonna asia nousi esille WTO-sopimuksen liitettä, teollis- ja tekijänoikeussopimusta (jäljempänä TRIPS-sopimus) koskevassa ratkaisussa *Hermès*¹⁹⁶. EUTI vältti jälleen asian käsittelemisen toteamalla, että ennakkoratkaisupyyntö koski yhdenmukaista tulkintaa eikä välitöntä oikeusvaikutusta. Sen sijaan julkisasiamies Tesaro antoi asiassa laajan ja yksityiskohtaisen ehdotuksensa, jossa hän lausui, ettei WTO-oikeuden välitöntä oikeusvaikutusta voitu kieltää samoilla perusteilla, joita ratkaisussa *International Fruit Company* oli käytetty GATT:n osalta. Hän jätti kuitenkin avoimeksi mahdollisuuden muilla perusteilla kieltää välitön oikeusvaikutus WTO-määräyksiltä. Tesaro esitti aluksi, etteivät GATT:n määräykset huomattavasti poikenneet niistä muista sopimuksista, joiden artikloille oli ”asiaa sen enempää selittämättä” myönnetty välitön oikeusvaikutus. Seuraavaksi julkisasiamies kiinnitti huomiota merkittäviin muutoksiin, joita GATT:sta WTO-sopimukseen siirryttäessä oli tehty. Sääntöjen ja poikkeusten suhdetta oli muutettu ja poikkeusten tekemisen edellytykset säädetty tiukemmiksi. Huomattava oli myös riitojenratkaisumekanismiin tehdyt muutokset, joita oli esimerkiksi se, että häviävän osapuolen mahdollisuus estää paneeliraportin hyväksyminen oli WTO-järjestelmään siirryttäessä poistettu. Näiden seikkojen vuoksi Tesaro katsoi, että tilanne

¹⁹⁵ Asia C-183/95 *Affish*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 119–128. Julkisasiamies Elmer katsoi *T. Port* -tapauksen ratkaisuehdotuksessaan, että päätöksen 94/800 perusteluosan toteamus johti suoraan siihen, että GATT-oikeuskäytäntöä voitiin soveltaa WTO-sopimukseen. Yhdistetyt asiat C-364/95 ja C-365/95 *T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas (T. Port)*, julkisasiamies Elmerin ratkaisuehdotus 24.6.1997, Kok. 1997, s. I-01023, kohta 28–29.

¹⁹⁶ Asia C-53/96 *Hermès International (société en commandite par actions) vastaan FHT Marketing Choice BV (Hermès)*, 16.6.1998, Kok. 1998, s. I-03603.

oli olennaisesti muuttunut GATT:n ajoista, ja siksi *International Fruit Company*n mukaisia perusteluja ei voisi enää uskottavasti käyttää.¹⁹⁷

Vaihtoehdoksi *International Fruit Company* -argumentaatiolle Tesauro esitti seuraavanlaista perusteluketjua. Julkisasiamies muistutti *Kupferberg*-ratkaisussa lausutusta päätelmästä, jonka mukaan ” - se, että yhden sopimuspuolen tuomioistuimet katsovat, että tietyt sopimuksen määräykset ovat sellaisenaan sovellettavia, vaikka toisen sopimuspuolen tuomioistuimet eivät tätä hyväksy, ei itsessään ja yksinään merkitse, että sopimuksen täytäntöönpanossa ei ole vastavuoroisuutta”.¹⁹⁸ Tesauron mukaan WTO-sopimusten osalta vastavuoroisuutta edellytetään paitsi sopimuksen neuvotteluvaiheessa, myös sen täytäntöönpanovaiheessa. Joidenkin muiden sopimuspuolten – kuten WTO:n tapauksessa Japanin, Yhdysvaltojen ja Kiinan – kieltäessä määräysten välittömän oikeusvaikutuksen päädytään tilanteeseen, jossa sitoumusten täyttämisen aste on vähintäänkin epätasapainossa. WTO:n luonne ja sen määräysten vaikutukset huomioon ottaen on selvää, että välittömän oikeusvaikutuksen myöntämisen tai kieltämisen vaikutus sopimuksen täytäntöönpanoon on erittäin merkittävä. Tämän vuoksi Tesauro ehdotti, että tuomioistuin kytkisi välittömän oikeusvaikutuksen kieltämisen vastavuoroisuuteen sopimuksen soveltamisessa eikä toistaisi GATT:n osalta omaksuttua oikeuskäytäntöä. Julkisasiamiehen mukaan tämä valinta lisäisi ratkaisun oikeudellisuutta sen poliittisuuden kustannuksella, vaikka sama, välittömän oikeusvaikutuksen kieltävä kanta säilyisikin.¹⁹⁹ EUTI vältti ratkaisussaan jälleen kysymyksen välittömästä oikeusvaikutuksesta katsomalla, että asia koski vain yhdenmukaista tulkintaa.

Melko pian tämän jälkeen tuomioistuimen ratkaistavaksi tuli paljon akateemista keskustelua herättänyt tapaus *Portugali v. neuvosto*. Tapauksessa oli kyseessä tekstiilituotteiden kauppaa Pakistanin ja Intian kanssa sääntelevän neuvoston päätöksen väitetty ristiriita WTO-oikeuden periaatteiden kanssa. Julkisasiamies Saggio argumentoi ratkaisuehdotuksessaan sen puolesta, että yksityiset voisivat vedota unionin toimenpiteiden

¹⁹⁷ Asia C-53/96 *Hermès*, julkisasiamies Tesauron ratkaisuehdotus 13.11.1997, Kok. 1998, s. I-03603, kohta 27–30.

¹⁹⁸ Asia 104/81 *Kupferberg*, kohta 18.

¹⁹⁹ Asia C-53/96 *Hermès*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 32–35.

pätemättömyyteen minkä tahansa unionia sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella riippumatta siitä, onko sen säännöksille myönnetty välitön oikeusvaikutus.²⁰⁰ Tällä kertaa EUTI joutui ottamaan kantaa kysymykseen välittömästä oikeusvaikutuksesta. Tuomioistuin ei kuitenkaan noudattanut ratkaisuehdotusta vaan seurasi totuttua ratkaisukäytäntöään, tosin eri perusteilla kuin aiemmin.

EUTI muistutti ensin *Kupferbergissa* omaksumastaan käytännöstä, jonka mukaan kansainvälisen oikeuden yleisistä säännöistä johtuu, että sopimusten osapuolten tuli vilpittömässä mielessä täyttää sopimuksesta johtuvat velvoitteensa, mutta ne saivat valita oikeudelliset keinot, joilla sovittuun lopputulokseen päädyttiin, ellei sopimuksessa sen kohde ja tavoitteet huomioon ottaen määrätty käytettävistä keinoista. Tuomioistuin analysoi WTO-sopimusta tässä valossa ja erityisesti sen riitojenratkaisumenettelyyn tehtyjä uudistuksia, ja katsoi, että uudistuksista huolimatta neuvotteluilla oli järjestelmässä edelleen tärkeä sija eikä sopimuksessa määritelty oikeuskeinoja sopimusvelvoitteiden täyttämiseksi.²⁰¹ Koska oikeuskäytännössä oli kuitenkin jo myönnetty välitön oikeusvaikutus muillekin sopimuksille, jotka eivät säännelleet käytettävistä oikeudellisista keinoista, tuomioistuin jatkoi perustelujaan. Niiden mukaan WTO-sopimus on luotu ”keskinäisen ja kaikille osapuolille edullisen” sopimuksen periaatteen mukaan, mikä erottaa sen sellaisista ulkosopimuksista, jotka perustuvat epäsuhtaisille velvoitteille tai joilla luodaan erityisiä integraatiosuhteita sopimuspuolten välille, mikä oli tilanne *Kupferberg*-ratkaisussa käsillä olleen Portugalin vapaakauppasopimuksen osalta.

Tämän jälkeen tuomioistuin huomautti, että osa WTO-sopimuksen sopimuspuolista – ja unionin tärkeimmistä kauppakumppaneista – eivät pitäneet WTO-määräyksiä sellaisina normeina, jotka huomioon ottaen niiden kansalliset tuomioistuimet valvovat kansallisten säädöstensä lainmukaisuutta. Tuomioistuin totesi, että se seikka, että sopimuksen määräyksille toisen sopimuspuolen tuomioistuimissa myönnetään laajemmat vaikutukset kuin toisen, ei vielä sellaisenaan merkitse, että sopimuksen täytäntöönpanosta puuttuisi vastavuoroisuus. WTO-sopimuksen tapauksessa EUTI kuitenkin katsoi, että jos sen ”on

²⁰⁰ Asia C-149/96 *Portugalin tasavalta v. Euroopan unionin neuvosto (Portugali v. neuvosto)*, julkisasiamies Saggio ratkaisuehdotus 25.2.1999, Kok. 1999, s. I-08395, kohta 18.

²⁰¹ Asia 149/96 *Portugali v. neuvosto*, kohta 34–41.

suoraan varmistettava yhteisön oikeuden yhteensoveltuvuus näiden sääntöjen kanssa, kavennettaisiin yhteisön lainsäädäntöelinten ja täytäntöönpanoelinten sellaista liikkumavaraa, joka on yhteisön kauppakumppaneiden vastaavien elinten käytettävissä”. Tuomioistuin viittasi vielä edellä mainitun päätöksen 94/800 perusteluosaan, jossa kielletään WTO-määräysten välitön oikeusvaikutus ja katsoi lopuksi, että ” WTO-sopimukset eivät luonteensa ja rakenteensa vuoksi periaatteessa kuulu niihin normeihin, joihin nähden yhteisöjen tuomioistuin valvoo yhteisön toimielinten toimenpiteiden lainmukaisuutta”. Tuomioistuin tosin lisäsi vielä, että myös WTO-sopimukseen soveltuu *Fediol-* ja *Nakajima-*ratkaisussa luotu poikkeus: unionin toimenpiteiden lainmukaisuutta WTO-määräykseen nähden on valvottava silloin, jos tarkoituksena on ollut panna täytäntöön WTO:n yhteydessä hyväksytty erityinen velvoite taikka jos kyseisessä unionin toimenpiteessä nimenomaisesti viitataan WTO-sopimusten tiettyihin määräyksiin.²⁰²

Kuten jo edellä on todettu, *Portugali v. neuvosto* -ratkaisu synnytti paljon kommentteja, joista osa oli kielteisiä ja osa EUTI:n argumentaatiota puolustavia. Kriittikkiä kohdistettiin ensinnäkin *Portugali v. neuvosto* -ratkaisun osaan, jossa tuomioistuin teki eron WTO-sopimuksen ja sellaisten sopimusten välille, joilla luodaan epätasapainoisia velvoitteita tai erityistä integraatiota osapuolten välille. Tämän erottelun valossa on erikoista, että EUTI ei ole myöntänyt välitöntä oikeusvaikutusta esimerkiksi vain assosiaatiosopimuksille, joilla usein pohjustetaan sopimuskumppanin myöhempää liittymistä unioniin, vaan myös esimerkiksi ETA-sopimukselle, joka ei luonteeltaan juurikaan eroa WTO-sopimuksesta. Tämä voidaan helposti nähdä alueellisena integraationa eli tilanteena, jossa EUTI on halunnut suosia tiettyjä, maantieteellisesti lähellä olevia kauppakumppaneita, mutta ei ole valmis myöntämään samoja etuja monenkeskisen WTO-sopimuksen osapuolille.²⁰³ Lisäksi on huomattava, että myös WTO-sopimukseen sisältyy asymmetrisiä velvoitteita, esimerkiksi kehitysmaiden suotuisampaan kohteluun liittyen. Näitä säännöksiä ei ole kuitenkaan erikseen huomioitu EUTI:n ratkaisussa ja koko WTO-sopimukselta on kielletty välitön oikeusvaikutus. Eeckhout myöntää, että olisi vaikeaa jakaa WTO-sopimus osiin, joista toisille myönnettäisiin välitön oikeusvaikutus kun taas toisille ei. Hän lisää,

²⁰² Asia 149/96 *Portugali v. neuvosto*, kohta 42–49. Ks. myös esim. asia C-76/00 *Petrotub SA ja Republica SA v. Euroopan unionin neuvosto*, 9.1.2003, Kok. 2003, s. I-00079, kohta 53 ja asia C-377/02 *Léon Van Parys NV v. Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB)*, 1.3.2005, Kok. 2005, s. I-01465, kohta 39.

²⁰³ Eeckhout 2004, s. 312 ja Peers 2001, s. 121.

että todellisuudessa velvoitteiden yhtäläisyys tai epäsuhtaisuus piilee EU:n ja kolmansien WTO-maiden kahdenvälisissä suhteissa, eikä niitä voi suoraan havaita WTO-sopimuksesta.²⁰⁴ Eeckhout myös tyrmää argumentit, joiden mukaan EU:n yritykset joutuisivat kilpailijoitaan huonompaan asemaan, jos WTO-määräyksille taattaisiin unionin oikeusjärjestyksessä välitön oikeusvaikutus. Hän huomauttaa, että puhtaan taloudellisesti maan talous vain hyötyy vapaasta kaupasta. Siksi vakuuttavampi argumentti välittömän oikeusvaikutuksen kieltämiselle onkin EUTI:n viittaus unionin poliittisten toimielinten liikkumavaraan WTO-neuvotteluissa.²⁰⁵ Tätä käsitellään seuraavassa.

Eeckhout painottaa, että vaikka *Portugali v. neuvosto* -ratkaisun kulmakivenä on vastavuoroisuuden puute sopimusvelvoitteiden toteuttamisessa, todellinen syy välittömän oikeusvaikutuksen kieltämiseen liittyy unionin toimielimien väliseen toimivallanjakoon.²⁰⁶ Tällainen argumentointi on eittämättä poliittista, mutta Eeckhoutin mukaan myös välttämätöntä: minkä hyvänsä ratkaisun tuomioistuin olisi tehnyt ja miten tahansa sitä perustellut, se olisi WTO-sopimuksen luonteesta johtuen joka tapauksessa joutunut käyttämään laajaa harkintavaltaa, minkä vuoksi ratkaisua täytyy aina perustella myös poliittisesti. Joidenkin kommentojien mukaan EUTI:n ratkaisu kyseessä olevassa tapauksessa on tulkittavissa siten, että se antaa unionin toimielimille oikeuden rikkoa ulkosopimusten velvoitteita, mikä on vastoin SEUT 216 artiklan 2 kohtaa.²⁰⁷ Eeckhoutin mukaan ratkaisussa on kuitenkin kyse siitä, että EUTI irtisanoutuu WTO-oikeuden toimeenpanijan roolista ja jättää tämän tehtävän unionin poliittisille toimielimille eli komissiolle, neuvostolle ja osittain myös Euroopan parlamentille. Tällöin näillä toimielimillä olisi valta neuvotella sopimuskumppaneidensa kanssa niistä sisäisistä oikeusvaikutuksista, joita sopimuksille halutaan antaa. Jos oikeusvaikutuksista päästäisiin neuvotteluteitse yhteisymmärrykseen, EUTI:n tulisi noudattaa sovittuja linjoja omissa ratkaisuisaan. Jos poliittiset toimielimet eivät olisi sopineet sopimusten vaikutuksista – kuten tällä hetkellä useimmiten on tilanne – EUTI voisi edelleen ratkaista kysymyksen

²⁰⁴ Eeckhout 2004, s. 311. Ks. tästä myös Peers 2001, s. 121.

²⁰⁵ Eeckhout 2004, s. 312. Toisin Peers, jonka mukaan negatiiviset taloudelliset vaikutukset saattaisivat olla huomattavia ja niistä todennäköisesti syytettäisiin EUTI:ta. Peers 2001, s. 122.

²⁰⁶ Eeckhout 2004, s. 306. Myös Zonnekeyn huomauttaa, että vastavuoroisuusargumentti on WTO-sopimuksesta puhuttaessa vanhentunut. Zonnekeyn 2000, s. 300.

²⁰⁷ Ks. esim Griller 2000, s. 460–461.

sopimuksen vaikutuksista, mukaan lukien välitön oikeusvaikutus.²⁰⁸ Myös Peers katsoo, että tuomioistuimen ei tulisi riisua poliittisilta toimijoilta neuvotteluaseita unionin ”aggressiivisia ja raskaasti aseistautuneita” kauppakumppaneita vastaan.²⁰⁹ Zonnekeyn puolestaan esittää, että liikkumavaran jättäminen unionin poliittisille elimille ei ole oikeudellinen argumentti. Lisäksi hän katsoo, että unionin oikeusjärjestyksen perustana oleva vallanjakoperiaate vaarantuu, jos EUTI:lta viedään valta arvioida poliittisten elimien toimia.²¹⁰

On vielä kiinnitettävä huomiota siihen, että jos WTO-sopimuksille myönnettäisiin välitön oikeusvaikutus, EUTI:n ja unionin kansallisten tuomioistuinten ratkaistaviksi tulevien tapausten määrä kasvaisi huomattavasti. Tämä lisäisi tuomioistuinten työtaakkaa ja kasvattaisi kustannuksia, mutta ei takaisi WTO-oikeuden oikeaa soveltamista. Tällaisessa tilanteessa saattaisi syntyä ristiriitoja EU:n tuomioistuinten annettua ratkaisun, joka eroaa WTO:n omien elinten ratkaisuista.²¹¹ On myös muistettava itse WTO-organisaatioon kohdistetut syytökset muun muassa ylikansallisten yhtiöiden suosimisesta ihmisoikeuksien, ympäristökysymysten ja demokratian kustannuksella. Tällaisessa ilmapiirissä välittömän oikeusvaikutuksen tunnustaminen WTO-sopimuksen artikloille ei tuntuisi suotuisalta ratkaisulta.²¹²

Ratkaisussa *Dior*²¹³ unionin tuomioistuin piti edeltävässä oikeuskäytännössä omaksumansa linjan ja kielsi myös TRIPS-sopimuksen välittömän oikeusvaikutuksen. Tuomioistuin viittasi *Portugali v. neuvosto* -ratkaisussa antamiinsa perusteluihin ja totesi,

²⁰⁸ Eeckhout 2004, s. 307–308 ja 310–311. Myös Hilf & Schorkopf katsovat, että WTO-oikeuden välitön oikeusvaikutus voidaan saavuttaa vain neuvotteluteitse sopimuskumppaneiden kesken. Hilf & Schorkopf 2000, s. 89. Cheyne esittää, että tuomioistuin voisi perustella ratkaisuaan tarpeella välttää turhaa konfliktia poliittisten toimielinten kanssa. Cheyne 2000 b, s. 272.

²⁰⁹ Peers 2001, s. 122–123. Peers tosin huomauttaa, että tämä lähestymistapa ei sovellu silloin, kun kyseessä eivät ole enää vain unionin taloudelliset intressit vaan WTO-oikeuden periaatteet perusoikeuksina. Tätä ei tässä tarkemmin käsitellä.

²¹⁰ Zonnekeyn 2000, s. 299 ja 302.

²¹¹ Eeckhout 2004, s. 307.

²¹² Ks. tästä Eeckhout 2004, s. 308–309 ja Rosas 2000, s. 815.

²¹³ Yhdistetyt asiat C-300/98 ja C-392/98 *Parfums Christian Dior SA v. TUK Consultancy BV ja Assco Gerüste GmbH ja Rob van Dijk v. Wilhelm Layher GmbH & Co. KG ja Layher BV (Dior)*, 14.12.2000, Kok. 2000, s. I-11307.

että ”yksityisillä ei ole WTO:n perustamissopimuksen liitteenä olevan TRIPS-sopimuksen määräysten perusteella sellaisia oikeuksia, joihin nämä voisivat suoraan vedota tuomioistuimessa yhteisön oikeuden nojalla.”²¹⁴ Huomautettakoon tässä, että myös Suomen korkein hallinto-oikeus on ratkaissut kielteisesti kysymyksen TRIPS-sopimuksen välittömästä oikeusvaikutuksesta tapauksessa KHO:2004:118.²¹⁵ KHO ei pyytänyt asiasta ennakkoratkaisua EUTI:lta, mutta tukeutui sen aiempaan oikeuskäytäntöön. Muutamaa vuotta myöhemmin EUTI piti edelleen kantansa WTO-sopimuksen liitteiden välittömän oikeusvaikutuksen kieltämisen suhteen, mutta jätti avoimeksi mahdollisuuden, että liitesopimuksen säännöksiin voisi vedota vahingonkorvauskanteen yhteydessä siinä tapauksessa, että WTO:n riitojenratkaisuelimen päätöstä ei olisi noudatettu sille varatussa kohtuullisessa ajassa.²¹⁶ Tähän kysymykseen ei tässä tarkemmin paneuduta.

Unionin yleisestä tuomioistuimesta EUTI:n ratkaistavaksi tullut *FIAMM*-tapaus²¹⁷ herätti aluksi uskoa siihen, että unionin tuomioistuin löyhentäisi tiukan kieltävää suhtautumistaan WTO-oikeuden välittömään oikeusvaikutukseen. Ratkaisu koski mahdollisuutta vedota WTO:n riitojenratkaisuelimen (jäljempänä DSB) päätöksiin sellaisissa vahingonkorvauskanteen tilanteissa, joissa unioni on laiminlyönyt noudattaa päätöstä ja siitä on aiheutunut yksilölle vahinkoa. Julkisasiamies Maduro kysyi ratkaisuehdotuksessaan mielestäni perustellusti: ”Miten kansainvälinen sopimus voi samalla olla sekä yhteisön oikeusjärjestykseen kuuluva normi että olla kuulumatta niihin

²¹⁴ Yhdistetyt asiat C-300/98 ja C-392/98 *Dior*, kohta 41–45. Ks. myös asia C- 89/99 *Schieving-Nijstad vof ym. v. Robert Groeneveld*, 13.9.2001, Kok. 2001, s. I-05851, kohta 52–55, asia C-245/02 *Anheuser-Busch Inc. v. Budějovický Budvar, národní podnik*, 16.11.2004, Kok. 2004, s. I-10989, kohta 54–57, asia T-279/03 *Galileo International Technology LLC ym. v. Euroopan yhteisöjen komissio*, 10.5.2006, Kok. 2006, s. II-01291, kohta 58 ja asia C-238/06 P *Develey Holding GmbH & Co. Beteiligungs KG v. Sisämarkkinoiden harmonisointivirasto (tavaramerkit ja mallit) (SMHV)*, 25.10.2007, Kok. 2007, s. I-09375, kohta 39. WTO-sopimuksen liitteenä olevan kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen osalta ks. yhdistetyt asiat C-27/00 ja C-122/00 *The Queen v. Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, ex parte Omega Air Ltd ja Omega Air Ltd, Aero Engines Ireland Ltd ja Omega Aviation Services Ltd v. Irish Aviation Authority*, 12.3.2002, Kok. 2002, s. I-02569, kohta 93–96.

²¹⁵ KHO 23.12.2004 T 3361. (Finlex)

²¹⁶ Asia C-94/02 P *Établissements Biret et Cie SA v. Euroopan unionin neuvosto*, 30.9.2003, Kok. 2003, s. I-10565, kohta 54–68 ja asia C-93/02 P *Biret International SA v. Euroopan unionin neuvosto*, 30.9.2003, Kok. 2003, s. I-10497, kohta 51–66.

²¹⁷ Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio SpA (FIAMM) ja Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio Technologies LLC, Giorgio Fedon & Figli SpA ja Fedon America, Inc. v. Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio (FIAMM)*, 9.9.2008, Kok. 2008, s. I-06513.

normeihin, joiden perusteella yhteisön toimien lainmukaisuutta valvotaan?”²¹⁸ Seuraavaksi Maduro muistutti EUTI:n vakiintuneesta WTO-sopimusta koskevasta oikeuskäytännöstä ja katsoi, että ”WTO-sopimuksilla on tulkittava jätettävän yhteisöjen toimielimille WTO:n yhteydessä poliittista liikkumavaraa, joka voisi rajoittua, jos näille sopimuksille tunnustettaisiin välitön oikeusvaikutus. Yhteisöjen tuomioistuin katsoo, ettei se voisi puuttua poliittisiin vapauksiin tällä alalla horjuttamatta toimielinten välistä tasapainoa.”²¹⁹

Asian valittajat vaativat tuomioistuinta määrittelemään, voiko DSB:n päätös, jossa unionin lainsäädäntö todetaan WTO-määräyksen vastaiseksi, muuttaa myös periaatteellista kieltoa vedota kyseisiin sopimuksiin, sillä tämän kiellon perusteella unionin johdetun oikeuden yhteensopivuutta ei voida lainkaan valvoa näihin sopimuksiin nähden. Valittajat lausuiivat, että niiden oli voitava vedota DSB:n päätökseen ja valittaa sen täytäntöön panematta jättämisestä, vaikka WTO-sopimuksiin ei itsessään voi vedota. Julkisasiamies ei vakuuttunut tästä väitteestä ja lausui, että ”DSB:n päätöksellä ei voi olla laajempia vaikutuksia kuin niillä WTO:n säännöillä, joita päätöksessä todetaan rikotun”. Siten julkisasiamiehen mukaan unionin toimielinten menettelyn lainmukaisuutta ei voitu valvoa niihin WTO-sääntöihin nähden, joita DSB oli todennut unionin jättäneen noudattamatta.²²⁰ Julkisasiamies pohti vielä mahdollisuutta unionin vastuuseen ilman sen toimielinten lainvastaista menettelyä ja katsoi, että nyt olisi tilaisuus viedä unionin oikeuskäytäntöä eteenpäin ja vahvistaa unionin ankaran vastuun periaate.²²¹

EUTI puolestaan piti tiukasti kiinni ratkaisulinjastaan ja totesi, että unionin yleinen tuomioistuin ”teki oikeudellisen virheen vahvistaessaan valituksenalaisissa tuomioissa, että on olemassa järjestelmä, jonka nojalla yhteisö voi joutua sopimussuhteen ulkopuoliseen vastuuseen lainmukaisesta lainsäädäntötoiminnastaan” koska ”nykyisessä yhteisön oikeudessa ei ole vastuujärjestelmää, jonka nojalla yhteisö voisi joutua vastuuseen lainsäädäntövaltansa alaan kuuluvasta menettelystä, kun yhteisöjen tuomioistuimissa ei

²¹⁸ Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, julkisasiamies Maduron ratkaisuehdotus 20.2.2008, Kok. 2008, s. I-06513, kohta 24.

²¹⁹ Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 27–35.

²²⁰ Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 42–52.

²²¹ Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, kohta 54–63.

voida vedota siihen, että tällainen menettely saattaa olla vastoin WTO-sopimuksia”.²²² Tuomioistuin huomautti, että WTO-sopimuksille ominaiseen vastavuoroisuuteen ja joustavuuteen liittyvät näkökohdat pätevät myös sen jälkeen, kun kyseinen päätös tai suositus on tehty ja kun niiden täytäntöönpanolle asetettu kohtuullinen määräaika on päättynyt. Unionin toimielimet säilyttävät liikkuma- ja neuvotteluvaran kauppakumppaneihinsa nähden ja tällaista varaa on tuomioistuimen mukaan suojattava.²²³

Lisäksi EUTI lausui, että DSB:n ratkaisuille ja suosituksille ei voida lisätä tai vähentää WTO-jäsenten liitesopimusten mukaisia oikeuksia ja velvoitteita. Sen vuoksi DSB:n päätöksestä, jossa WTO-velvoitetta todetaan rikotaan, ei voi seurata, että WTO-sopimusten sopimuspuoli on velvollinen tunnustamaan yksityisille oikeuden, jota näillä ei ole WTO-sopimusten nojalla, koska muutoin olisi kyse päätöksestä, jolla luodaan tällainen oikeus.²²⁴ EUTI siis kielsi unionin sopimuksen ulkopuolisen vastuun perustellen ratkaisuaan nimenomaisesti WTO-oikeuden välittömän oikeusvaikutuksen puutteella. Tästä on nähtävissä, että WTO-sopimusta pidetään unionin oikeusjärjestelmässä edelleen – GATT:n jälkeisenä aikana ja sopimuksen oikeudellistamisen jälkeen – vahvasti neuvotteluille perustuvana järjestelmänä.²²⁵

4.5.3 Yhteenveto WTO-sopimusten välittömästä oikeusvaikutuksesta

Yhteenvetona WTO-sopimuksia koskevasta oikeuskäytännöstä voidaan todeta, että GATT:in tehdyistä, osin huomattavistakin muutoksista huolimatta EUTI ei ole katsonut myöskään WTO-sopimusten määräyksillä olevan välitöntä oikeusvaikutusta. Tuomioistuin on kuitenkin jonkin verran muuttanut perustelujaan. WTO-sopimuksen osalta käytetyin peruste välittömän oikeusvaikutuksen kieltämiselle on ollut vastavuoroisuuden puute sekä neuvotteluvaran jättäminen unionin poliittisille toimielimille, kun GATT:a koskevissa ratkaisuisa viitattiin sopimuksen joustavaan luonteeseen.

²²² Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, kohta 179 ja 176.

²²³ Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, kohta 130.

²²⁴ Yhdistetyt asiat C-120/06 P ja C-121/06 P *FIAMM*, kohta 131–132.

²²⁵ Ks. tästä myös Alemanno 2008, s. 353.

Erittäin kiinnostavaa WTO-sopimuksia koskevassa oikeuskäytännössä on se, että muiden sopimustyyppien kohdalla vastavuoroisuuden puutteen ja epäsuhtaisten velvoitteiden ei ole katsottu olevan esteenä näiden sopimusten määräysten välittömälle oikeusvaikutukselle, mutta WTO-sopimuksen osalta on pidetty osaltaan ratkaisevana kieltooperusteena sitä, että osa sopimuskumppaneista on ilmoittanut, etteivät ne tunnusta WTO-sopimusten välitöntä oikeusvaikutusta omissa oikeusjärjestyksissään. On väitetty, että *Portugali v. neuvosto* -ratkaisussa unionin tuomioistuin joutui paljastamaan todellisen motiivinsa kieltää WTO-sopimusten välitön oikeusvaikutus. Tämän motiivin on sanottu olevan halu turvata unionin taloudelliset intressit ja varmistaa, etteivät sen kauppakumppanien yritykset hyödy WTO-sopimuksesta enemmän kuin unionin omat yritykset. Tätä voitaneen kuitenkin edellä esitetyn valossa pitää melko yksioikoisena selityksenä. Uskottavampi peruste lienee se, että EUTI pyrkii varmistamaan poliittisten toimielintensä neuvottelumahdollisuudet WTO-sopimuksen yhteydessä myös tulevaisuudessa. Tämän se on toteuttanut jättämällä vahvistamatta sopimukselle unionin sisäisessä oikeusjärjestyksessä sellaisia vaikutuksia, joista sopimuksessa itsessään ei säädetä.

5 Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Euroopan unionin tuomioistuin on vuosikymmenten ajan ratkaissut EU:n solmimien ulkosopimusten välittömään oikeusvaikutukseen suorasti tai epäsuorasti liittyviä tapauksia. Tuomioistuin on GATT:in ja WTO-sopimukseen liittyvää oikeuskäytäntöä lukuun ottamatta noudattanut hyvin johdonmukaisesti kehittämäänsä kaksiosaista ulkosopimusten välittömän oikeusvaikutuksen testiä, jossa tutkitaan paitsi kyseessä olevaa yksittäistä normia, myös kokonaisuutena sopimusta, johon määräys sisältyy. Ulkosopimuksen määräyksen on katsottava olevan välittömästi sovellettavissa silloin, kun se sanamuotonsa sekä sopimuksen tavoitteiden ja luonteen huomioon ottaen sisältää selvän ja täsmällisen velvoitteen, joka ei täyttämisenä ja vaikutustensa syntymisen osalta edellytä myöhempien toimenpiteiden toteuttamista.

On selvää, että EUTI on halunnut lähentää oikeusjärjestyksiä sellaisten maiden kanssa, joiden kanssa sillä on tavoitteena entistä tiiviimpi yhteistyö tai jopa sopimuskomppanin liittyminen unioniin. Tällöin on luonnollista, että unionin solmimien eri assosiaatiosopimusten säännöksille on myönnetty välitön oikeusvaikutus. Tulkitsemalla tarkoituksellisen löyhästi sopimuksen tavoitteita ja luonnetta EUTI on kuitenkin osoittanut olevansa halukas turvaamaan laajahkoja oikeuksia myös sellaisten sopimuskomppaneiden yksityisille oikeussubjekteille, joiden kanssa unioni ei suunnittele lähempää yhteistyötä. EUTI onkin vahvistanut välittömän oikeusvaikutuksen myös kumppanuus- ja yhteistyösopimusten sekä kahdenvälisten kauppasopimusten säännöksille, jos kriteerit ovat täytyneet. Tuomioistuin on suhtautunut yhtä myötämielisesti myös tällaisiin sopimuksiin välittömästi liittyviin instrumentteihin, kuten lisäpöytäkirjoihin ja riidanratkaisuelinten päätöksiin, ja myöntänyt myös niille välittömän oikeusvaikutuksen, jos ne ovat täyttäneet oikeuskäytännössä määritellyt kriteerit. Seuraava kehitysaskel assosiaatio-, kumppanuus- ja yhteistyö- ja kahdenvälisen kauppasopimusten välittömän oikeusvaikutuksen alalla saattaa olla horisontaalisen välittömän oikeusvaikutuksen myöntäminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että yksityiset oikeussubjektit voivat vedota tiettyyn säännökseen oikeusperusteena toista yksityistä vastaan esitettäville oikeusvaateille.

Merkittävimmän ja ainoan poikkeuksen johdonmukaiseen ulkosopimusten välitöntä oikeusvaikutusta koskevaan oikeuskäytäntöön muodostavat GATT:a ja WTO-sopimuksia koskevat ratkaisut. Näiden sopimusten säännöksille EUTI ei ole myöntänyt välitöntä oikeusvaikutusta. Näitä ratkaisuja on kritisoitu siitä, että niitä ei ole päätetty ulkosopimusten välittömän oikeusvaikutuksen kaksiosaiseen testiin tukeutuen, vaan mukaan on otettu poliittisia argumentteja. On selvää, että näin on ja tuomioistuimen osallistumista poliittisten näkökohtien arvottamiseen tuleekin kritisoida. Unionin tuomioistuimen argumentaatiolle on kuitenkin vahvoja perusteita. Vakuuttavin niistä on halu jättää neuvotteluvaraa komissiolle, neuvostolle ja parlamentille WTO-liitännäisissä kysymyksissä. Tällä tavalla EUTI:n voitaneen nähdä jopa astuneen pois poliittiselta kentältä.

Tällainen lähestymistapa sopinee hyvin myös siihen vallitsevaan, hieman sisäänpäin kääntyneeseen ajan henkeen, jossa EU:n kasvavaa valtaa kritisoidaan ja talouskriisin jälkimainingeissa halutaan huolehtia ensisijaisesti omista asioista. Toisaalta EU:n on merkittävän ulkopoliittisen roolinsa ja maailman mittakaavassa tarkasteltuna hyvän taloudellisen asemansa vuoksi tarkoin valvottava, että se noudattaa sille ulkosopimuksissa säädetyt sopimusvelvoitteita. Kaiken edellä esitetyn valossa ei voitane pitää todennäköisenä, että WTO-oikeuden säännöksille ainakaan lähitulevaisuudessa myönnettäisiin välitöntä oikeusvaikutusta unionin sisäisessä oikeusjärjestyksessä.